

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOSOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV JIŽNÍ A CENTRÁLNÍ ASIE

SEMINÁŘ ROMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Andrea Lvová

Mezinářeční srovnání lexikálních přejímek v romštině

Interdialectal Comparison of Lexical Borrowings in Romani

PRAHA 2011

VEDOUcí PRÁCE: Mgr. Viktor Elšík, Ph.D.

Pa'ikerav savore Romenge,
so amen muken te pridžaras lengeri čhib.

Najsarav sa le Rromenge,
kaj amen muken te pinžaras lengi šip.

Děkuji všem Romům,
kteří nám umožňují poznávat svou mateřštinu.

PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Mezinářeční srovnání lexikálních přejímek v romštině napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze 6. 9. 2011

MEZINÁŘEČNÍ SROVNÁNÍ LEXIKÁLNÍCH PŘEJÍMEK V ROMŠTINĚ

I. ANOTACE

Práce se věnuje lexikální přejímatelnosti v romských dialektech z oblasti Střední Evropy, porovnáním padesáti lokálních variet, kterými se mluví na Slovensku, v Maďarsku, Polsku a na Ukrajině. Čtyřicet osm z těchto lokálních variet náleží do skupiny centrálních dialektů romštiny, dva do skupiny severovlašských.

Zdrojem dat byla databáze transkriptů elicitovaných dotazníků, které byly pořízeny v rámci projektu Jazykový atlas centrální romštiny. Užitím významů z Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary bylo v jednotlivých varietách porovnáno množství přejímeč, stejně jako jejich slovnědruhové a významové zařazení a zdrojové jazyky, ze kterých tyto přejímky pocházejí.

Výsledkem práce je nové pořadí významů z Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary, uzpůsobené romským nářečím, kterými se mluví ve Střední Evropě.

II. KLÍČOVÁ SLOVA

středoevropská romština, romská nářečí, lexikální přejímky, lexikální přejímatelnost, Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary, Jazykový atlas centrální romštiny

INTERDIALECTAL COMPARISON OF LEXICAL BORROWINGS IN ROMANI

III. SYNOPSIS

This thesis deals with lexical borrowability in Romani dialects from the area of Central Europe. The comparison includes fifty local varieties spoken in Slovakia, Hungary, Poland and Ukraine. Forty-eight of these local varieties belong to the Central dialects group of Romani language, two of them belong to the North-Vlax dialects group.

Data source was a transcript database of elicited questionnaires taken under the Language Atlas of Central Romani project. Using the Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary for each variety, amount of borrowings, its semantic field and category, as well as donor language were observed in this comparison.

The result of this work is new order of Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary meanings, adopted to the Romani dialects spoken in Central Europe.

IV. KEY-WORDS CATALOGUE

Central European Romani, Romani dialects, lexical borrowings, lexical borrowability, Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary, Language Atlas of Central Romani

V. OBSAH

I. ANOTACE.....	4
II. KLÍČOVÁ SLOVA	4
III. SYNOPSIS	5
IV. KEY-WORDS CATALOGUE	5
V. OBSAH	6
VI. SEZNAM ZKRATEK	9
1. ÚVOD	10
1.1. CÍL PRÁCE.....	11
1.2. METODA	12
1.3. STRUKTURA PRÁCE.....	12
2. O JAZYKOVÉM KONTAKTU A PŘEJÍMÁNÍ	13
2.1. ZÁKLADNÍ POJMY	13
2.2. BILINGVISMUS	14
2.3. LEXIKÁLNÍ PŘEJÍMKY A VÝPŮČKY	15
2.3.1. LEXIKÁLNÍ PŘEJÍMATELNOST / VYPŮČOVATELNOST	16
2.4. VÝZKUMY LEXIKÁLNÍHO PŘEJÍMÁNÍ.....	17
2.5. LOANWORD TYPOLOGY PROJECT	18
2.6. LEIPZIG-JAKARTA LIST OF BASIC VOCABULARY	20
3. O ROMŠTINĚ A JEJÍM UŽÍVÁNÍ	22
3.1. ROMŠTINA OBECNĚ.....	22
3.2. DIALEKTY A VARIETY ROMŠTINY.....	23
3.3. SOCIOLINGVISTICKÁ SITUACE ROMŠTINY	25

3.4. VARIETY V TÉTO PRÁCI.....	30
3.4.1. KRITÉRIA VÝBĚRU VARIET	31
4. ZPŮSOB ANALÝZY DAT	34
4.1. VÝBĚR A ZÁKLADNÍ ROZTRŽIDĚNÍ DAT.....	34
4.2. PŮVOD ZPRACOVÁVANÝCH DAT	36
4.3. POTÍŽE PŘI APLIKACI L-JL NA VYBRANÉ VARIETY	39
4.4. STATISTICKÉ ZPRACOVÁNÍ DAT	44
4.4.1. POČÍTÁNÍ VARIET	47
4.4.2. POČÍTÁNÍ VÝZNAMŮ	47
4.4.3. PRACOVNÍ HYPOTÉZY	49
5. VARIETY PODLE PŘEJÍMEK.....	50
5.1. VARIETY PODLE POČTU PŘEJÍMEK.....	51
5.2. VARIETY PODLE PŮVODU PŘEJÍMEK.....	52
5.2.1. ŘECKÉ PŘEJÍMKY	52
5.2.2. JIHOSLOVANSKÉ PŘEJÍMKY	53
5.2.3. RUMUNSKÉ PŘEJÍMKY	54
5.2.4. MAĎARSKÉ PŘEJÍMKY	55
5.2.5. SEVEROSLOVANSKÉ PŘEJÍMKY	55
5.3. VARIETY PODLE SUBDIALEKTNÍ SKUPINY	56
5.4. VARIETY PODLE SOUČASNÝCH KONTAKTNÍCH JAZYKŮ.....	57
5.4. VARIETY TERITORIÁLNĚ	59
6. ANALÝZY VÝZNAMŮ	61
6.1. KATEGORIE I.	64
6.2. KATEGORIE II.	68
6.3. KATEGORIE III.....	72
6.4. KATEGORIE IV.....	78

6.5. KATEGORIE V.....	83
6.6. KATEGORIE VI.....	85
6.7. KATEGORIE VII. A VIII.	86
6.8. KATEGORIE IX.....	87
6.9. KATEGORIE X.....	96
6.10. VÝZNAMY PODLE SLOVNĚDRUHOVÉ A VÝZNAMOVÉ KATEGORIE.....	97
7. ZÁVĚR.....	99
7.1. OVĚŘENÍ HYPOTÉZ.....	100
VII. PRAMENY	102
VIII. SEZNAM PŘÍLOH	105
IX. PŘÍLOHY.....	106

VI. SEZNAM ZKRATEK

Databáze CR – Databáze centrální romštiny

L-JL – Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary

LWT projekt – Loanword Typology Project – Projekt typologie přejímek

WOLD – World Loanword Database – Světová databáze přejímek

1. ÚVOD

Tak jako neexistují jednotlivá lidská společenství a kultury zcela odděleně od druhých, nejsou izolovány ani jazyky, kterými lidé z těchto společenství mluví. Jazyk pak není imunní vůči vlivům jiných jazyků. Nové prvky se do jazyka mohou dostat jak tím, že vznikne potřeba přizpůsobit jazyk novým objektům a konceptům (jako výsledek kulturního kontaktu mluvčích různých jazyků), tak tím, že je jednotlivými mluvčími užíváno více jazyků. Přejímání / vypůjčování prvků jednoho jazyka do druhého se děje jak na úrovni strukturní (gramatické vazby, slovosled), tak materiální (slovní zásoba, afixy).

V lingvistice se vyvinulo mnoho odvětví i metod, které tyto jevy zkoumají (sociolingvistika, kontaktní lingvistika; lexikostatistika, glotochronologie atd.). Lexikální přejímky je možné zkoumat na úrovni jednoho jazyka (jakým způsobem zařazuje přejímky do svého systému, z jakých jazyků přejímá, která slova atd.), tak porovnáním více jazyků (které významy a které slovní druhy jsou častěji přejímány, které naopak nejméně často). Díky těmto komparativním zkoumáním lexikální přejímatelnosti v různých jazycích vznikají seznamy základních významů, které jsou (nebo by měly být) kulturně poměrně nezávislé a univerzální, a které jsou v jazycích nejméně přejímány.

V rámci mezinárodního projektu Typologie slovních přejímek koordinovaného lingvisty U. Tadmorem a M. Haspelmathem vznikl porovnáním výsledků zkoumání několika desítek jazyků tzv. Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary. Tento seznam jsem použila ve své práci pro porovnání přejímek v několika desítkách středoevropských nářečí romštiny.

Romština má totiž mezi jazyky poměrně specifické postavení - je to jazyk mluvený, na úrovni státu není nikde jazykem úředním, je málokde jazykem vyučovaným, natož vyučujícím. Vzhledem k těmto okolnostem, a také proto, že se

prakticky všichni mluvčí romštiny během života stávají bilingvní, patří romština mezi jazyky, které přejímají poměrně hodně. Romština nemá jediný a jednotný obecně přijímaný standard, tak kromě velkých dialektních rozdílů nacházíme i různé variety romštiny v jednom dialektu.

Na Semináři romistiky a na Ústavu lingvistiky a ugrofinistiky Filosofické fakulty Univerzity Karlovy jsou archivována jazyková data¹ z různých variet romštiny v rámci centrálních i vlašských dialektů. Rozhodla jsem se aplikovat výše zmíněný seznam na padesát variet romštiny a porovnat získaná data z různých pohledů. Tak mě zajímalo nejen to, jaká slova jsou nejčastěji přejímána a v jakých významových oblastech, ale i z jakých zdrojových jazyků se přejímá nejčastěji a také ve kterých územních oblastech (lokálních varietách) je přejímek nejvíce.

1.1. CÍL PRÁCE

Cílem této práce je aplikace Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary na padesát variet romštiny. Variety budou vybrány tak, aby v nich byla pokryta různá nářečí romštiny z centrálních i vlašských dialektů, kterými se mluví zejména na území Slovenska, ale i Maďarska, Polska a Ukrajiny.

Získaná data pak budou srovnána nejprve na úrovni variet, tj. které lokální variety romštiny nejvíce a naopak nejméně přejímají, a které jsou nejčastější zdrojové jazyky pro přejímky v těchto varietách. Poté porovnáím jednotlivé významy podle toho, v kolika varietách jsou přejímány, čímž vznikne nový seznam významů z Leipzig-Jakarta seznamu, uzpůsobený vybraným lokálním varietám romštiny. Na úrovni významů je také sledováno, z jakých významových a slovnědruhových oblastí jsou významy nejvíce a nejméně přejímány.

¹ Tyto archivy mají podobu nahrávek přirozených narativů i elicitací i jejich přepisů.

Na základě těchto srovnání pak budou významná data interpretována nejen lingvisticky, ale i kulturně, vzhledem ke specifickým romské kultury a života Romů.

1.2. METODA

Během projektů Přejímání a difúze gramatických struktur: česká a slovenská romština v kontaktu a Jazykový atlas centrální romštiny bylo elicitováno velké množství dotazníkových dat v různých lokalitách. Tyto dotazníky byly vytvořeny tak, aby byla pokryta základní slovní zásoba i gramatické jevy v dané varietě. Pro svou práci jsem data získávala z transkriptů těchto elicitovaných dat. Pro kvantitativní analýzu získaných dat jsem počítala poměry počtů původních a přejatých slov (jak v jednotlivých lokálních varietách, tak na úrovni jednotlivých významů).

1.3. STRUKTURA PRÁCE

Práci zahájím obecnými informacemi o přejímání v jazycích, následovat bude přiblížení specifické povahy užívání romštiny. Podrobněji také rozeberu, jak jsem postupovala při získávání dat a jaké otázky, případně které problémy se při práci objevily. Pak už následují výsledky srovnání dat (kvantitativně i sémanticky) a jejich interpretace.

2. O JAZYKOVÉM KONTAKTU A PŘEJÍMÁNÍ

2.1. ZÁKLADNÍ POJMY

Ke kontaktu jazyků dochází jak na úrovni individuální, tak skupinové. Způsoby a důsledky kontaktu jazyků zkoumá kontaktní lingvistika. Podle Winforda většina, ne-li všechny jazyky, byly alespoň jednou za dobu své existence nějakým jiným jazykem ovlivněny.² Samotná míra ovlivnění jednoho jazyka druhým jazykem závisí na mnoha lingvistických a obecně společenských faktorech (např. typologická blízkost jazyků, délka a intenzita jazykového kontaktu, velikost (etno)lingvistických skupin v kontaktu a jejich společenský status, způsob a funkce kontaktu těchto skupin, motivace užívání jednotlivých jazyků atd.). Společenské podmínky jazykové komunikace, vztah jazyka a společnosti a vztah mluvčích k jazyku zkoumá sociolingvistika. Schopnost mluvčích téhož společenství užívat dvě variety jazyka, kdy je jedna pokládána za více a druhá za méně prestižní, se nazývá diglosie. V multilingvních společnostech se pak nemusí jednat o variety téhož jazyka, ale o různé jazyky.

Výsledkem kontaktu dvou či více jazyků pak může být i zánik jazyka. K tomu nejčastěji dochází v důsledku úpadku diglotického vymezení užívání jazyků a úbytku kompetentních mluvčích obou jazyků (bilingvních) k jazykové směně směrem k majoritnímu nebo (společensky) dominujícímu jazyku.

V multilingvní společnosti (kde jsou vedle sebe poměrně rovnocenně užívány dva nebo více jazyků) se naopak mohou vytvářet nové jazyky, tzv. pidžiny. To jsou zjednodušené jazyky, vzniklé kontaktem mluvčích dvou a více jazyků, kteří nemají společný komunikační jazyk a nejsou to jazyky rodné. Rodné jazyky vzešlé z pidžinů jsou kreoly. Vznikat také mohou smíšené jazyky (parajazyky). Vznikají při bilingvizmu,

² Winford, D. (2003) An Introduction to Contact Linguistics. Blackwell Publishing, s. 2.

kdy vzniklý jazyk není možné zařadit ani k jednomu z původních jazyků (např. gramatika převážně z jednoho jazyka, lexikon převážně z druhého).

Avšak nejběžnějším důsledkem kontaktu jazyků je jazyková změna, nebo-li změna v jazyce či jazycích. Podle intenzity a kombinace působících faktorů (z nichž některé jsou zmíněny výše) mohou se vlivy působení jednoho jazyka promítnout do podoby druhého jazyka i na úrovni fonologické a gramatické, ovšem nejčastěji na úrovni lexika.

2.2. BILINGVISMUS

Bilingvismus je schopnost užívat dva jazyky (tedy dvojjazyčnost) nebo více jazyků (vícejazyčnost, mnohojazyčnost; plurilingvismus, multilingvismus). Bilingvní mluvčí je během jedné promluvy také schopen plynulého přechodu mezi jazyky. To se označuje termínem přepínání kódů a může k němu docházet jak na základě změny komunikační situace, tak kvůli symbolickému vyjádření sociálních hodnot či společenského postavení.

Na úrovni jednotlivců mluvíme o individuálním bilingvistu, kde se rozlišují různé druhy bilingvistu v závislosti na různých faktorech (osvojení jazyka, kompetence v užití jazyka, kulturní identita atp.). Mluvíme tak např. o bilingvistu simultánním (mluvčí byl od dětství vystaven souběžně dvěma či více jazykům), nebo sekvenčním (mluvčí nabývá znalost druhého jazyka po osvojení jazyka prvního). V souvislosti s osvojováním jazyků je někdy předpokládáno tzv. kritické období, tedy věk, jenž je mezi, po jejímž překročení již není možné, aby si jedinec osvojil druhý jazyk tak dokonale, jako první. Na druhé straně se předpokládá, že pro bilingvní mluvčí je vždy jeden jazyk dominantní, zatímco mluvčí, kteří by užívali obou jazyků rovnocenně spíše neexistují.

Pokud je jedinec schopen jazyku bez problémů rozumět, ale není schopen jej aktivně používat, mluvíme o tzv. pasivním bilingvistu.

Skupinový bilingvismus se zpravidla liší podle úrovně a rozsahu. Může se týkat pouze některých území, na kterých žijí mluvčí různých jazyků, nebo různých sociálních či etnických skupin, které užívají více jazyků. Může se týkat i širších společností, např. na úrovni státu. Přepínání mezi jazyky vytváří diglosní situaci obdobnou přepínáním nízké a vysoké variety jednoho jazyka. Podle Thomasonové a Kauffmanna právě sociolingvistické faktory, jako je stupeň bilingvistu, výrazně ovlivňují rozsah lexikálních výpůjček, spíše než strukturní blízkost kontaktních jazyků.³

2.3. LEXIKÁLNÍ PŘEJÍMKY A VÝPŮJČKY

Termíny přejímky a výpůjčky v této práci neodlišuji.

Jak jsem již uvedla, změna jazyka je nejčastějším důsledkem kontaktu jazyků. Podle Thomasonové je právě lexikální přejímání (vypůjčování slov) nejběžnějším způsobem ovlivnění jednoho jazyka druhým.⁴ Podle Černého jsou výpůjčky z cizích jazyků významným zdrojem obohacování slovní zásoby jazyka, kdy se buď přejímá nový pojem a s ním i příslušné pojmenování nebo se pojmenování existujícího pojmu nahradí novým cizím slovem.⁵ Brown jmenuje více možností: např. tzv. loan shifts, posun ve výpůjčce, ve kterém se přejímá sémanticky, nebo se kalkují (doslovně se překládají) významy, namísto zařazení cizího lexému do vlastního slovníku. U výpůjček také může dojít k sémantickým posunům či rozšíření významu. Tzv. loan blends jsou směsí výpůjček, tedy hybridní útvary, ve kterých je slovo kombinací výpůjčky a původního pojmu.⁶

³ Thomason, S.; Kaufman T. (1988) *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. University of Carolina.

⁴ Thomason, S. (2001) *Language Contact. An Introduction*. Edinburgh, s. 10.

⁵ Černý, J. (1998) *Úvod do studia jazyka*. Olomouc, s. 35.

⁶ Brown, C. H. (1999) *Lexical Acculturation in Native American Languages*. Oxford University Press, s. 4.

Dále podle Browna slova kopírovaná z dárcovského jazyka do přijímajícího jazyka musí dosáhnout určitého stupně přijetí v daném jazyce (musí být relativně časté v běžném řečovém projevu, musí jim být v určitém stupni rozuměno mluvčími přijímajícího jazyka), aby bylo možné tato slova pokládat za výpůjčky (a ne jen za přepnutí kódu). Zejména starší výpůjčky bývají přizpůsobeny vzorcům přijímajícího jazyka, proto často ani mluvčími nebývají později pokládány za výpůjčky nebo cizí slova.⁷

2.3.1. LEXIKÁLNÍ PŘEJÍMATELNOST / VYPŮJČOVATELNOST

Přestože stále platí vliv stupně bilingvismu mluvčích, Brown na příkladě původních amerických jazyků dokládá, že pojmy pro nové věci a koncepty, které jsou ale blízké či podobné věcem a konceptům známým kultuře mluvčích těchto jazyků, budou nová pojmenování vznikat spíše analogiemi či sémantickým posunem původních významů, než prostým přijetím nového slova. Naopak pro objekty zcela neznámé budou nové pojmy z druhých jazyků ve větší míře zařazovány do vlastního slovníku mluvčích přijímajících jazyků. Stejně tak vyšší frekvence užívání nových pojmů a větší (kulturní či sociální) důležitost nebo užitečnost nových věcí či konceptů bude mít vliv na zařazení jejich pojmenování (slov, větných částí, frází) z dárcovského jazyka do druhého, přijímajícího jazyka. To se děje také tam, kde se určité oblasti komunikují pouze v jednom (tedy dárcovském) jazyce.⁸

Z jedné strany jsou přejímána hlavně podstatná jména, na rozdíl například od sloves, ale i ta jsou přejímána častěji, než tzv. funkční slova, která jsou nutná pro vyjádření gramatických vazeb. Při silném působení jednoho jazyka na druhý se často přejímají prvky promluvy, které mají především funkci komunikační, nikoli

⁷ Brown, C. H. (1999) *Lexical Acculturation in Native American Languages*. Oxford University Press, s. 9.

⁸ Tamtéž, s. 55.

významovou (slovní dovětky, vycpávky atp.). Kromě takového členění je také možné rozdělit slovníky jazyků na významy tzv. základní a nezásadní. Mezi „základní slovní zásobu“ (basic / „fundamental“ vocabulary) bývají různými autory zařazeny různé významy, týkající se základních lidských činností, objektů, kterými jsou lidé obklopeni apod. Přestože nedefinují základní a nezásadní slovní zásobu, mnozí autoři prohlašují, že významy základní slovní zásoby bývají napříč jazyky přejímány nejméně často, zatímco nezásadní nejvíce často.⁹

2.4. VÝZKUMY LEXIKÁLNÍHO PŘEJÍMÁNÍ

Slovní zásoba jazyka je vedle zvukové stránky jazyka a jeho gramatiky třetí základní složkou jazyka. Slovní zásobou se zabývá lexikologie, lexikografie i sémantika.¹⁰ Na úrovni slovníku komparativní lingvistika využívá metodu lexikostatistiky, tedy kvantitativní porovnání lexikálních kognátů, což jsou slova mající stejný etymologický původ. Kromě toho může zkoumat i genealogickou příbuznost jazyků a stanovit i období oddělení jazyků od společného proto-jazyka (metoda glotochronologie), který je do určité míry možné z těchto jazyků rekonstruovat (čímž se zabývá historická lingvistika).

Lexikostatistikou a glotochronologií se zabýval americký lingvista Morris Swadesh, který během své práce v padesátých letech 20. století ustavil takzvané Swadeshovy seznamy základní slovní zásoby. (První seznam měl přes dvě stě položek.) Do těchto seznamů zařadil významy, se kterými se univerzálně setkávají lidé napříč kulturami (např. „ruka“, „slunce“, „spát“) a proto by slova v nich obsažená měla být co nejvíce kulturně nezávislá a ve všech jazycích užívaná. Původní seznamy dále redukoval (základní seznam obsahuje 100 položek) a i další autoři, kteří na jeho práci navázali,

⁹ Tadmor, U. (2009) Loanwords in the World's Languages: Findings and Results. In: Haspelmath, M. & Tadmor, U. (eds.) Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook. Berlin, s. 55 – 65.

¹⁰ Černý, J. (1998) Úvod do studia jazyka. Olomouc, s. 147.

vytvořili (nebo vytvářejí) další podobné seznamy „základní slovní zásoby“ zejména pro užití v komparativní a historické lingvistice.

Swadeshovy seznamy bývají nejčastěji kritizovány pro jakési intuitivní pokládání významů za univerzální, přestože detailní znalost konkrétních jazyků a kultur dokládá, že je tato intuice někdy mylná. Přesto jsou tyto seznamy pro jednotlivé jazyky, jazykové skupiny nebo rodiny dodnes užívány při různém zkoumání i výuce jazyků. Při porovnání Swadeshových seznamů a Leipzig-Jakarta seznamu (o němž bude pojednáno dále) zjistíme, že se shodují v 62 položkách a liší v 38 významech.

2.5. LOANWORD TYPOLOGY PROJECT

Lingvisté M. Haspelmath a U. Tadmor v letech 2004 – 2009 koordinovali mezinárodní The Loanword Typology project¹¹ (Projekt typologie slovních přejímek). Tento projekt vycházel ze základních otázek, proč jsou některé významy přejímány z jednoho jazyka do druhého málo často (jako např. termíny označující části lidského těla) a jiné velmi často (jako např. termíny pro nové věci a výrobky). Po porovnání mnoha jazyků pak byla zjištěná data seříděna empiricky, pro ustavení významů základní (nejméně přejímatelné) slovní zásoby.

Do projektu bylo zahrnuto 41 jazyků z různých genealogických a typologických skupin, stejně jako z různých geografických oblastí a sociolingvistických typů. Sami koordinátoři projektu připouštějí, že výběr jazyků, které byly do projektu zahrnuty, není zcela ideální, jelikož jsou některé příbuzné či podobné jazyky zastoupeny častěji, jiné naopak méně často. Přesto je rozsahem i odborností autorů, kteří se zabývali popsáním přejímek v jednotlivých jazycích, velice zajímavý a jistě i reprezentativní.

Východiskem zkoumání přejímek v jednotlivých jazycích zahrnutých do projektu byl The Loanword Typology Meaning List, seznam porovnávaných významů, který

¹¹ Dále jen LWT projekt.

sestával z 1460 položek (lexikálních významů), roztríděných do 24 sémantických celků (např. zvířata, jídlo a pití, části těla). Každý z autorů při popisu přejímek daného jazyka, kterým se zabývá, mohl přidávat do studie další slova, která byla pro tento jazyk významná svou četností v užívání či kulturní důležitostí. Taková slova pak nebyla zařazena do statistického porovnání, neboť nebyla obsažena ve všech jazycích. Autoři studií jednotlivých jazyků určovali i stáří nebo historicko-kulturní souvislosti přijetí přejímky do lexikonu daného jazyka, všímali si i rozdílných kontaktních situací, které mají vliv na přijímatelnost v daném jazyce.

Pro přijímatelnost v jazycích jsou důležité sociální a historicko-kulturní okolnosti, tedy sociolingvistická situace. Kromě již výše zmíněného bilingvismu to může být i vyšší prestiž dárcovského jazyka, nebo naopak snahy o jazykovou čistotu (lingvistický purismus), které podporují tvorbu neologismů a naopak se přejímkám vyhýbají. Každý jazyk má také svůj systém, jak si přejímky do svého slovníku přidává, jak slovíčka adaptuje na vlastní gramatická (příp. pravopisná) pravidla. To také může vysvětlit, proč jsou slovesa přijímána méně často, než podstatná jména. Slovesa totiž potřebují pro zařazení do běžného užívání mnohem větší gramatické přizpůsobení než podstatná jména. Tadmor ovšem Moravcsikové tvrzení, že slovesa jsou méně přijímána, nebo upravována teprve z přejatých podstatných jmen dává do kontrastu s novějšími zjištěními Wohlgemutha, že některé jazyky naopak mohou slovesa přijímat i bez jakýchkoliv adaptačních změn.¹²

Pokud ve dvou (či více) jazycích existuje slovo, které vychází ze stejného původu a oba tyto jazyky jsou si genealogicky příbuzné, nejsou tato slova pokládána za přejímky, neboť se spíše jedná o pozůstatek proto-jazyka, ze kterého oba porovnávané jazyky vycházejí. Pokud jsou si však tvary a významy slov v nepříbuzných jazycích podobné a můžeme-li doložit jejich možné ovlivnění (v minulosti nebo současnosti), pak se s největší pravděpodobností o přejímku jedná, pokud navíc nejsme schopni doložit

¹² Tadmor, U. (2009) Loanwords in the World's Languages: Findings and Results. In: Haspelmath, M. & Tadmor, U. (eds.) Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook. Berlin, s. 55-65.

jinou pravděpodobnou možností, jak slovo v daném jazyce vzniklo. Znalost historie a dokumentace zkoumaných jazyků taktéž ovlivňuje výsledky jednotlivých bádání. V jazycích s dlouholetou písemnou tradicí budou starší přejímky spíše zdokumentovány, na rozdíl od mluvených jazyků, kterým se věnuje pozornost teprve v nedávné době. Stejně tak i znalost a zdokumentovanost dárcovských jazyků může přispět k lepšímu identifikování přejatých položek.

I přes mnohé rozdíly v porovnávaných jazycích i možnostech jejich zkoumání přináší výsledky LWT projektu velké množství empirických dat, které mohou o přejímatelnosti v jazycích mnohé prozradit. Výstupem projektu kromě jednotlivých studií o přejímkách v jednačtyřiceti jazycích je také on-line internetová databáze slovních přejímek WOLD (World Loanword Database)¹³, kde je možné vyhledávat slovíčka jak podle významů a významových kategorií, tak podle jednotlivých jazyků. Dalším výstupem pak byl Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary.

2.6. LEIPZIG-JAKARTA LIST OF BASIC VOCABULARY

Po empirickém porovnání jednačtyřiceti jazyků v rámci LWT projektu se podařilo potvrdit, že podstatná jména jsou přejímána častěji než slovesa a obojí ještě více než různá funkční slova. Přímá souvislost mezi četností užití slova a jeho schopností být nahrazeno přejímkou se naopak prokazatelně nepotvrdila, stejně jako vztah mezi množstvím přejímek a velikostí (početností) komunity mluvčích.¹⁴ Důležitým výstupem projektu byl seznam sto významů základní slovní zásoby, tzv. Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary¹⁵, pojmenovaný podle míst, kde tento seznam vznikl. Tento seznam byl vytvořen po empirickém zhodnocení porovnávaných jazyků z více pohledů

¹³ Dále jen WOLD, dostupná na <http://wold.languagesources.org/>.

¹⁴ Tadmor, U. (2009) Loanwords in the World's Languages: Findings and Results. In: Haspelmath, M. & Tadmor, U. (eds.) Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook. Berlin, s. 55 – 65.

¹⁵ Dále jen L-JL.

(podle ustálenosti ve slovní zásobě jazyka, podle schopnosti odolávat přejímatelnosti atd.). Slova v seznamu jsou roztríděna jak podle slovních druhů (např. slovesa, podstatná a přídavná jména), tak podle významových oblastí (např. zvířata, části těla, smyslové vnímání, pohyb, základní úkony a technologie). Zajímavé je, že na rozdíl od Swadeshových seznamů se do L-JL dostala i dva významy spojené typicky s lidskou kulturou – „dům“ a „provaz“.

Tento seznam¹⁶ jsem použila ve své práci pro porovnání přejímek z pěti desítek variet romštiny, kterými se hovoří ve Střední Evropě.

¹⁶Celý LJ-L viz Příloha č. 1.

3. O ROMŠTINĚ A JEJÍM UŽÍVÁNÍ

3.1. ROMŠTINA OBECNĚ

Romština patří do indoevropské jazykové rodiny, indo-iránské větve a do skupiny indo-árijských jazyků. Historická a srovnávací lingvistika pomohla určit indický původ Romů i romštiny, přesto nebylo mnoho nejasností dodnes vysvětleno. Tak dosud není zcela jasné, nebo alespoň prokazatelně doložené, jakým způsobem žili Romové v Indii, než ji opustili, kdy a proč ji opustili, kdy a kde se romština oddělila od jiných indických jazyků atd.

Romština, která se už oddělila od jiných indoárijských jazyků je označována za pra-romštinu. Její mluvčí zatím z neznámých (nebo alespoň dostatečně ověřených) důvodů postupovali dále na západ. Pra-romština tak byla ovlivněna mnohými jazyky, se kterými se v daném prostoru její mluvčí setkali (např. perština, osetština, arménština).

V Byzantské říši byla romština velmi ovlivněna řečtinou. Zejména gramatické ovlivnění romštiny řečtinou (flektivní i derivační sufixy) vede k předpokladu, že dospělí mluvčí romštiny měli dobrou znalost řečtiny, pravděpodobně byli v romštině a řečtině plyně bilingvní. To, že se mnoho z řeckých vlivů uchovalo ve všech současných dialektech romštiny, dokládá, že v době časného řeckého vlivu mluvili Romové jednotnou romštinou.¹⁷ Tato fáze a podoba romštiny je tzv. raná romština. Je to předchůdce všech dnešních dialektů, ze kterých je zároveň rekonstruovatelná.

Právě díky těmto společným předkům a tomu, že si jsou dodnes dialekty romštiny poměrně blízké, je romština zpravidla pokládána za jeden jazyk s množstvím dialektů, subdialektních skupin a variet, o jejichž dělení stručně pojednám v následujícím oddíle.

¹⁷ Elšík, V. (2009): Loanwords in Selice Romani, an Indo-Aryan Language of Slovakia. In: Haspelmath, M. & Tadmor, U. (eds. 2009) Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook. Berlin, s. 269.

3.2. DIALEKTY A VARIETY ROMŠTINY

Romština je „jazyk neteritoriální, jehož nesouvislé dialekty jsou rozptýleny téměř ve všech světadílech, přičemž kontinentem s největším počtem mluvčích i největší nářeční rozrůzněností je Evropa.“¹⁸ Není lehké klasifikovat romské dialekty. Při sledování dialektních specifik lze snadno narazit na různá nářečí, která stanoveným kritériím zcela neodpovídají a jsou tak nuceně označena za přechodná. Kritéria této klasifikace mohou být velice různá – teritoriální i strukturní. Pro zasazení lokálních variet porovnávaných v této práci do širšího dialektologického rámce zde jen naznačím dnes zřejmě nepoužívanější model klasifikace romských dialektů.¹⁹

Tato klasifikace dělí romské dialekty do čtyř velkých, poměrně rovnocenných skupin, které se dále dělí do podskupin.

Nejméně jasná je skupina romských dialektů, které Bakker souhrnně označuje za **severní**, jelikož se jimi mluví zejména v severní a západní Evropě, ovšem také na jihu Itálie a Pyrenejském poloostrově. Matras navrhuje tuto skupinu rozdělit na čtyři další skupiny rovnocenné zbývajícím třem skupinám v celkovém modelu. Tyto skupiny by pak byly teritoriálně jednak *severovýchodní* (baltská) skupina a za druhé *severozápadní* (německo-skandinávská) skupina, která se dále dělí na dialekty skandinávské a sintsko-manušské. Zbývajících dialektů - *britský* (velšská romština) a *iberský* - by pak zůstaly jako izolované dialekty.²⁰

Druhou velkou skupinou jsou dialekty **balkánské**, které jsou rozdělené do dalších dvou podskupin. Tyto dialekty jsou charakteristické delším vlivem řečtiny, oproti

¹⁸ Beníšek, M. (2008) Poznámky k protoromštině. Diplomová práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, s. 6.

¹⁹ Matras, Y. (2005) The classification of Romani dialects: A geographic-historical perspective. In: Halwachs, D. & Schrammel, B., Gerd, A. (eds. 2005) General and applied Romani linguistics. Munich, s. 10.

²⁰ Tamtéž, s. 11.

ostatním dialektům, jejichž mluvčí jih Balkánského poloostrova opustili dříve, některé z těchto dialektů jsou ovlivněné také turečtinou.

Co do počtu mluvčích, prostorové distribuce i míry zdokumentovanosti, nad ostatní skupiny vyčnívá skupina **vlašských** dialektů.²¹ Romové mluvící těmito dialekty se vyskytovali delší dobu v oblastech, kde se mluví rumunsky. To dokládá míra rumunského vlivu na slovní zásobu, fonologii i přejatou morfologii těchto dialektů. Historicky jsou spojovány s rumunskými regiony Sedmihradska (Transylvánie) a Valašska (odtud název dialektní skupiny). I tato skupina se dále dělí - na *jihovlašskou* a *severovlašskou* skupinu. Pro tuto práci je důležitá podskupina severovlašská, se kterou se lze častěji setkat ve středoevropském prostoru. Dvě variety z další dílčí skupiny lovárských vlašských dialektů jsou zahrnuty i do porovnání přejímek v této práci (více níže).

Většina zde porovnávaných nářečí pak spadá do poslední velké skupiny - do skupiny **centrálních** dialektů. Tyto dialekty jsou oproti jiným specifické větší mírou maďarského vlivu. Tento je pak ještě výraznější u dialektů z podskupiny jihocentrálních dialektů, kterým se také někdy říká maďarské nebo *ahi-* dialekty, podle typické přípony pro vyjádření nedokonavého minulého času (*imperfekta*). O něco méně výrazný je pak maďarský vliv na severocentrální dialekty, které jsou zase silněji ovlivněny severoslovanskými, převážně západoslovanskými jazyky - slovenštinou, češtinou, polštinou.

„Situace zkoumaného jazyka [romštiny] je ve vztahu jazyk versus dialekt poněkud specifická. Zatímco třeba čeština a slovenština jsou jazyky pevně vymezené, a to jak ve smyslu standardu a dialektů, tak navenek – hlavně vůči sobě navzájem, vedou se v případě romštiny stále ještě diskuse o tom, zda jde o jeden jazyk v celosvětovém měřítku, jehož dialekty tvoří jazyky jednotlivých romských skupin, nebo jde spíše

²¹ Matras, Y. (2004) *Romani. A Linguistic Introduction*. Cambridge University Press, s. 7.

o jazykovou skupinu, a rovněž o tom, zda existuje standard (celé romštiny nebo jednotlivých romštin/dialektů) a jaká je jeho podoba.²²

To, že „romština byla po staletí jazykem mluveným, funkčně omezeným na komunikaci v romské komunitě a nikdy nebyla prostředkem ani předmětem školního vzdělání. Někdy se přímo zakazovalo její používání“²³ vedlo k vytvoření mnoha lokálních variet i v rámci jednoho dialektu (podle shora uvedeného dělení). Tyto variety vznikaly v přirozené komunikaci mluvčích, kteří se stýkali v daném regionu. A to jak při komunikaci mluvčích romštiny, tak i při komunikaci s neromskými mluvčími okolních nářečí majoritního jazyka. Tak tyto „regionální varianty mají své fonetické, lexikální a gramatické osobitosti. (...) Romština je tedy množina regionálních variant dosud nepřeklenutá jednotnou standardní spisovnou formou.“²⁴ V této práci porovnávám základní slovní zásobu podle L-JL na padesáti vybraných takových lokálních varietách. O jejich výběru viz níže.

3.3. SOCIOLINGVISTICKÁ SITUACE ROMŠTINY

V této práci porovnávám variety, jimiž se mluví na Slovensku, v Maďarsku, Polsku a na Ukrajině. Proto i v tomto oddíle zmiňuji charakteristiky sociolingvistické situace romštiny v tomto teritoriu, nikoli v jiných částech světa. Mnohé z těchto charakteristik jsou jistě společné všem dialektům romštiny, přesto mohou být v určitých oblastech leccím specifické (např. tam, kde Romové dosud kočují).

Historické okolnosti a podoby vztahu majoritních jazyků k romštině byly různé, ale přesto se s institucionální podporou romštiny a snahou o její revitalizaci setkáváme teprve v nedávné historii. Přestože jsou dějiny státní politiky ve vztahu k romštině

²² Červenka, J. (2004) Dialektologický popis slovenské romštiny ze středoslovenských oblastí Kysuce, Turiec a Liptov. Disertační práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, s. 10.

²³ Červenka, J. (1996) Písemná podoba slovenské romštiny. Diplomová práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, s. 9.

²⁴ Hübschmannová, M.; Šebková, H.; Žigová, A. (2001) Romsko-český a Česko-romský kapesní slovník. Fortuna, s. 6.

zajímavým tématem, zde jej podrobněji rozebírat nebudu, jelikož to nepokládám za relevantní vzhledem k mému zkoumání. Dřívější snahy o jazykovou asimilaci jistě byly na úrovni jednotlivých mluvčích do nějaké míry úspěšné. Takoví mluvčí se ale nedostali do vzorku respondentů, od kterých byla jazyková data získávána. Druhým důvodem je pak to, že porovnávaná slova by měla být co nejméně přejímatelná a jestliže si mluvčí romštiny i přes tyto asimilační snahy aktivní znalost romštiny udrželi, neměly by případné přejímky vyplývat primárně z těchto asimilačních snah a shora nařízených zákazů užívání romštiny, ale spíše z jiných socio-kulturních vlivů. „Bezprostřední společenská kategorie, která určuje (...) jazykovou situaci [Romů], jsou sociální kontakty. Romové se stýkají na prvním místě sami se sebou, v rodině, v příbuzenstvu, v romské komunitě.“²⁵

Přestože jsou romské dialekty „vždy zasazené do cizího jazykového prostředí“²⁶, v průběhu osvojování jazyka v rámci rodiny a romské komunity tak mohou být (a leckde dodnes jsou) malé děti monolingvní v romštině, a teprve později si osvojují majoritní (a zároveň oficiální) jazyk. Dospělí mluvčí romštiny jsou tak bilingvní, někdy dokonce plurilingvní, pokud žijí v oblastech, kde se užívá více jazyků souběžně.

Jak bylo uvedeno v druhé kapitole, bilingvismus patří mezi významné faktory ovlivňující přejímání z jednoho jazyka do druhého. Důležitá pak není jen celková míra užití obou jazyků, ale i určité oblasti a situace, v nichž se používají. To znamená, že na jedné straně může docházet ke ztrátě kompetence v romštině u lidí, kteří ji málo užívají v důsledku toho, že romsky nemají s kým mluvit. Na druhé straně pak nahrazování původnějších výrazů novějšími může být zapříčiněno kontextem, ve kterém jsou takové výrazy nejčastěji užívány. Tak například číslovky jsou nejčastěji užívány v souvislosti s penězi nebo přesným určením času a data. Obě tyto roviny jsou pak častěji komunikovány s neromským prostředím (v obchodech, na úřadech a institucích,

25 Hübschmannová, M. (1976) K jazykové situaci Romů v ČSSR (Sociolingvistický pohled). in Slovo a slovesnost 3/1976, s. 328.

²⁶ Beníšek, M. (2008) Poznámky k protoromštině. Diplomová práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, s. 6.

u lékařů), tedy v kontaktním jazyce, ze kterého jsou pak číslovky (hlavně vyšší, alespoň zatím) často přejímány a původní zapomínány. Děje se to i v lokálních varietách, které by v celkovém porovnání variet byly z těch, co přejímají málo.

„Původní slova unikají z romštiny v různých oblastech různě. Zatímco někde oslovují strýčka starodávným *kako*, ale ze *šošoj* se stal *zajacos*, jinde říkají strýčkovi slovenským *ujcu*, ale zajíc tu stále pobíhá pod názvem *šošoj*.“²⁷ Pro vystopování vlivů, které k těmto rozdílům vedou, by bylo potřeba detailní znalosti jednotlivých variet, stejně jako porovnat přejímky nejen podle seznamu základní slovní zásoby, ale z celkové slovní zásoby daných variet. Také by k tomu bylo zapotřebí detailnějších informací o socio-kulturně-historickému kontextu daných variet a jejich mluvčích v kontaktu se svým okolím. Přesto doufám, že porovnáním padesáti vybraných variet na úzkém, ale reprezentativním vzorku nejméně přejímatelných slov se podaří vystopovat alespoň nějaké zákonitosti, které jsou jim společné.

Je pravda, že bilingvismus nutný vzhledem k nerovnoprávnosti romštiny a absenci jejího užívání ve školách a při styku s úřady můžeme nahlížet perspektivou státní (nebo vrchnostenské) politiky vůči romštině a Romům obecně, a hledat tak důsledky těchto politik. Avšak tento jev lze sledovat i kulturně. Je pravda, že neromské okolí využívalo různých pomocných služeb Romů či jejich výrobků (např. kovářských). V některých případech, zejména pokud jde o hudebníky, byli Romové i velmi oceňováni. Přesto profese a řemesla, která pro ně byla charakteristická (a někde rodově dodnes jsou), nebyly natolik prestižní, aby si díky nim Romové vydobyli vyšší společenské postavení jako celek, nikoli jen pár jednotlivců, navíc častěji jen ve vymezených lokalitách.

Toto nižší společenské postavení, které bylo (a je) často umocňováno prostorovou segregací - umístováním osad za katastr obce, tvorbou ghatt a romských sídlišť - byla sice posilována tato sociální nerovnost, ale mohlo to také posílit romštinu -

²⁷ Hübschmannová, M.; Šebková, H.; Žigová, A. (2001) Romsko-český a Česko-romský kapesní slovník. Fortuna, s. 6.

pokud je na jednom prostoru více lidí, kteří ovládají společný mateřský jazyk, zřejmě nebudou mít důvod spolu komunikovat v jiném jazyce. Naopak pokud bude v blízkém okolí dominovat převaha mluvčích druhého jazyka, častěji se bude komunikovat v něm.

Bez hledání a objasňování dalších důvodů, které vedou k postavení romštiny mezi ostatními jazyky, se kterými prostřednictvím svých mluvčích přichází do styku, tedy shrnuji základní charakteristiky typické pro její sociolingvistickou situaci. Romština je jazykem donedávna pouze mluveným, bez pevného a všeobecně uznaného a přijímaného standardu, jazykem teprve v nedávně době institucionálně podporovaným a výjimečně užívaným mimo romskou komunitu. Tyto charakteristiky však spíše osvětlují onu její dialektní a varietní rozrůzněnost.

Pro dokumentování přejímek jsou pak důležité zejména znaky týkající se těch, kdo romštinou mluví. Její mluvčí jsou bilingvní (nebo plurilingvní), častěji zastávají nižší společenské postavení a jejich jazyk tak není pro cizojazyčné okolí prestižní. Slova z určitých významových domén se vyskytují častěji v hovoru s neromským okolím, tedy v kontaktním jazyce. Ale také to, že romsky mluví v rámci své komunity, ovlivňuje přejímání - podle toho, s jakými dalšími varietami či dialektami přichází do kontaktu, ať už prostorovou blízkostí, nebo např. vznikem příbuzenských vazeb.

Sledovat přejímky z jednoho dialektu či variety romštiny do dalších by také bylo velice zajímavé. V tomto zkoumání však není možné takové porovnání provést - z nedostatku relevantních dat i vzhledem ke stanovenému záměru, porovnání základní slovní zásoby.

Ještě doplním již výše nastíněný faktor, který ovlivňuje míru přejímání - velikost mluvní komunity dané variety. Tak ve východní části Slovenska žije poměrně velké množství Romů (v Prešovském kraji je nejvíce romských osad z celého Slovenska). Žije zde velké množství lidí, kteří romštinu aktivně užívají a podle Hübschmannové „Dokážou vyjádřit své myšlenky a pocity lépe ve vlastní varietě romštiny než v jakémkoliv jiném jazyce. A také dokážou lépe porozumět informaci předané v této

varietě romštiny."²⁸ Ať už v rámci jedné vesnice, nebo i mimo ni, mají zde Romové jistě více příležitostí romštinu použít. Naproti tomu v některých oblastech Západního Slovenska žije jen velmi málo Romů, i v rámci jednotlivých vesnic. Jsou častěji rozptýleni mezi okolní majoritní společnost a příležitostí k hovoru v romštině tak mají výrazně méně a lze se zde častěji setkat s Romy, kteří již romsky neumí (takových je na Východě mnohem méně). Předpokládám tedy, že se teritoriální faktor promítne i do výsledků mého zkoumání.

Vztah jazyka a sebeidentifikace Romů ať už v kontrastu s neromským okolím, nebo vzhledem k jiným subetnickým romským skupinám není předmětem této práce. Ani v rámci získávání jazykových dat, ze kterých vychází, nebyli respondenti s tímto tématem konfrontováni. Ovšem různé skupiny Romů prošly historicky různým vývojem - jak jsme již viděli v klasifikaci romských dialektů - mluvčí vlašských dialektů byli v kontaktu s rumunštinou, jihocentrální dialekty častěji zůstávají v kontaktu s maďarštinou, severocentrální jsou již delší dobu v kontaktu se západoslovanskými jazyky.

Vzhledem k výše uvedenému nebudu porovnávat dané dialekty a variety vzhledem k etnické identifikaci jejich mluvčích, ale vzhledem k jejich rozdílnému historickému vývoji a jejich současné lingvistické klasifikaci, tedy opět také kulturně. Vlašští (Olašští) Romové přišli do Střední Evropy později, než mluvčí centrálních dialektů. Ti také již dávno žili usedlým způsobem života, zatímco nově příchozí mluvčí vlašských dialektů ještě nějakou dobu kočovali. Pozdější příchod a déle provozované kočovnictví tak mohlo způsobit větší „uzavřenost“ vlašských komunit, tedy jejich menší provázanost s ostatním neromským prostředím. Lze tak předpokládat, že i jejich jazyk bude méně ovlivněn současným kontaktním jazykem, než tomu bude u centrálních dialektů.

²⁸ Hübschmannová, M. (1979) Bilingualism Among the Slovak Rom. In: International journal of the Sociology of Language, 19/1979.

3.4. VARIETY V TÉTO PRÁCI

Přestože zde používám označení varieta (příp. nářečí), ve skutečnosti se jedná o idiolekty. To je způsob, jakým mluví konkrétní jedinec. Data použitá pro tuto práci vycházejí z přepisů elicitovaných dotazníků z různých lokalit (obcí). Ve většině lokalit byly dotazníky překládány a nahrávány jen s jedním respondentem; od více respondentů v rámci jedné lokality byla data získávána jen výjimečně. V jednotlivých lokalitách (obcích) bychom tak zřejmě našli mluvčí, kteří by při překladu (nebo i v přirozeném hovoru) použili jiných výrazů, než doložených, ze kterých zde vycházím.

Porovnání přejímek v této práci je však plošné, zkoumající přijímatelnost v různých teritoriálních oblastech a v různých subdialektních skupinách romštiny. Proto zde tyto idiolekty pokládám za dostatečně reprezentativní pro danou lokální varietu, tudíž je za varietu označuji. Nahrávky také byly pořizovány s respondenty různého věku, takže i to mohlo užití některých výrazů ovlivnit, avšak přesto předpokládám, že u základní slovní zásoby by to nemělo být výrazně poznat. (Viz Kapitola 5.1.)

I tak jsem data z vybraných lokalit dohledávala pro všechny zdokumentované idiolekty z dané lokality a značila si, pokud se dané významy u jednotlivých respondentů lišily. Ale spíše mi více neúplných idiolektních dotazníků pomohlo sestavit jeden seznam významů - tedy v rámci jedné variety v prvním idiolektu nebyly doloženy významy, které byly doloženy v druhém nebo třetím idiolektu (pro danou lokální varietu) a vice versa. I přesto někdy výrazy chyběly ve všech idiolektech z dané lokality, což vede k předpokladu, že daný význam by byl v takové varietě spíše přejat.

3.4.1. KRITÉRIA VÝBĚRU VARIET

Data, ze kterých v práci vycházím, byla sesbírána v rámci projektů Přejímání a difúze gramatických struktur: česká a slovenská romština v kontaktu a Jazykový atlas centrální romštiny. Tyto projekty se zabývají nářečím romštiny, kterými se nejčastěji mluví v zemích Střední Evropy. Většina ze zde zpracovávaných dat (44 variet) byla pořízena v lokalitách na Slovensku, další čtyři v Maďarsku a po jedné varietě v Polsku a na Ukrajině.

Prvním kritériem pro výběr lokalit byl objem relevantních dat - tedy aby byly zařazeny variety z takových lokalit, kde byly nahrány dotazníky úplné nebo co nejúplnější, aby se eliminovala možnost, že nebude zdokumentováno dostatečné množství významů základní slovní zásoby podle L-JL. Druhým kritériem pak bylo to, aby vybrané variety pokryly různé subdialektní variety, kterými se ve vymezeném prostoru mluví.

Bylo tak zařazeno dvacet tři variet ze skupiny severocentrálních dialektů, devět severocentrálních přechodných variet, šestnáct jihocentrálních a dvě variety, které spadají do skupiny vlašských dialektů (přesněji severovlašských, lovárských). Níže jsou vypsané lokální variety, které byly zahrnuty do porovnání, rozděleny podle subdialektních skupin. Více informací (včetně údajů o kontaktních jazycích) viz Příloha č. 2, mapa viz Příloha č. 3.

Severocentrální:

- Kopčany (okr. Skalica),
- Kuchyňa (okr. Malacky),
- Myjava (okr. Myjava),
- Biely Kostol (okr. Trnava),
- Vysoká nad Kysucou (okr. Čadca),

- Sučany (okr. Martin),
- Oravská Poruba (okr. Dolný Kubín),
- Liptovská Porúbka (okr. Liptovský Mikuláš),
- Spišský Štvrtok (okr. Levoča),
- Jarabina (okr. Stará Ľubovňa),
- Smolník (okr. Gelnica),
- Moldava nad Bodvou (okr. Košice),
- Petrová (okr. Bardejov),
- Chminianské Jakubovany (okr. Prešov)
- Petrovany - Močarmany (okr. Prešov),
- Ťahanovce (okr. Košice),
- Giraltovce (okr. Svidník),
- Medzilaborce (okr. Medzilaborce),
- Čičava (okr. Vranov nad Topľou),
- Trebišov (okr. Trebišov),
- Pavlovce nad Uhom (okr. Michalovce),
- Czarny Dunajec (Polsko),
- Seredne (Ukrajina).

Přechodné severocentrální:

- Kľačany (okr. Hlohovec),
- Žarnovica (okr. Žarnovica),
- Sebechleby (okr. Krupina),
- Slovenská Ľupča (okr. Banská Bystrica),
- Čierny Balog (okr. Brezno),
- Hostišovce (okr. Rimavská Sobota),

- Chyžné (okr. Revúca),
- Gemerská Hôrka (okr. Rožňava),
- Dobšiná (okr. Rožňava).

Jihocentrální:

- Zohor (okr. Malacky),
- Štvrtok na Ostrove (okr. Dunajská Streda),
- Dunajská Streda (okr. Dunajská Streda),
- Mojmírovce (okr. Nitra),
- Selice (okr. Šaľa),
- Choča (okr. Zlaté Moravce),
- Šarovce (okr. Levice),
- Pukanec (okr. Levice),
- Kosihovce (okr. Veľký Krtíš),
- Ponická Huta (okr. Banská Bystrica),
- Divín (okr. Lučenec),
- Rimavská Baňa (okr. Rimavská Sobota),
- Mátraverebély (Maďarsko),
- Piliscsaba (Maďarsko),
- Vásárosdombó (Maďarsko),
- Versend (Maďarsko),

Severovlašské:

- Drahovce (okr. Piešťany),
- Rimavská Sobota (Střední Slovensko).

4. ZPŮSOB ANALÝZY DAT

4.1. VÝBĚR A ZÁKLADNÍ ROZTRŽIDĚNÍ DAT

Z transkriptů dat elicitovaných v rámci projektů Přejímání a difúze gramatických struktur: česká a slovenská romština v kontaktu a Jazykový atlas centrální romštiny (více informací níže) jsem pro vybraných padesát variet romštiny doplnila výrazy pro významy podle Leipzig-Jakarta seznamu základní slovní zásoby(L-JL). Získané výrazy jsem dále třídila podle jejich původu. Jelikož mě zajímala současná podoba jazyka (lokální variety) a případně nedávná historie jeho mluvčích, která by z nich mohla být čitelná, předěcké přejímky jsem počítala jako slova nepřejatá, čili původní.

Řečtina významně obohatila všechny dnešní romské dialekty (nejvíce v oblasti gramatiky, která však pro tuto práci není podstatná) a proto v této práci teprve s helenismy operuji jako s přejímkami, nikoli s již staršími přejímkami z předěcké historie romštiny. Také teprve po kontaktu s řečtinou v Byzantské říši došlo k rozdělení romských skupin a jejich dialektů. Sledování přejímek různých dialektních skupin romštiny se dá použít i k vystopování pohybu jejich mluvčích v historii.

Druhou skupinu zdroje přejímek tvoří souhrnně jihoslovanské jazyky. Ty, obdobně jako potom pátou skupinu severoslovanských jazyků, dále nerozlišuji na jednotlivé jazyky. Jazyky v těchto skupinách si jsou natolik blízké, že by v mnoha případech ani nebylo možné určit konkrétní jazyk, ze kterého přejímky pocházejí. I při tomto rozlišení je u některých slov dodnes obtížné dokonce určit, jestli se do romštiny dostaly z jiho- nebo severoslovanských jazyků. Toto se týkalo zejména významu „popel“ (84. „ash“), pokud byl doložen jako *praho*, *prahos*, *praxo*, *praxos*. (Více viz Kapitola 5.2.2)

Z hlediska časové posloupnosti v souladu s pohybem Romů z Balkánského poloostrova dále do střední a západní Evropy jsou mezi tyto dvě skupiny slovanských jazyků vloženy ještě dva samostatné jazyky - rumunština a maďarština.

V tabulce uvádím, jak jsem data indexovala:

0	původní slova včetně předřeckých přejímek
1	prejímky z řečtiny
2	prejímky z jihoslovanských jazyků
3	prejímky z rumunštiny
4	prejímky z maďarštiny
5	prejímky ze severoslovanských jazyků

Tab. 1. Indexy přejímek

Pro další práci s daty jsem nebrala v potaz základní etymologický původ slova (v anglické literatuře „ultimate“). To znamená, že pro mne bylo důležité, jak se dané slovo dostalo do romštiny, tedy díky kontaktu s jakým jazykem, než z jakého jazyka daný kognát pochází. Ve spisovné i hovorové řeči nebo nářečích majoritních jazyků se také vyskytují přejímky z jiných jazyků, ale pro mou analýzu byl důležitý ten jazyk, který přímo ovlivnil romštinu. To znamená, že např. germanismus přejatý do romštiny přes slovenštinu by zde byl počítán jako slovenská (tedy severoslovanská) přejímka, případné slavismy v maďarštině by byly pokládány za hungarismus apod.

Porovnáním slov z padesáti vybraných variet podle L-JL tak vznikl jinak uspořádaný seznam uzpůsobený romštině. Při dvourozměrném zobrazení na jedné ose kolik slov a na druhé v kolika varietách je přejatých / původních je vidět, která slova jsou nejvíce a naopak nejméně v romštině přejímána. Také je možné vidět, které variety nejvíce (a nejméně) přejímají a z jakých jazyků. Při dalším zkoumání by i mohlo být možné určit faktory, které k (ne)prejímání napomáhají. Proto by ale bylo potřeba seznam porovnávaných významů rozšířit, oproti seznamu základní slovní zásoby, kterým L-JL je.

Jelikož jsem se věnovala čistě lexikálním přejímkám, družila jsem slova podle kognátů, nikoli podle hláskových změn. Nerekonstruovala jsem ani základní podoby

slov (tedy např. jestli v dané varietě končí nominativ resp. obliquus maskulina singuláru na *-o* nebo *-os*), protože zde gramatické rysy nebyly započítávány.

4.2. PŮVOD ZPRACOVÁVANÝCH DAT

Dialektologický atlas středoevropské romštiny vzniká v rámci projektu Jazykový atlas centrální romštiny, který probíhá na Ústavu lingvistiky a ugrofinistiky ve spolupráci se Seminářem romistiky, a který je vedený Dr. Elšíkem. Navazuje na předcházející projekt Přejímání a difúze gramatických struktur: česká a slovenská romština v kontaktu z let 2008–2010, který taktéž vedl Dr. Elšík. V rámci tohoto projektu bylo sesbíráno velké množství jazykových dat. Byl vytvořen jazykový dotazník (označovaný LQCR1-3)²⁹, který obsahoval zhruba tisíc pět set položek, nejčastěji vět, které pokrývaly nejen základní slovní zásobu, ale i hlavní gramatické rysy romštiny, aby bylo možné určit varietní specifika v různých lokalitách. V současné době³⁰ je sesbíráno (nahráno) a přepsáno téměř 400 idiolektů těchto dotazníků z různých lokalit zejména na Slovensku, ale i v Maďarsku, Polsku a na Ukrajině.

Nahrání překladu jednoho dotazníku trvá přibližně pět hodin čistého času. Tato doba pochopitelně variuje s ohledem na nutné přestávky při práci, osobní tempo respondenta a také podle toho, jak moc respondent o překladech přemýšlí apod. I s hledáním respondentů a s následným zpracováním nahrávky a přepisem trvá pořízení jednoho dotazníku zhruba týden. Velkou výhodou dotazníků tak je, že se díky nim v poměrně krátké době dá získat mnoho informací o podobě jazyka v dané lokalitě, a že jsou tato data souměřitelná s informacemi z jiných lokalit. Vzniklá databáze³¹ přepisů těchto elicitací tak představuje ohromné množství zajímavých dat, které je možné dále

²⁹ Elšík, V. (2008–2010) Lingvistický dotazník pro dokumentaci středoevropské romštiny. Rukopis, FF UK.

³⁰ K 5. 8. 2011 bylo do databáze CR importováno 398 idiolektů.

³¹ Dále jen „databáze CR“ – databáze centrální romštiny; neveřejný zdroj.

zpracovávat. Aplikace L-JL na padesát vybraných variet je tak jedním z možných způsobů využití této databáze.

Hlavním kritériem pro výběr respondentů pro elicitaci daných vět byl původ mluvčího - ideálně měl on i jeho předkové pocházet z dané lokality, která byla předmětem zájmu a neměl být moc ovlivněn jinými nářečími romštiny (příbuzenskými vazbami nebo dlouhodobým pobytem mimo oblast své rodné obce). Tato kritéria se nedařilo vždy naplnit zcela, ale respondenti byli i upozorňováni na to, že záměrem je podchytit místní romské nářečí a nikoli způsob, jakým to říkají jiní Romové z jiných subdialektních skupin nebo teritoriálních oblastí.

Výzkumník jazykový dotazník předčítá v jednom z jazyků, které jsou pro daného respondenta kontaktní, respondent pak věty překládá do vlastního dialektu romštiny. Celá práce byla nahrávána na zvuková média a z těchto nahrávek byly přepsány romské ekvivalenty vět, jak byly respondenty přeloženy, oproštěny od paralelních rozhovorů, spontánní konverzace apod. Tyto přepisy jsou importovány do databáze CR, ze které jsem vybírala data pro tuto práci.

Vedle mnohých výhod tohoto získávání dat však existují i některé typické nedokonalosti nebo nesnáze, které z tohoto typu práce vyplývají. Uvádím zde některé z těchto potíží, i když ne všechny ovlivnily i mou práci.

Základním nedostatkem elicitace je to, že překládání nezachycuje jazyk tak, jak jej mluvčí přirozeně používají. Například v Petrovanech (okr. Prešov) žijí mluvčí dvou dialektů romštiny – vlašského (lovárského) a severocentrálního (zde zahrnutá lokální varieta Močarmany). U mluvčích severocentrálního dialektu v Močarmanech se lze v přirozených promluvách snadno setkat s výpůjčkami z vlašské lovárštiny, ovšem při elicitaci takové výrazy chybí. Např. vlašské *So kiraves?* vedle centrálního *So taves?* ve významu „Co vaříš?“, působí svým použitím v Močarmanech poměrně etablovaně. Je celkem frekventované a užití slova z jiného dialektu v tomto případě dotazovaná osoba

nereflektuje, ale skutečně odpoví na položenou otázku. Pokud naproti tomu mluvčí užije méně frekventovaného vlašského výrazu (např. *bužanglo* ve významu „mazaný, fikaný“), komunikant na užití takového výrazu zpravidla reaguje, nejčastěji posměchem ve stylu *Ta tu sal vlašiko šávo / šej!*, „Tak Ty jsi Olach / Olaška!“. Přesto si mluvčí i u *So kiraves?* ještě uvědomují, že jde o výraz z jiného dialektu a při elicítaci jej nepoužijí, přímo jej odmítnou s tím, že to není slovo z „jejich romštiny“. Pravděpodobně se tedy jedná spíše o novější výpůjčku, i když svou frekvencí užití působí jako běžná součást močarmanské lokální variety.³²

Ovšem také z toho vyplývá, že respondenti při elicítaci svůj projev korigují a je tak možné, že u některých slov mohou upřednostnit pouze starší výraz, přestože ten již v dané varietě koexistuje s novější přejímkou. Obdobně pak z druhé strany není možné vyloučit vliv kontaktního jazyka při překládání, případně ad hoc vytvořené přejímky, která se v přirozených kontaktních situacích v dané varietě běžně nevyskytuje.

Co se týká podoby dotazníku, v první verzi bylo za sebou zařazeno mnoho vět, ve kterých se lišila jen osoba podmětu a slovesný čas. Pro respondenty, kteří nebyli zvyklí vnímat jazyk v tomto paradigmatu tak bylo obtížné věty překládat přesně. V některých případech měli (z mé zkušenosti zejména starší respondenti) tendenci na uvedené otázky odpovídat, místo toho, aby je pouze překládali. Některá z těchto nedorozumění pak mohla v respondentech i vyvolávat nechuť k dalšímu pokračování v práci, pokud je tazatel musel neustále opravovat.

Někdy se respondent přeslechne a vytvoří tak jinou větu, než kterou má přeložit, ale stejně tak někdy i tazatel nepřčetl větu přesně, nebo ji omylem vynechal. Některé z těchto přeslechů a jiných interpretací byly tazateli zaznamenány ještě v průběhu nahrávání, a tak byly opraveny. Na jiné se přišlo až při poslechu nahrávky při jejím

³² Tomuto tématu jsem se věnovala v seminární práci „Ovlivnění východoslovenské variety severocentrálního dialektu romštiny olašským dialektem romštiny v obci, v níž žijí mluvčí obou uvedených dialektů“, v rámci předmětu Dialektologie a dějiny romštiny, vedený Mgr. V. Elšíkem, Ph.D. v roce 2008 na FF UK a částečně také v terénním výzkumu „Romistické postřehy k otevření nového komunitního centra v obci na východním Slovensku“, v rámci předmětu Terénní výzkum v romských komunitách, vedený PhDr. Janem Červenkou, Ph.D. v roce 2010.

přepisování. Při velkém množství vět, které měli respondenti překládat se občas stávalo, že respondent jen větu zopakoval v originále, případně do romštiny přepnul až v polovině věty. To není vhodné pro zkoumání přejímek, neboť někdy se jen těžko odhaduje, jestli se daná přejímka v konkrétní lokalitě vyskytuje vedle staršího slova, nebo jestli byla vytvořena ad hoc díky interferenci s dotazníkovým originálem.

I u transkripce se lze setkat s nejistými podobami slov, ať už jde o zápis těžko srozumitelné části nahrávky nebo o pouhé překlepnutí při zápisu. Tak třeba není jasné, jestli se v lokální varietě Čiorny Balog skutečně vyskytuje pro význam „dlouhý“ výraz *dlgo* (doložený jen v jednom idiolektu) vedle jisté jihoslovanské přejímky *dugo* (doložený ve zbývajících dvou idiolektech), nebo jestli jde o chybu v transkripci. V případě *dlgo* by se jednalo o jihoslovanskou přejímku, dále ovlivněnou slovenštinou, tedy jazykem severoslovanským.

Přepisy mají být zaznamenáním romského ekvivalentu dané věty, tedy oproštěny od větších úseků, které jsou jasným přepnutím do kontaktního jazyka. Proto jsem se rozhodla vycházet ve své práci čistě z přepisů, případné sporné nebo nejisté významy jsem nedohledávala v nahrávkách. To by totiž znamenalo poslech prakticky všech nahrávek pro dané lokální variety (a případné opravy přepisů), což nebylo z časových důvodů možné. Kromě toho přeposlechnutí nahrávek neznamená vyloučení všech sporných významů.

4.3. POTÍŽE PŘI APLIKACI L-JL NA VYBRANÉ VARIETY

Ne vždy stoprocentní transkripce (nesrozumitelný úsek, přeslech, překlep), možný přílišný vliv kontaktního jazyka při překládání, nebo naopak korekce vlastních promluv, jsou obtíže, které souvisí přímo s elicitací coby způsobem získávání dat. Při aplikaci L-JL vyvstaly nové otázky, které bylo potřeba vyřešit před statistickým zpracováním dat. Týkaly se zejména rozhodnutí, jestli započítat doložený výraz jako

adekvátní ekvivalent hledaného významu, a jak započítat nedoložené významy. Proto zde shrnuji příklady problémů, ze kterých jsem formulovala obecná pravidla pro započítávání daných významů. Konkrétní obtíže později uvedu u jednotlivých zpracovávaných významů, protože se ukázalo, že u konkrétních významů byl problém často jedinečný.

Zásadním důvodem nejasností a potíží při započítávání významů bylo to, že dotazník LQCR nebyl primárně určen pro aplikaci L-JL. Frekvence výskytu jednotlivých významů je proto v dotazníku velice rozdílná. Tak třeba výraz *me* pro význam „já“ (14. 1SG pronoun), je (byť v různých tvarech) v jednotlivých varietách doložen zhruba stopadesátkrát (v závislosti na tom, jestli respondent vždy vyjádří podmět, který může být v romštině nevyjádřený). Význam „já“ je navíc ve všech varietách doložen původním, nepřejatým slovem. Ostatní významy (a často právě ty, které jsou více přejímány) se i v originálních dotazníkových větách (tedy nejen podle doložení významu v romštině) vyskytují méně často, nebo jen jednou. Dva významy – „kořen“ (10. root) a „tvrďý“ (99. hard) - se v celém dotazníku dokonce nevyskytují ani jednou. Vzniklý seznam uzpůsobený podle vybraných variet romštiny tak neobsahuje sto, ale pouze devadesát osm položek.

V rané romštině byly zřejmě rozlišeny dva druhy významu „stín“ (92. shade/shadow): *učhaj* (odpovídá anglickému „shade“), pokud jde o stín osoby a *uluv* (odpovídá anglickému „shadow“), pokud jde o stín vrhaný nějakým předmětem, který tak vytváří určité neslunečné zákoutí. Je možné, že si některé variety romštiny tuto rozdílnost uchovaly. Jelikož však dotazníkové věty obsahují pouze druhý z těchto možných významů stínu, nebylo možné tuto případnou odlišnost vysledovat. Naopak pro některé jiné významy se díky vícerym větám s daným významem podařilo doložit více různých synonym i v jednotlivých varietách. Bylo to zejména u významu „uhodit/bouchnout“ (36. to hit/beat), kde např. ve varietě Biely Kostol byla doložena

čtyři různá původní slova (*čhinel, marel, čalavel, del*) a ještě jedno přejaté (*buxinel*). A u významu „nést/nosit“ (70. to carry), doložené např. ve varietě Piliscsaba *ikrel, phiravel, lidžel* a v Čičavě *lidžal, hordinel, anel*. Bohužel se (pravděpodobně vlivem nepřesných překladů) nepodařilo doložit přesné významové rozdíly v užití těchto synonym.

Specifickým případem pak byl význam „provaz“ (91. rope), který se v dotazníku vyskytuje pouze v jedné větě a to navíc ve větě, která byla pro respondenty poměrně matoucí. V předchozí větě se oběsil sedlák, věta obsahující provaz tak zní: „Neví se, jestli na provaze, na šňůře, nebo na svém opasku“. Tím, že je provaz v jedné větě se šňůrou pak byla několikrát doložena jen „šňůra“, která ale podle vzorového překladu dotazníků v databázi CR překládá „šňůru“ a nikoli „provaz“. Etymon *šňůra* (ani obdobné přejímky z maďarštiny - *žinor* apod.) jsem tak do statistiky nezahrnula a pokud pro danou lokalitu nebyl jiný výraz doložen, počítala jsem, že význam chybí. Ovšem ve skutečnosti je možné, že se v dané varietě používá pouze „šňůra“ (resp. *šňúra, žinor*) pro oba tyto významy. U významu „provaz“ je pak ještě problém, že slovo *lanco(s)*, které by mělo spíše odpovídat významu „řetěz“ (z maďarského *lánc*), je podle databáze CR překladem pro význam „provaz“. Jelikož jsem vycházela z této databáze, *lancos* pro „provaz“ jsem tedy započítávala, kdežto tvary odvozené od základů tvarů *šňúra, žinor* apod. nikoli.

Kromě databáze CR jsem samozřejmě vycházela i ze vzorových vět v databázi WOLD, jelikož některé významy, uvedené v L-JL v angličtině, by po přeložení do češtiny nebyly jednoznačné. Konkrétně význam 88. „to tie“, lze do češtiny přeložit např. *vázat, převázat, zavázat, uvázat, spoutat, svázat, spojit, spojovat*³³. Vzorová věta v databázi WOLD zní „He tied his dog to a tree“³⁴ (Přivázal svého psa ke stromu), takže užitý význam „to tie“ odpovídá českému *přivázat*, který jsem hledala podle věty „Oba vojáci přivázali kolo k plotu“.

³³ Fronek, J. (1998) Anglicko-český slovník. Praha, s. 1051.

³⁴ <http://wold.livingsources.org/meaning/9.16>

V některých případech se významy v dotazníku vyskytují, ale v určitých varietách nejsou doloženy. Respondent větu přeložil idiomatically, nepřesně či neúplně, nebo daná věta nebyla přeložena, význam tedy vůbec nebyl doložen (např. „veš“ (16. louse) ve varietě Spišský Štvrtok). To také souvisí s tím, že dotazníky nebyly primárně určeny pro aplikaci L-JL, jednotlivé významy z něj se nevyskytovaly v dotaznících tolikrát, aby bylo možné určit, jestli respondent daný význam v romštině skutečně nezná (nepoužívá), nebo jen konkrétní větu nepřeložil úplně. (Význam „veš“ se v dotazníku vyskytuje pouze jednou.) Kromě nedostatečné frekvence některých významů z L-JL v dotazníku také nebyl výzkumníky na tyto významy kladen zvláštní důraz, aby nějaký ekvivalent k danému významu po respondentovi požadovali.

Někdy sice určitý ekvivalent doložen byl, ale pokládala jsem jej za opis či synonymické vyjádření, jelikož jsem předpokládala, že by respondent daný význam takto nepoužil v přirozené konverzaci. Jasným příkladem je užití výrazu *bara* - „kameny“ místo významu „písek“, v otázce „Jak se Ti ten písek dostal mezi zuby?“. Ve větě „Nad kolenem máš stehno, pod kolenem lýtko“ byl význam „stehno“ (76 thigh) v Chminianských Jakubovanech a Trebišově přeložen jako *mas* (doslova „maso“). To jsem však (i vzhledem k tomu, že věta jasně vyžaduje specifická pojmenování pro jednotlivé části nohy) počítala také jako synonymické vyjádření, a výraz započítala jako chybějící. Pokud však byl ve stejném významu doložen výraz *thulo mas*, pokládala jsem výraz již za lializaci, spojení dvou původních slov, kterým vznikne specifický význam nový. Zde tedy spojením *thulo* - „tlustý, silný“ a *mas* - „maso“, vznikl význam „stehno“.

Jelikož se hledané významy v dotazníku vyskytovaly s různou četností, zohlednit frekvenci výskytu daného výrazu, oproti přejatému, nebylo možné. Tak je ve všech padesáti lokálních varietách doložený význam „ústa“ (5. mouth) v podobě *muj*. Pouze v jedné varietě se současně vyskytuje i přejímka *usta* (varietá Čierny Balog) a to pouze jednou vedle pěti užití *muj*. Podle frekvence bych tedy předpokládala, že se jedná o jasné přepnutí nebo ovlivnění při překládání. Ovšem třeba v případě významu „ruka,

paže“ (19. arm/hand) najdeme vedle všude doloženého původního *va*, *vas*, *vast*, *vašt* (a někde doloženého *musi* apod.), také dvakrát přejaté *paži*, ale jen jednou nepředpokládaný tvar *rukos* (v Čičavě). Slovo „ruka“ je ve slovenštině v ženském rodě a tvarově by i odpovídala femininu přejatého slova v romštině. U výrazu *rukos* bych opět mohla předpokládat, že vznikl ad hoc při překládání. Ovšem v tom mi brání zkušenost z lokality, která není zařazená do vzorku zde zkoumaných lokálních variet. Byla jsem svědkem užití tvaru *o rukos* ve spontánní promluvě sedmiletého chlapce v lokalitě Doľany - Roškovce (okr. Levoča) na Spiši. Chlapec pronesl větu *Dukhal man o rukos* („Bolí mě ruka“), za což sice sklidil posměch přítomné dospělé ženy a následně i dalších přítomných dětí, že nepoužívá zde běžné *vast*. Nicméně je zřejmé, že i takový tvar se může vyskytnout ve spontánní promluvě.³⁵ A případně lze předpokládat, že by se v budoucnu takový tvar do dané variety mohl adaptovat. Proto jsem nakonec všechny doložené přejímky započítávala (tedy i výše zmíněnou přejímku *usta*). A to bez ohledu na jejich pravděpodobně nižší frekvenci v běžném užívání, jelikož by vyloučení některých výrazů z počítání vycházelo pouze z intuitivních odhadů.

Z výše uvedeného shrnuji obecná pravidla pro zahrnutí doložených výrazů do započítávání významů podle L-JL:

- pro žádnou lokální varietu jsem nezapočítala významy „kořen“ (10. root) a „tvrdý“ (99. hard), výsledný seznam tak obsahuje jen 98 položek;
- u významů, které mohly být sémanticky rozlišeny jsem vycházela z dotazníků LQCR a dohledávala tak jen ty poddruhy významů, které v něm byly obsaženy;
- romské ekvivalenty pro daný význam jsem určovala podle vzorových překladů v databázi CR;
- specifické sémantické rozlišení významu jsem určovala podle vzorových vět v databázi WOLD;

³⁵Nebo i při elicitaci - viz v dotazníku pro lokální varietu Močarmany doložený neočekávaný tvar *rašplos* pro význam „rašple“, kde bychom spíše očekávali tvar **rašpla*.

- započítávala jsem víceslovné lexikalizace, nezapočítávala jsem synonymická vyjádření a opisy, které byly doložené k jednotlivým významům;
- pro určení přejímky nebo přepnutí jsem nezohledňovala frekvenci doloženosti výrazu v rámci jedné variety, započítala jsem tak všechny přejímky, byť mohlo jít jen o přepnutí či ad hoc přejímku vzniklou vlivem překládání.

4.4. STATISTICKÉ ZPRACOVÁNÍ DAT

Protože z dat, ze kterých jsem vycházela, nebylo možné určit, zda se skutečně jedná o přejímku, nebo o přepnutí kódu či ad hoc vytvořený tvar vzniklý vlivem překládání, započítala jsem všechny doložené tvary, které by bylo možné pokládat za přejímky. Vzhledem k tomu, že nešlo ani přihlídnout k frekvenci užití jednotlivých výrazů v dotazníku, pokud bylo doloženo více synonym pro jeden výraz z jednoho jazyka (nebo byla všechna původní), počítala jsem je pro daný význam pouze jednou. To znamená, že i když jsou ve varietě Biely Kostol doloženy čtyři výše uvedená synonyma pro význam „udeřit/bouchnout“, počítala jsem pouze jednou, že je doloženo původní etymon. Ve stejném významu v téže lokalitě je pouze jednou doložené přejaté *buxinel*, ale není možné určit jeho skutečnou frekvenci v běžném užívání. Tak zde třeba může být nejfrekventovanější tvar *čhinel*, poté *marel*, pak *buxinel* a pak teprve zbývající původní slova *čalavel* a *del*. Ale také to tak být nemusí. Pro skutečné pořadí neexistují žádné důkazy (ani v jiných varietách nebo u jiných významů), proto zde doložená synonyma počítám pouze jednou. Pokud bylo více doložených přejímek z jednoho jazyka, také jsem je počítala pouze jednou. Např. v lokální varietě Čičava doložené vedle původního *prajt* i přejaté *listocis* a *lupeňis* pro význam „list“ (64. leaf), obě přejímky ze severoslovanských jazyků.

V tabulce č. 2 je názorně vidět, jak jsem takové případy značila.

Varieta	Význam udeřit/bouchnout (36. to hit/beat)	Původ doloženého etyma
Biely Kostol	čhinel, marel, čalavel, del	0
	buxinel	5
Varieta	Význam list (64. leaf)	Původ doloženého etyma
Čičava	prajt	0
	listocis, lupeňis	5

Tab. č. 2 Názorný příklad indexování přejímek

Tam, kde byly přejímky doloženy pouze pro významy, pro které nebylo doloženo původní slovo, bylo počítání poměrně jednoduché - spočítala jsem poměr původních a přejatých slov. Často ovšem byla doložena etyma původní i přejatá, někdy dokonce více přejímek z různých jazyků. Např. v lokální varietě Zohor byl pro význam „kůže/pokožka“ (68. skin/hide) doložen helénismus *cipa* i severoslavismus *pokoška*. Kvůli existenci takových případů a možnosti, že se spolu v dané varietě vyskytují současně, ale nelze určit, který z nich je frekventovanější, zvolila jsem dvojí způsob počítání.

Nejprve jsem předpokládala, že doložené přejímky (např. *buxinel* ve varietě Biely Kostol), nebo novější přejímky (kde bylo takové rozlišení relevantní, např. *pokoška* v Zohoru) jsou doložené jen vlivem ovlivnění při elicítaci, ale běžně se užívá původních slov nebo starších přejímek (tedy s nižším indexem podle tabulky 1; tady např. v Zohoru *cipa*). Upřednostnila jsem tedy doložená starší slova a spočítala poměr původních (starších) a přejatých (novějších) slov. Počítání s upřednostněním původních slov či starších přejímek jsem označila jako typ 1.

Při druhém počítání jsem naopak předpokládala, že se v dané varietě častěji vyskytuje přejímka (nebo novější přejímka), zatímco starší výraz je doložený vzhledem ke korekci vlastní promluvy při nahrávání, že si respondent třeba vzpomněl (nebo mu

někdo poradil) starší výraz, který se ale už v dané varietě spíše nepoužívá. Počítání s upřednostněním přejímek značím jako typ 2.

Jelikož ale nebyly doloženy všechny významy ve všech padesáti zkoumaných lokalitách, výše uvedené počítání jsem dále rozdělila. Tak jsem nejprve počítala poměr původních slov (resp. přejímek) k počtu skutečně doložených významů. Toto počítání jsem označila jako počítání A. Pokud jsem upřednostnila původní slova (nebo starší přejímky) jde o počítání A1, když jsem upřednostnila přejímky (či novější přejímky), jde o počítání A2. Vzhledem k tomu, že ne vždy byly všechny významy doloženy, nebyly tyto výsledky zcela souměřitelné.

Proto jsem pak započítala i významy, které chyběly do celkového počtu devadesáti osmi významů v jedné lokální varietě, resp. do padesáti výrazů pro jeden význam podle L-JL. Toto počítání jsem značila B. Protože tvary pro významy chyběly většinou tam, kde byly v alespoň některé další varietě doloženy přejímky, předpokládala jsem, že i ve varietách, kde význam chybí, by se vyskytovala spíše přejímka. Výsledný poměr tak je počet doložených původních slov ku devadesáti osmi významům, resp. počet doložených původních etym ku padesáti varietám, kdy chybějící významy mají hodnotu přejímky. Počítání s upřednostněním původních slov či starších přejímek jsem značila B1, s upřednostněním přejímek (či novějších přejímek, kde to bylo relevantní) B2. Pro přehlednost níže uvádím typy počítání v tabulce.

	1 upřednostněna původní slova či starší přejímky	2 upřednostněny přejímky či novější přejímky
A = původní slova ku počtu doložených	A1	A2
B = původní slova ku celkovému počtu (98 významů nebo 50 variet)	B1	B2

Tab. č. 3 Typy počítání

Pro sestavení žebříčku nejvíce a nejméně přejímajících variet jsem vycházela z průměru všech čtyř výpočtů pro jednotlivé lokality. I pro sestavení nového seznamu základní slovní zásoby významů z L-JL uzpůsobeného střeoevropské romštině jsem vycházela z průměru všech čtyř výpočtů u jednotlivých významů.

4.4.1. POČÍTÁNÍ VARIET

Přejímatelnost v jednotlivých lokálních varietách jsem určovala podle:

- množství přejímek ve varietě,
- původu přejímek v jednotlivých varietách,
- množství přejímek v jednotlivých (sub)dialektních skupinách variet,
- primárního kontaktního jazyka pro mluvčí dané lokální variety,
- lokalizace dané variety v mapě.

4.4.2. POČÍTÁNÍ VÝZNAMŮ

Výsledkem počítání významů má být jinak uspořádaný seznam významů podle L-JL, podle toho, která slova jsou jak často přejímána. Kromě prostého uspořádání významů jsem si všímala, které jsou nejvíce (a nejméně) přejímané slovní druhy a k jakým významovým oblastem (ne)prejímané významy náleží. I L-JL je podle těchto dvou kategorií uspořádán. Níže uvádím výpis slovních druhů a tématických oblastí, v závorce počet výrazů do dané kategorie zařazených.

Významy v L-JL podle slovních druhů:

- podstatná jména (50; zde jen 49 – bez významu „kořen“),
- slovesa (25),
- přídavná jména (14; zde jen 13 – bez významu „tvrdý“),
- příslovce (1),
- souhrnně jiná funkční slova (10).

Významy v L-JL podle tématických významových oblastí:

- části těla (24),
- fyzický svět (13),
- prostorové vztahy (9),
- smyslové vnímání (8; zde jen 7 – bez významu „tvrdý“),
- zvířata (6),
- jídlo a pití (6),
- pohyb (6),
- základní úkony a technologie (4),
- příbuzenství (4),
- čas (4),
- myšlení (3),
- pocity a hodnoty (3),
- zemědělství a rostlinstvo (2; zde jen 1 – bez významu „kořen“),
- jazyk a řeč (2),
- vlastnictví (2),
- množství (1),
- obydlí (1),
- různá funkční slova (2).

4.4.3. PRACOVNÍ HYPOTÉZY

Na základě stanovených kritérií výpočtů zpracovávaných dat a výše uvedených obecných pravidel (viz Kapitoly 3. a 4.) jsem si stanovila několik hypotéz.

1. Každá varieta bude mít více přejímek z jazyka, který je aktuálně jejím primárním kontaktním jazykem.

2. Jihocentrální variety, které mají jako primární kontaktní jazyk slovenštinu, budou mít více přejímek z maďarštiny, než variety spadající do severocentrálního dialektu, bez ohledu na jejich primární kontaktní jazyk.

3. Podstatných jmen bude přejato více, než ostatních slovních druhů.

4. Slova z oblastí pocity a hodnoty, myšlení a příbuzenství nebudou přejata vůbec.

5. Slova z oblastí zemědělství a vegetace a zvířata budou významové oblasti s největším množstvím přejímek.

6. Vlašské dialekty budou mít méně přejímek než ostatní variety.

7. Variety z oblasti západního Slovenska budou mít více přejímek než variety z východního Slovenska.

5. VARIETY PODLE PŘEJÍMEK

Jak jsem již uvedla, významů porovnávaných podle L-JL bude jen devadesát osm, protože dvě položky nebylo možné z dotazníkových dat získat pro žádnou varietu. Všechny počítané devadesát osm významů se pak podařilo doložit jen ve dvaceti z padesáti zkoumaných lokalit. V dalších třinácti varietách chyběl jeden význam (devadesát sedm doložených), v šesti varietách chyběly významy dva (devadesát šest doložených), v pěti chyběly tři významy (devadesát pět doložených), ve třech varietách chyběly čtyři významy (devadesát čtyři doložených) a v posledních třech varietách chybělo pět významů (devadesát tři doložených). Chybějící významy zde znamenají jak skutečnou nedoloženost významu - slovo vůbec nebylo přeloženo, tak to, že jsem se rozhodla význam nezapočítat, jelikož se jednalo o zřejmý opis, nebo velmi nepřesný překlad. (Viz Kapitola 4.). Konkrétně tyto případy uvedu u jednotlivých slov v další kapitole.

Aby bylo počítání poměru původních slov / přejímek v rámci jednotlivých lokálních variet souměřitelné, dopočítávala jsem i chybějící významy v počítání typu B, kde jim přiřazuji hodnotu přejímky. Pořadí variet podle množství původních slov (resp. přejímek) pak odvozuji od průměru všech čtyř typů počítání – A1, A2, B1 i B2. Tento průměr zde označuji jako „celkový průměr“ a řadím podle něj variety v porovnání všech variet, i v porovnání variet podle subdialektní skupiny, do které náleží.

U řazení variet podle zdrojových jazyků přejímek a kontaktního jazyka již chybějící přejímky nedopočítávám, protože není možné ověřit, z jakého jazyka by tyto přejímky pocházely. Ale zároveň pokud odlišuji přejímky podle zdrojových jazyků, přiřazuji jinou hodnotu přejímkám z různých zdrojových jazyků v rámci jedné variety, a to podle jejich stáří (viz např. helenismus *cipa* i severoslavismus *pokoška* pro význam „kůže, pokožka“ v lokální varietě Zohor).

5.1. VARIETY PODLE POČTU PŘEJÍMEK

Počítala jsem nejprve poměr původních slov ku počtu doložených významů, tedy typem počítání A. Pouze v šesti varietách zůstal poměr stejný u počítání A1 a A2, což znamená, že přejímky byly použity pouze tam, kde nebylo doloženo původní slovo. To se týkalo variet Chyžné, Kľačany, Kosihovce, Moldava n. Bodvou, Rimavská Sobota a Smolník. V ostatních varietách se výsledné hodnoty lišily v závislosti na typu výpočtu. Poté jsem počítala i typem počítání B, kdy jsem dopočítávala chybějící významy. Seznam všech variet s výsledky jednotlivých výpočtů a přiřazeným pořadím, kterého tak variety dosáhly, viz Příloha č. 3.

Podle celkového průměru je nejméně přejímající varietou ze vzorku porovnávaných lokálních variet jednoznačně Rimavská Sobota (92,31%),³⁶ spadající do lovárského dialektu. Tato varieta má ve všech čtyřech možných výpočtech nad devadesát jedna procent původních slov, tedy méně než 9% přejímeK. Dalšími nejméně přejímajícími varietami podle celkového průměru pak jsou lokální variety Choča (88,72%), Pavlovce n. Uhom (88,67%), a Drahovce (88,21%).

Naopak nejvíce přejímeK má podle všech typů výpočtů lokální varieta Sučany (67,89%). Dalšími hodně přejímajícími varietami jsou lokální variety Čierny Balog (70,11%), Slovenská Lupča (72,30%) a Myjava (73,72%).

Průměrně je ve zkoumaných varietách 81,23% původních slov (tj. 18,77% přejímeK). Ovšem i na těchto zprůměrovaných číslech je rozdíl mezi nejvíce a nejméně přejímající varietou 24,42% (Rimavská Sobota a Sučany). Podle počítání typu B2 – s dopočítáním chybějících významů coby přejatých a s upřednostněním přejímeK – bude rozdíl činit dokonce 28,57% mezi stejnými varietami.

Průměrně přejímajícími varietami je již ovšem více – v rozmezí dvou procent kolem celkové průměrné hodnoty 81,23% - tedy v rozmezí 82,23 - 80,23% - původních slov se umístilo dvanáct lokálních variet: Žarnovica (82,05%), Rimavská Baňa (81,97%),

³⁶ Procento udává celkový průměr původních slov v dané lokální varietě.

Čičava (81,97%), Versend (81,63%), Vysoká n. Kysucou (81,29%), Jarabina (81,03%), Biely Kostol (80,76%), Piliscsaba (80,61%), Pukanec (80,61%), Štvrtok na Ostrove (80,51%), Chminianské Jakubovany (80,33%) a Trebišov (80,33%). Množství přejímek v jednotlivých varietách je znázorněno na mapě v Příloze č. 5.

V lokální varietě Sučany, která z pozorovaných variet nejvíce přejímá, byl dotazník LQCR pořízen s respondentkou, která se narodila v r. 1984. Mohli bychom tak i její nízký věk považovat za jedno z kritérií, které se podílelo na vyšším počtu přejímek. Ovšem v nejméně přejímající varietě, která, stejně jako Sučany, spadá do skupiny severocentrálních dialektů, tedy v Pavlovcích n. Uhom, byl dotazník pořízen s respondentem ještě o dva roky mladším (narozen v r. 1986). Potvrdil se tak předpoklad, že na takto úzkém seznamu základní slovní zásoby a v plošném porovnání idiolektů z různých lokalit se věk neprojevil jako faktor, který by ovlivňoval množství přejímek doložených v jednotlivých varietách. Množství přejímek by šlo vzhledem k věku respondentů zkoumat spíše v rámci jedné lokální variety.

5.2. VARIETY PODLE PŮVODU PŘEJÍMEK

Při počítání přejímek podle zdrojového jazyka jsem nedopočítávala chybějící významy, protože není možné nijak doložit, z jakého jazyka by tyto přejímky pocházely. Seznam počtu přejímek v jednotlivých lokálních varietách podle zdrojového jazyka přejímek viz Příloha č. 4.

5.2.1. ŘECKÉ PŘEJÍMKY

Helenismy v této práci představují nejstarší vrstvu přejímek. Všechny zkoumané variety si ve významech ze základní slovní zásoby podle L-JL ponechaly alespoň jednu

řeckou přejímku. Řecké přejímky se vyskytovaly pouze u významů - „kost“ (8. bone), „kůže, pokožka“ (68. skin/hide) a „včera“ (41. yesterday).

U helenismu *tajsa* pro význam „včera“ jiné přejímky doloženy nebyly, naopak se tato přejímka vyskytovala jen tam, kde se pro stejný význam nepoužívalo původní slovo. Takže při počítání A1 i A2 zůstal helenismus *tajsa* všem třinácti lokálními varietám, které jej pro význam „včera“ používají.

U významu „kost“ byl helenismus *kokal* doložen ve všech padesáti varietách, ale pokud bychom upřednostnili novější přejímky, v jedné varietě bychom našli maďarskou přejímku *čonto* (v lokální varietě Šarovce) a jednou severoslovanskou *kost'* (v lokální varietě Pukanec).

U významu „kůže, pokožka“ je vytlačování starší přejímky novější přejímkou nejvýraznější. Helenismus *cipa* byl doložen ve čtyřiceti třech varietách, ale při upřednostnění novějších přejímek je v deseti varietách již místo helenismu *cipa* doložena severoslovanská přejímka *pokoška*. Je sice možné, že se obě tyto přejímky vyskytují současně, s významovým rozlišením *cipa* jen ve významu „kůže“ a *pokoška* jen ve významu „pokožka“, ale z dotazníkových dat není možné tento závěr potvrdit. Význam „kůže, pokožka“ není vůbec doložen v jedné lokální varietě.

5.2.2. JIHOSLOVANSKÉ PŘEJÍMKY

U samotného stanovení přejímky jako jihoslovanské jsem přihlížela i k současným kontaktním jazykům u konkrétních variet. Třeba etymu *riba* pro význam „ryba“ (40. fish), by bylo teoreticky možné přiřadit i jihoslovanský původ z chorvatského nebo bosenského *riba* nebo ze srbského *pűa*. Podíváme-li se ale na lokální variety, kde se přejímka *riba* pro význam „ryba“ vyskytuje, zjistíme, že jsou to všechno variety, které jsou v kontaktu se slovenštinou. Přejímku *riba* proto pokládám za severoslovanskou.

Jihoslovanské přejímky se tak vyskytují pouze u dvou významů. Jedním je význam „dlouhý“ (78. long), druhým „popel“ (84. ash).

U významu „dlouhý“ se vedle jasně jihoslovanského etyma *dugo* vyskytují ještě podoby *dlgo* (lokální varieta Čierny Balog) a *dúho* (lokální varieta Kopčany). Jak jsem již zmínila v Kapitole 4.2., není možné určit, jestli se tyto tvary v daných lokálních varietách skutečně vyskytují, nebo jestli jde o chybu v prepise, či vliv kontaktního jazyka při samotné elicítaci. Je ale možné, že je v těchto varietách jihoslovanská přejímka již dále ovlivňována severoslovanskými jazyky. Protože však nejde o zcela jiné etymon a hláskové změny v této práci nezohledňuji, počítám i tyto tvary za jihoslovanské přejímky. Význam „dlouhý“ je pak jihoslovanskou přejímkou přeložen ve třiceti pěti varietách, a to pouze tam, kde chybí starší výraz. Užití etyma *dugo* se zároveň nikde nevyskytuje spolu s novější přejímkou. Význam „dlouhý“ je doložen ve všech padesáti lokálních varietách.

Význam „popel“ (84. ash) je doložen přejímkou *praho*, *prahos*, *praxo*, *praxos*. Protože se tyto přejímky vyskytují zejména v těch lokálních varietách, které mají jako (primární) kontaktní jazyk maďarštinu, pokládám tuto přejímku za jihoslovanskou, a to u všech variet. Pouze v lokální varietě Pukanec se vedle sebe vyskytuje jihoslovanské *praho* i severoslovanské *popoli*. Význam „popel“ není doložen v pěti varietách.

5.2.3. RUMUNSKÉ PŘEJÍMKY

Rumunské přejímky byly doloženy jen ve vlašských dialektech, které byly zařazeny do porovnání. Tedy lokální variety Drahovce a Rimavská Sobota. V obou těchto varietách se rumunské přejímky vyskytovaly u významů „dlouhý“ (78. long) – *lungo* a „pupík, pupek“ (44. navel) – *buríko*. V lokální varietě Drahovce byla ještě doložena rumunská přejímka pro význam „stehno“ (76. thigh) – *pulpa*, která se zde ovšem vyskytla spolu s původním slovem *čank*. Rumunismus *pulpa* se tak projeví jen při

počítání typu A2. V lokální varietě Rimavská Sobota nebyl význam „stehno“ doložen vůbec.

5.2.4. MAĎARSKÉ PŘEJÍMKY

Hungarismy se vyskytly celkem u čtyřiceti významů, čili u více než čtyřiceti procent z celkových devadesáti osmi významů. Pokud ovšem upřednostníme původní slova (počítání typu A1), budou maďarské přejímky už jen u dvaceti devíti významů. U maďarských přejímek už se více projevuje vliv současného kontaktního jazyka – nejvíce maďarských přejímek měly ty lokální variety, kde je maďarština zároveň primárním kontaktním jazykem.

Nad deset hungarismů si při obojím počítání uchová devět lokálních variet, z nichž nejvíce maďarských přejímek mají variety Dunajská Streda (17; 21)³⁷, Gemerská Hôrka (17; 18) a Šarovce (16; 20). V pěti lokálních varietách (Ponická Huta, Kuchyňa, Myjava, Czarny Dunajec, Giraltovce) se vyskytuje hungarismus až při počítání A2, tedy upřednostníme-li přejímky. Ve dvanácti varietách se nevyskytuje ani jedna maďarská přejímka u žádného způsobu výpočtu.

5.2.5. SEVEROSLOVANSKÉ PŘEJÍMKY

Pokud jde o významy, dostáváme u severoslovanských přejímek podobná čísla jako u hungarismů – při upřednostnění původních slov se severoslovanské přejímky vyskytují u dvaceti devíti významů, při upřednostnění přejímek u dvaadvaceti významů. Celkové množství severoslovanských přejímek je však větší, než tomu bylo u hungarismů. Více než deset severoslovanských přejímek má devatenáct variet. Nejvíce jich pak mají při počítání typu A1 i A2 lokální variety Sučany (22; 29), Liptovská

³⁷ První číslo značí počet hungarismů při počítání typu A1, druhé při počítání typu A2.

Porúbka (19; 21) a Čierny Balog (18, 26). Nejvýraznější rozdíl mezi výpočty typu A1 a A2 byl u lokální variety Pukanec – při upřednostnění původních slov osm severoslavismů oproti dvaceti severoslavismům při upřednostnění přejímek.

Jedenáct lokálních variet pak nemělo ani jednu severoslovanskou přejímku – byly to variety, jejichž primárním kontaktním jazykem je maďarština.

5.3. VARIETY PODLE SUBDIALEKTNÍ SKUPINY³⁸

Subdialektní skupinou s nejmenším množstvím přejímek je západolovárská skupina zastoupena lokálními varietami Rimavská Sobota a Drahovce. V průměru mají 90,26% původních slov (tj. 9,74% přejímek). Rimavská Sobota je vůbec nejméně přejímající varietou ze všech zde porovnávaných lokálních variet. Drahovce jsou průměrně až čtvrtou nejméně přejímající varietou; oproti Rimavské Sobotě je v Drahovcích o 4,10% více přejímek.

Centrální dialekty mají v celkovém průměru 80,86% původních slov a 19,14% přejímek. Pokud centrální dialekty rozdělíme na jihocentrální a severocentrální (včetně přechodných), rozdíl mezi těmito dvěma skupinami bude jen něco málo přes jedno procento (přesně 1,20%). Jihocentrální dialekty mají v průměru 81,66% původních slov (tj. 18,34% přejímek) a severocentrální (včetně přechodných) 80,46% původních slov (tj. 19,54% přejímek), čímž se řadí mezi nejvíce přejímající subdialektní skupinu.

Větší rozdíly mezi subdialektními skupinami v rámci centrálních dialektů zaznamenáme až při dalším dělení. Pro přehlednost procenta původních slov a přejímek k jednotlivým subdialektním skupinám uvádím v tabulce.

³⁸ Členění lokálních variet do subdialektních skupin: Elšík, V. – osobní sdělení.

Subdialekt	původních slov	přejímek
Vlašský	90,26%	9,74%
Severocentrální včetně přechodných	80,46%	19,54%
Severocentrální bez přechodných celkem	80,94%	19,06%
Severocentrální západní	76,45%	23,55%
Severocentrální střední	82,55%	17,45%
Severocentrální východní	84,02%	15,98%
Severocentrální přechodné celkem	79,22%	20,78%
Severocentrální přechodné západní ³⁹	78,57%	21,43%
Severocentrální přechodné střední	75,58%	24,42%
Severocentrální přechodné východní	83,02%	16,98%
Jihocentrální celkem	81,66%	18,34%
Jihocentrální severovýchodní	81,65%	18,35%
Jihocentrální severozápadní	81,40%	18,60%
Jihocentrální jihovýchodní ⁴⁰	81,63%	18,37%
Jihocentrální jihozápadní ⁴¹	84,18%	15,82%

Tab. č. 4 Přejímky podle subdialektní skupiny

5.4. VARIETY PODLE SOUČASNÝCH KONTAKTNÍCH JAZYKŮ

Při počítání přejímek v rámci jednotlivých subdialektních skupin jsem se také věnovala počtu maďarských a severoslovanských přejímek v jednotlivých lokálních varietách. Všechny zde porovnávané lokality se totiž nacházejí v oblastech, kde se mluví buď maďarsky, nebo některým severoslovanským jazykem (slovensky, polsky nebo ukrajinsky). Některé lokality se vyskytují v oblastech, kde se souběžně používají různé kontaktní jazyky. Z tohoto důvodu bylo nutné přihlídnout k primárnímu kontaktnímu jazyku. I když se v některé oblasti mluví více jazyky, zpravidla užívání jednoho z nich převažuje nad užíváním druhého.

³⁹ Zastoupeny jen jednou lokální varietou (Kľačany)

⁴⁰ Zastoupeny jen jednou lokální varietou (Versend).

⁴¹ Zastoupeny jen jednou lokální varietou (Vásárosdombó).

Na mapách v Příloze č. 7 je na jihu Slovenska zakreslena linie, která odlišuje primární kontaktní jazyky pro dané lokální variety – jižně od této linie je primárním kontaktním jazykem maďarština. Na těchto mapách je také znázorněno množství hungarismů a severoslavismů v jednotlivých lokalitách.

Množství hungarismů a severoslavismů v rámci jednotlivých subdialektních skupin je uvedeno v Tabulce č. 5. Tato čísla udávají průměrný počet maďarských a severoslovanských přejímek v rámci subdialektní skupiny, pro jednotlivé lokální variety v daných subdialektních skupinách byl počet hungarismů a severoslavismů dán průměrem výsledků při počítání A1 a A2. V tabulce jsou také údaje o počtu hungarismů a severoslavismů v jednotlivých subdialektních skupinách rozlišených podle primárních kontaktních jazyků.

V této tabulce je vidět výrazný vliv současného primárního kontaktního jazyka. Průměrný počet hungarismů v lokálních varietách v kontaktu s maďarštinou je velmi blízký průměrnému počtu severoslavismů v lokálních varietách, kde jsou kontaktní severoslovanské jazyky. Vliv současného kontaktního jazyka je na vzorku významů základní slovní zásoby podle L-JL vyšší, než příslušnost k subdialektní skupině. Jihocentrální dialekty v kontaktu se slovenštinou sice mají více maďarských přejímek než severocentrální dialekty v kontaktu se slovenštinou, ale vyjádřeno počtem přejímek je to jen o 1,16 hungarismů více. Pokud bychom srovnali všechny severocentrální dialekty (včetně přechodných) bez ohledu na jejich primární kontaktní jazyk, bude tento rozdíl necelá jedna přejímka – přesně o 0,51 hungarismu více v jihocentrálních dialekttech, které mají jako primární kontaktní jazyk slovenštinu.

Subdialektní skupina	Hungarismů	Severoslavismů
Severocentrální vč. přechodných	1,78	11,77
Severocentrální bez přechodných	1,33	11,63
Přechodné severocentrální	2,94	12,11
Jihocentrální	8,75	3,94
Vlašské	1	2,75
Kontaktní jazyk - Maďarština		
Severocentrální vč. přechodných	14,25	0
Severocentrální bez přechodných ⁴²	11	0
Přechodné severocentrální ⁴³	17,5	0
Jihocentrální	13,78	0,33
Vlašské ⁴⁴	2	0
Všechny variety v kontaktu s maďarštinou	12,89	0,25
Kontaktní jazyk - slovanský jazyk⁴⁵		
Severocentrální vč. přechodných	1,13	12,75
Severocentrální bez přechodných	1,14	12,34
Přechodné severocentrální	1,13	13,88
Jihocentrální	2,29	8,64
Vlašské ⁴⁶	0	5,5
Všechny variety v kontaktu se slov. jazyky	1,32	11,80

Tab. č. 5 Hungarismy a severoslavismy

5.4. VARIETY TERITORIÁLNĚ

Na mapě v Příloze č. 5 je vidět, že nejvíce přejímají lokální variety na severozápadě Slovenska. Na mapách v Příloze č. 7 je vidět vliv současného kontaktního jazyka na původ přejímek. Ve vzorku zkoumaných lokalit jsou dvě vlašské variety. V Rimavské Sobotě je primárním kontaktním jazykem maďarština, v Drahovcích slovenština. V Rimavské Sobotě jsou dvě přejímky z maďarštiny (při počítání A1 i A2),

⁴² Zastoupená pouze lokální varietou Moldava n. Bodvou.

⁴³ Zastoupena pouze lokální varietou Gemerská Hôrka.

⁴⁴ Zastoupena pouze lokální varietou Rimavská Sobota.

⁴⁵ Tj. slovenština, polština nebo ukrajinština.

⁴⁶ Zastoupená pouze lokální varietou Drahovce.

zatímco v Drahovcích není hungarismus žádný. V Drahovcích je ale pět přejímek (při počítání A1, nebo šest při počítání A2) ze slovenštiny, kdežto v lokální varietě Rimavská Sobota není ani jeden severoslavismus.

V mapách je také vidět, že lokální variety spadající do vlašské dialektní skupiny přejímají nejméně, přechodné severocentrální variety nejvíce.

6. ANALÝZY VÝZNAMŮ

Výsledkem analýzy slov má být seznam významů z L-JL upořádaný podle jejich přijímatelnosti v padesáti zkoumaných varietách středoevropské romštiny. Za tímto účelem jsem si stanovila deset pracovních kategorií, do kterých jsem významy roztrídila. Kategorie sledují, v kolika varietách byl daný význam doložen, a kolik bylo pro daný význam doloženo přejímek. Od výrazů, které byly doloženy ve všech padesáti lokálních varietách a zároveň nikde nebyly přejaté, po desátou kategorii, kde bylo doloženo méně než padesát významů a všechny tyto doložené významy byly přejaté. Níže uvádím plný seznam pracovních kategorií s dílčími kritérii, která musel význam splnit, aby byl do příslušné kategorie zařazen.

Kategorie I.

význam je doložený ve všech padesáti varietách

ve všech padesáti varietách je pro význam doloženo původní slovo⁴⁷

všechna původní slova vycházejí ze stejného kognátu

v žádné varietě není doložená přejímka

Kategorie II.

význam je doložený ve všech padesáti varietách

ve všech padesáti varietách je pro význam doloženo původní slovo

původní slova pocházejí z více než jednoho kognátu

v žádné varietě není doložená přejímka

⁴⁷ Původní slovo zde značí i předřecké přejímky, tedy slova s indexem 0 podle Tab.1, viz Kapitola 4.1.

Kategorie III.

význam je doložený ve všech padesáti varietách
ve všech padesáti varietách je pro význam doloženo původní slovo
doložená slova pocházejí z y^{48} kognátů
přejímek je pro význam doloženo z^{49}

Kategorie IV.

význam je doložený ve všech padesáti varietách
pro význam je doloženo x^{50} původních slov
doložená slova pocházejí z y kognátů
přejímek je pro význam doloženo z

Kategorie V.

význam je doložený ve všech padesáti varietách
v žádné varietě není doloženo původní slovo
doložená slova pocházejí z y kognátů
ve všech padesáti varietách je doložena přejímka

Kategorie VI.

význam je doložen v n^{51} varietách
počet doložených původních slov pro daný význam je roven n
všechna původní slova vychází ze stejného kognátu
v žádné varietě není doložená přejímka

48 y je proměnná, která zde značí jeden nebo více kognátů; pro jednotlivé významy v kategorii nemusí být doložen shodný počet kognátů.

49 z je proměnná, která zde značí jednu nebo více doložených přejímek pro daný význam; pro jednotlivé významy v kategorii nemusí být doloženo shodné množství přejímek.

50 x je proměnná, která značí počet doložených původních slov v méně než padesáti varietách; jednotlivé významy v kategorii nemusí mít shodný počet doložených původních slov.

51 n je proměnná, která značí počet variet, ve kterých byl význam doložen. Pro n vždy platí, že jeho hodnota dosahuje méně než padesát; jednotlivé významy v kategorii nemusí být doloženy ve stejném počtu variet.

Kategorie VII.

význam je doložen v n varietách

počet doložených původních slov pro daný význam je roven n

původní slova pocházejí z více než jednoho kognátu

v žádné varietě není doložená přejímka

Kategorie VIII.

význam je doložen v n varietách

počet doložených původních slov pro daný význam je roven n

původní slova pocházejí z y kognátů

prejimek je dolozeno z

Kategorie IX.

význam je doložen v n varietách

pro význam je dolozeno x původních slov

původní slova pocházejí z y kognátů

prejimek je dolozeno z

Kategorie X.

význam je doložen v n varietách

v žádné varietě není dolozeno původní slovo

dolozená slova pocházejí z y kognátů

ve všech n varietách je dolozena přejímka

Stranou pak ještě zůstává pomyslná jedenáctá pracovní kategorie, do které by bylo možné zahrnout významy „kořen“ (10 root) a „tvrdý“ (99 hard), které se

v dotazníkových větách nevyskytují, a nejsou tak pro mne doloženy v žádné ze sledovaných variet. Tuto kategorii však samostatně neuvádím, neboť od počátku počítám jen s devadesáti osmi významy. Pro přehlednost uvádím kritéria zařazení významu do dané kategorie v tabulce.

	Doloženo ve varietách	Původních slov	Kognátů	Přejímek	Užitý typ výpočtu
Kategorie I.	50	50	1	0	A1
Kategorie II.	50	50	>1	0	A1
Kategorie III.	50	50	y	z	A1, A2
Kategorie IV.	50	x	y	z	A1, A2
Kategorie V.	50	0	y	50	A1, A2
Kategorie VI.	n (<50)	n	1	0	B1
Kategorie VII.	n (<50)	n	>1	0	B1, B2
Kategorie VIII.	n (<50)	n	y	z	B1, B2
Kategorie IX.	n (<50)	x	y	z	B1, B2
Kategorie X.	n (<50)	0	y	n	A1

Tab. č. 6 Kritéria přiřazení významů do jednotlivých pracovních kategorií a užitý typ výpočtu v dané kategorii

Jednotlivé významy pak sleduji podle příslušnosti k dané kategorii. Podle toho také přidávám komentáře k případným specifikům při počítání jednotlivých významů a způsoby, jakým byly významy seřazeny do nově vzniklého seznamu základní slovní zásoby podle L-JL.

6.1. KATEGORIE I.

První kategorie obsahuje ty významy, které byly doloženy ve všech padesáti varietách, všechny doložené lexémy byly původní, vycházely z jednoho kognátu (bez ohledu na hláskové změny) a v žádné varietě pro tyto významy nebyla doložena ani jedna přejímka. To znamená, že oba typy počítání (A1, A2) jsou v této kategorii shodné – vždy s výsledkem doložených 100% významů původních a 0% přejímek. (Typy B1 a B2 není třeba použít, neboť je doloženo všech padesát významů.) Pokud se zabýváme

seznamem nejméně přejímatelných významů ze základní slovní zásoby jazyka, teoreticky by sem v ideálním případě mělo náležet všech devadesát osm doložených významů. Ve skutečnosti je však v této kategorii třicet šest slov.

Níže tato slova uvádím podle jejich umístění v L-JL, kde jejich pořadí uvádí číslovka před daným významem, následuje český překlad významu a v závorce anglický význam, podle kterého lze hledat v internetové databázi výpůjček WOLD. Uvádím také, do které sémantické oblasti význam podle L-JL spadá a o který jde slovní druh. Nakonec doplňuji doložené podoby daného slova ve zkoumaných varietách.

1. oheň (fire) - fyzický svět, podstatné jméno - *jag, jak*;
2. nos (nose) - části těla, podstatné jméno - *nakh, nak*;
3. jít (to go) - pohyb, sloveso - *džal, džal, d'al, dzal, žal*;
4. voda (water) - fyzický svět, podstatné jméno - *paňi, páňi, pani, páni, páň, páji*;
7. krev (blood) - části těla, podstatné jméno - *rat*;
9. ty (2SG pronoun) - příbuzenství, funkční slovo - *tu*;
11. přijít (to come) - pohyb, sloveso - *avel, ável, javel*;
13. déšť (rain) - fyzický svět, podstatné jméno - *brišind, brišint, brišin, bršint, bršind, pršint*;
14. já (1SG pronoun) - příbuzenství, funkční slovo - *me*;
18. maso (flesh/meat) - části těla, podstatné jméno - *mas, maš*;
21. noc (night) - čas, podstatné jméno - *rat, ráti, ráti*;
25. dělat (to do/make) - základní úkony a technologie, sloveso - *kerel, kerel*;
29. říct (to say) - jazyk a řeč, sloveso - *phenel, penel, phenel*;
31. vlas (hair) - části těla, podstatné jméno - *bal, bál, bał*;
32. velký (big) - prostorové vztahy, přídavné jméno - *baro, báro*;
33. jedna (one) - množství, funkční slovo - *jekh, jek, jékh, jék, jeg*;
34. kdo? (who?) - myšlení, funkční slovo - *ko*;

35. on/ona/ono (3SG pronoun) - příbuzenství, funkční slovo - *ov, óv, ou, óf, ój, oj; jov, jof, jóv, jó, jou, joj,; vou, voj*;
42. pít (to drink) - jídlo a pití, sloveso - *pijel, pel, pijel*;
43. černý (black) – smyslové vnímání, přídavné jméno - *kalo, kálo, kálo*;
50. co? (what?) - myšlení, funkční slovo - *so, šo*;
53. dát (to give) - vlastnictví, sloveso - *del, deť*;
54. nový (new) - čas, přídavné jméno - *nevo, névo, nejvo*;
57. dobrý (good) - pocity a hodnoty, přídavné jméno - *lačho, láčho, lačho, láčo, lácho, lášo*;
58. vědět (to know) - myšlení, sloveso - *džanel, džánel, džanel, d'anel, d'ánel, dzanel, žanel, žánel*;
61. smát se (to laugh) - pocity a hodnoty, sloveso - *asal, ásal, hasal, hašal, jasal, jasal*;
62. slyšet (to hear) - smyslové vnímání, sloveso - *šunel, šunel*;
72. těžký (heavy) - smyslové vnímání, přídavné jméno - *pharo, pháro, paro*;
73. vzít (to take) - vlastnictví, sloveso - *lel, leť*;
75. jíst (to eat) - jídlo a pití, sloveso - *xal, xal, hal*;
80. dřevo (wood) - fyzický svět, podstatné jméno - *kašt, kaš*;
83. oko (eye) - části těla, podstatné jméno - *jakh, jákh, jak, ják, jag, jagh, akh, át'hin, át'hi, áčhi*;
87. brečet (to cry/weep) - pocity a hodnoty, sloveso - *rovel, rovel, róvel*;
89. vidět (to see) – smyslové vnímání, sloveso - *dikhel, dikhel, dikhel, dikel, dixel*;
94. sůl (salt) - jídlo a pití, podstatné jméno - *lon, lont, lond*;
98. v (in) - prostorové vztahy, funkční slovo - *andre, ande, andi, an, aňi, are, andri, adi*.

Tato slova jsou tedy doložená ve všech sledovaných lokálních varietách a nikde nejsou přejatá. Z první desítky významů podle L-JL bez významu „kořen“ (10 root), tedy z prvních devíti významů jich do této kategorie spadá šest. Z prvních čtyřiceti devíti významů (50 bez významu „kořen“) jich je zde dvacet jedna, v druhé polovině (50

bez významu „tvrdý“) je jich patnáct. Neplatí ale, že by významy v této kategorii, tedy vůbec nepřijatých slov, vždy měly nižší pořadové číslo podle L-JL než významy v jiných kategoriích.

Protože není relevantní počítat doložené významy podle frekvence jejich užití v databázi CR, nemám kromě počtu přejímek žádný důvod měnit pořadí doložených významů oproti L-JL. Jestliže jsou významy „oheň“, „nos“ a „jít“ doloženy ve všech padesáti kategoriích a všude jsou vyjádřeny původním slovem vycházejícím ze stejného kognátu, nemám důvod řadit „nos“ před „oheň“ nebo „oheň“ až za „jít“ apod. Výše uvedené významy tak v novém seznamu mají pořadová čísla 1. - 36. tak, jak jsou výše uvedena, tedy s ohledem na jejich pořadí v L-JL.

Jediným významem, jehož doložené tvary zde více variovaly, bylo zájmeno třetí osoby jednotného čísla. To ve 13 sledovaných varietách nerozlišuje mužský a ženský rod, v 37 pak rozlišuje. Výjimkou je Divín, kde se sice vyskytují zájmena pro oba rody, ale jejich užití kolísá a podle zdokumentovaných vět nelze přesně určit, která podoba daného zájmena překládá který rod. Je totiž možné, že i když je v originální větě podmět v jednom rodě (např. maskulinu), respondent jej přeložil v druhém rodě (femininu). Dvacet variet pak užívá toto zájmeno bez proteze, ve třiceti varietách je s protezí (z toho dvakrát *v-*, osmadvacetkrát *j-*). A opět pouze v Divíně užití (*j-*) proteze kolísá.

Podle příslušnosti významů k významové oblasti zde jsou:

- části těla – 5,
- fyzický svět - 4,
- příbuzenství - 3,
- pocity a hodnoty – 3,
- myšlení – 3,
- smyslové vnímání – 4,
- vlastnictví – 2,

čas – 2,
pohyb – 2,
prostorové vztahy – 2,
jazyk a řeč – 1,
základní úkony a technologie – 1,
množství – 1.

Vůbec se v této kategorii tedy nevyskytují významy z oblastí:

zvířata,
zemědělství a rostlinstvo,
obydlí a
různá funkční slova.

Podíváme-li se na významy podle slovních druhů, jsou zde:

slovesa – 13,
funkční slova – 7,
podstatná jména – 11,
přídavná jména – 4.

Nedostalo se sem jen jediné přídavné jméno v L-JL.

6.2. KATEGORIE II.

Do druhé kategorie jsem zařadila významy, které byly doloženy ve všech padesáti zkoumaných varietách, ve všech byly tyto významy doloženy slovy, která jsem počítala jako slova původní, ale tato slova vycházela z různých etymologických základů.

Přestože mě zajímají až novější přejímky po kontaktu s řečtinou, různá etyma v rámci původních slov mohou dále vypovídat o historii daných variet. Významy v této

kategorii tedy všechny počítám jako nepřejaté (tedy doloženo 100% původních slov a 0% přejímek), ale mají o něco nižší hodnotu než slova v první kategorii, která se napříč padesáti varietami lišila pouze hláskovými posuny.

Do této kategorie nakonec patří pět významů, níže je uvádím uspořádané jako u první kategorie, lomítka oddělují různá etyma.

37. noha (leg/foot) – podstatné jméno, části těla - *pro, pindro, purrno, purno / čang, čhang, čank, chang, cang / xeroj, heroj*;

39. tento (this) – různá funkční slova, funkční slovo – *ada, adá / kada, kadá / akada / akava / kaj, ka*

55. hořet (to burn (intr.)) – fyzický svět, sloveso - *labol, lábol, labol / thabol, tabol, thábol / phabol / xačol*;

56. ne (not) - různá funkční slova, funkční slovo – *na / ma / či*;

86. pes (dog) – zvířata, podstatné jméno - *džukel, dzukel, d'ukel, žukel, žúkel / rikono, rukono, rokono*.

Předřecké přejímky nejsou v této práci započítávány zvlášť, ale různé kognáty pro jeden význam jsou kromě množství novějších přejímek jediným argumentem, který lze použít pro jiné uspořádání významů z L-JL pro středoevropskou romštinu. Ve výsledném seznamu je tak zařadím až za významy z první kategorie, nikoli podle jejich pořadového čísla v L-JL. Budou tedy mít pořadová čísla 37. - 41.

Pouze u významu „pes“ je užití různých etym komplementární – v žádné varietě není užito obou doložených etym. Tvary etyma *džukel* jsou doloženy ve třiceti pěti varietách, v patnácti varietách je doložen *rikono, rokono* nebo *rukono*.

Pokud jsou u významu „ne“ doložena různá etyma v jedné lokální varietě, jsou rozlišena významově. Pouze v jedné lokalitě (Drahovce) jsou doložena současně všechna tři výše jmenovaná etyma. *Či* vyjadřuje indikativní negátor, *na* subjektivní

negátor, *ma* vyjadřuje negátor imperativní. V dalších dvaceti osmi varietách je doloženo vedle sebe *na* a *ma*, kde *ma* vyjadřuje význam imperativního negátoru, *na* vyjadřuje oba zbylé druhy negací. V dalších dvaceti varietách je doloženo pouze *na*, které pak vyjadřuje všechny tři možné typy negátorů. Ve varietě Rimavská Sobota je doloženo *či* a *na*, kde *či* vyjadřuje stejně jako v Drahovcích indikativní negátor a *na* negaci subjunktivní i imperativní.

U významu „hořet“ je dvacet čtyři doložených etym *labol*, dvacet *thabol*, dvakrát *phabol* a šestkrát *xačol*. Bez významového rozlišení je v jedné varietě doloženo *labol* i *thabol* (Žarnovica) a jednou *thabol* i *xačol* (Myjava). *Labol* a *xačol* není nikdy použito ve stejné varietě, *phabol* je doloženo pouze pro vlašské variety Drahovce a Rimavská Sobota.

Význam „noha“ je zřejmě významově rozlišen tam, kde se pro něj vyskytuje více etym. Z doložených vět však není možné jistě určit, který z významů znamená celou nohu (odpovídající anglickému *leg*), a který pouze spodní část nohy (odpovídající anglickému *foot*). V pěti varietách je doloženo pouze etymon *xeroj*, a jednou se *heroj* vyskytuje společně s *čang* (Slovenská Lupča). V jednadvaceti varietách je doloženo pro oba dva typy významu „noha“ pouze *pro*, *pindro* apod., v dalších jednadvaceti varietách jsou současně etyma *pro* a *čang*. *Čang* se nikdy nevyskytuje samostatně pro oba možné typy významu „noha“.

Zachytit rozlišení v užití jednotlivých demonstrativ a dalších deiktických slov není v romštině při elicaci téměř možné. Pro podrobnou analýzu je potřeba vycházet z přirozených narativů. Analýzy pro konkrétní dialekty většinou chybí⁵². Ve všech zde porovnávaných varietách jsou doloženy oba možné vokalické kmeny (*o-* a *a-* kmeny). Užití a doloženost konsonantických kmenů (*k-* a *d-* kmeny) jsou v jednotlivých varietách různé. V některých varietách se souběžně používá i demonstrativ vzešlých z různých paradigmat.

⁵² Elšík, V. (2005) 7. demonstrativa, Handout k předmětu Slovenská romština III. Rukopis, FF UK.

Pro analýzu v této práci jsem vycházela ze vzorového příkladu v databázi WOLD, kde je pro význam „tento“ (39. this) vzorový příklad: „this man“⁵³ (tento muž). Vycházela jsem tak pouze z vět „Tento gádžo se učí romsky“ a „Tenhle politik je stejně hloupý jako ostatní“ v dotazníku LQCR. Započítávala jsem pouze *a*-kmeny, které podle Z. Andrše a H. Šebkové vyjadřují blízkou deixi, podle Matrase situační deixi.⁵⁴

Doloženost demonstrativa uvádím pro přehlednost v tabulce.

1. ada, adá	2. kada, kadá	3. akada
Biely Kostol	Spišský Štvrtok	Kuchyňa
Divín	Jarabina	Slovenská Lupča
Dunajská Streda	Smolník	
Gemerská Hôrka	Chminianské Jakubovany	4. kaj
Hostišovce	Močarmany	Drahovce
Choča	Ťahanovce	
Chyžné	Petrová	5. akava
Kľačany	Giraltovce	Vysoká n. Kysucou
Kopčany	Medzilaborce	Čierny Balog
Kosihovce	Čičava	Sučany
Liptovská Porúbka	Czarny Dunajec	
Mátraverebély	Seredne	6. ada, adá + kada, kadá
Mojmírovce	Pavlovce n. Uhom	Trebišov
Myjava		Moldava n. Bodvou
Oravská Poruba		
Piliscsaba		7. ada + akada
Ponická Huta		Dobšiná
Pukanec		Žarnovica
Rimavská Baňa		
Sebechleby		8. kada + ka
Selice		Rimavská Sobota
Šarovce		
Štvrtok na Ostrove		
Vásárosdombó		
Versend		
Zohor		

Tab. č. 7 Doložené podoby demonstrativa „tento“

⁵³ <http://wold.livingsources.org/meaning/24.07>

⁵⁴ Elšík, V. (2005) 7. demonstrativa, Handout k předmětu Slovenská romština III. Rukopis, FF UK.

Podle příslušnosti významů k významové oblasti zde jsou:

- části těla – 1
- různá funkční slova – 2
- fyzický svět – 1
- zvířata – 1

Podle slovních druhů zde jsou:

- podstatná jména – 2
- funkční slova – 2
- sloveso – 1

6.3. KATEGORIE III.

Do této kategorie jsem přiřadila ty významy, které byly doložené ve všech varietách, zároveň byly ve všech varietách doloženy etymy původními, ale navíc k nim byla doložena i přejímka. Jak jsem uvedla v Kapitole 4.3., současné užívání přejímky i původního slova nelze vyloučit a z elicitovaných dat není možné určit, jestli se jedná o etablovanou přejímku, nebo je doložena jen díky interferenci při překládání dotazníkových vět.

V této kategorii jsem tedy již užila dvojího počítání – typu A1 i A2. Při počítání typu A1 všechny sem zařazené významy dosahují výsledku 100% původních slov a 0% přejímek. Při počítání typu A2, s upřednostněním přejímek oproti původním slovům, již výsledky dosahují nižších hodnot původních slov a vyšších hodnot přejímek. Hodnoty A1 a A2 jsem u jednotlivých významů následně zprůměrovala a seznam zde zahrnutých slov pak uvádím v pořadí podle dosaženého průměrného výsledku. Současně také zohledňuji to, jestli původní slova vycházela ze stejných, nebo různých kognátů.

V případě, že více významů dosáhlo stejného výsledku, řadila jsem je podle pořadí v L-JL.

Zachovávám výše užití pořadí údajů k jednomu významu: nejprve pořadové číslo v L-JL, český význam, (v závorce význam v angličtině) - pomlčkami z obou stran oddělená příslušnost významu k významové oblasti a slovnědruhové kategorii - doložené podoby původního etyma / lomítkem případně oddělena další původní etyma // dvěma lomítky odděleny doložené přejímky (zde opět jedním lomítkem případně jiné přejímky – vycházející z jiných kognátů) a na závěr (v závorce procentuální hodnotu počtu původních slov, vzniklou průměrem výsledků A1 a A2).

- 5. ústa, pusa (mouth) – části těla, podstatné jméno – *muj // usta* (99%)
- 6. jazyk (tongue) – části těla, podstatné jméno - *čhib, čhip, čib, čip, čšip, šip // ňelve* (99%)
- 22. ucho (ear) – části těla, podstatné jméno - *kan, kán // uxos* (99%)
- 24. daleko (far) – prostorové vztahy, příslovce – *dur, dúr // d'aleko* (99%)
- 27. kámen (stone/rock) – fyzický svět, podstatné jméno – *bar, bár, barr // krúd'a* (99%)
- 30. zub (tooth) – části těla, podstatné jméno - *dant, dand // zub* (99%)
- 48. vítr (wind) – fyzický svět, podstatné jméno - *balval, balvaj, ba'vaj, bajvaj, barval, barval', barvaj, bav'lal, bavla, bávjal // vjetoris* (99%)
- 63. půda, zem (soil) – fyzický svět, podstatné jméno - *phuv, phuf, phú, phuu, phu, pu // poda / zem* (99%)
- 45. stát (to stand) – prostorové vztahy, sloveso - *terdol, terd'ol, tãrd'ol, térd'ol, tor'dol, terdžol, terdžol, hi térdo / áchel, ačhel, áchel, áchol, ačhol // stojinel* (99%)
- 26. dům (house) – obydlí, podstatné jméno – *kher, ker, khär, xer // helos, hélos* (98%)
- 12. ňadro (breast) – část těla, podstatné jméno - *čuči, čúči, čučča, cúci / kolin, ko'lin // mel, mello* (98%)

67. schovat (to hide) – prostorové vztahy, sloveso - *garuvel, garavel, garad'ol, garuvel / čhavel / othovel // bujinel / rejtegetinel / duginel* (98%)
82. padat, spadnout (to fall) – pohyb, sloveso - *perel, pérel, perel // hulinel, hullinel / pořoginel* (96%)
19. ruka, paže (arm/hand) – části těla, podstatné jméno - *va, vas, vast, vašt / musi, mísi // paži / rukos* (94%)
46. kousat (to bite) – části těla, sloveso - *danderel, dandírel, dandérel, dantkerel, indarel?, danderel // ráginel* (94%)
74. starý (old) – čas, přídavné jméno - *phuro, phúro, púro / purano, puráno, porano / čilatuno, čirlatuno, čillutno // régutno, régiko, régo /* (94%)
81. běžet, utíkat (to run) – pohyb, sloveso - *nášel, našel / denášel, denášel / prastal, prastal/ čhivel pes // behinel, behingerel, bežinel, bjehinel / uťekinel / letinel* (92%)
36. udeřit, bouchnout (to hit/beat) – základní úkony a technologie, sloveso – *lemel / pekel / čhungereľ / malavel / del / poperel / prithodžas / čalavel, čhalavel / čhinel, činel, chinel, čhinel / marel, márel / demel // čapinel / deřinel / buxinel, buxňinel / udrihinel* (90%)
70. nést, nosit (to carry) – pohyb, sloveso – *anel, janel / ligenel, řigenel, igenel, legeneľ, legénel, liginel / legel / lid'al, lidzal, lidžal, lidžal, řidžal, lidžel, (l)idžal, idžal, ledžal, ledžel, léžel, leďal / phiravel, phíavel, phíral, phírál, phiravkerel / ingrel / astarel // hordinel, hordinel / nosinel* (70%)

Významy „jazyk“, „ucho“, „daleko“, „kámen“, „zub“ a „vítr“ byly ve všech varietách doloženy původním slovem vycházejícím ze stejného kognátu a k nim byla doložena jen jedna přejímka. U významu „stát“ byla doložena také jen jedna přejímka, ale původní slova vycházela ze dvou různých kognátů. Pro význam „půda“ byly doloženy dvě severoslovanské přejímky – *poda* a *zem*, ale obě v jedné lokální varietě (Čierny Balog), takže statisticky se jednalo o přejímku jednu.

U významů „dům“ a „ňadro“ se pak vyskytovala přejímka ve dvou lokálních varietách. U významu „dům“ vycházela původní etyma z jednoho kognátu, u významu „ňadro“ ze dvou. Samotný etymon *kol'in* se vyskytoval ve čtyřech varietách (Giraltovce, Čičava, Choča, Czarny Dunajec), jednou byly spolu *kol'in* a *čuči* (Biely Kostol), v ostatních pak bylo jen *čuči*.

Pro význam „schovat“ bylo ve čtyřiceti sedmi varietách doloženo výhradně *garuvel* apod., v jedné výhradně *othovel* (Seredne). Ve dvou varietách se společně vyskytovalo *garuvel* i *čhavel* (Versend a Vásárosdombó). V obou těchto varietách byly doloženy i maďarské přejímky – ve Versendu *rejtegetinel*, ve Vásárosdombó *duginel* a *bujinel*, kde *bujinel* podle doložených vět nese jen reflexivní podvýznam „schovat se“.

Přejímky pro význam „padat“ byly ve třech varietách doloženy přejímkou *hulinel* apod. (Hostišovce, Šarovce, Piliscsaba), v jedné *po'oginel* (Versend). Přejímka *ráginel* pro význam „kousat“ byla doložena ve varietách Choča, Mojmírovce, Šarovce, Piliscsaba, Mátraverebély a Vásárosdombó.

Že je k významu „ruka, paže“ vždy doloženo původní *va*, *vas* nebo *vast*, jsem již zmínila. Dvacet sedm variet tohoto slova používá *vast* (podle doložených vět) pro oba podvýznamy – „ruka“ i „paže“. Dvacet tři variet pak tyto podvýznamy rozlišuje. *Vast* značí spodní část ruky, celou paži značí ve dvaceti varietách původní *musi*, ve třech *paži*, v jedné varietě (Žarnovica) kolísá *musi* a *paži*. Jen v jedné varietě (Čičava) byla doložena přejímka *rukos* pro spodní část ruky.

Význam „nést, nosit“ byl v každé varietě doložen nejméně dvěma různými etymy. To vycházelo z rozdílu samotného „nosit“ a samotného „nést“. Etyma *phiravel* a přejaté *hordinel*, která se nikdy nevyskytovala v jedné lokální varietě současně, by měla mít význam „nosit“, ostatní pak „nést“. Podle doložených vět však toto tvrzení není stoprocentní. Je možné, že i když bylo ve větě v originále „nést“, respondent přeložil ve významu „nosit“. Často byla tato záměna u věty „Nese miminko v náručí“. Je možné, že ji respondenti překládali jako „Nosí miminko v náručí“, čímž vlastně vyjádřili, že je dítě

ještě malé na to, aby samo chodilo, nebo vyjádřili starostlivost matky, která stále nosí malé dítě v náručí, přestože by již mohlo začít samo chodit. Maďarská přejímka *hordinel* se vyskytovala ve čtrnácti varietách, severoslovanská přejímka *nosinel* pouze v jedné (Sučany). Přejímka *nosinel* byla doložena pouze ve významu „nosit“.

Význam „starý“ je v některých varietách významově (a tedy i slovně) rozlišen, podle toho, jestli se týká věku osoby, nebo stáří neživotných předmětů. Etymon *phuro* byl doložen ve všech padesáti lokálních varietách, ale pouze v deseti z nich vyjadřuje oba možné významy „starý“. Kde byla užitá i jiná etyma, *phuro* vždy vyjadřuje pouze stáří osob, resp. bytostí. Ve třiceti čtyřech varietách byl doložen etymon *purano*, který vždy vyjadřoval jen stáří neživých předmětů. Ve dvou varietách kolísalo užití *purano* a *čilatuno*, *čillutno* – v Kosihovcích a ve Versendu, opět u stáří neživotných předmětů. V tomto významu bylo v jedné varietě užitó výhradně *čirlatuno* (Moldava n. Bodvou). Ve čtyřech dalších varietách byl význam „starý“ rozlišen, ale *purano* bylo nahrazeno přejímkou *régo*, *régiko*, *régutno* – ve varietách Gemerská Hôrka, Vásárosdombó a Mátraverebély.

Význam běžet byl doložen etymem *denašel* pětadvacetkrát, *našel* jednadvacetkrát, *prastal* pětkrát. Jen jednou bylo vedle *prastal* doloženo *čhivel pes*, ve varietě Czarny Dunajec, což je pravděpodobně kalk. V Jarabině bylo doloženo vedle sebe *denašel* a *prastal*, v Zohoru *denašel* a *našel*. Přejímka *behingerel* byla doložena v Myjavě, Sučanech, Zohoru a Žarnovici, *ut'ekinel* ve varietě Čierny Balog, *letinel* ve Vysoké n. Kysucou.

Vět s významem „udeřit, bouchnout“ je v dotazníku celkem sedm, s různými významovými nuancemi – od „praštit přes prsty“ přes „bouchnout pěstí do stolu“ po úmyslně někoho „uhodit“. Celkové použití výrazů pro tento význam tak bylo velice rozmanité. Uvádím doložená etyma a v závorce počet variet, ve kterých se vyskytovala: *čhinel* (35), *pekel* (18), *čalavel* (17), *marel* (15), *demel* (8), *lemel* (5), *malavel* (2), *del* (2), *čhungarel* (1), *poperel* (1) a *prithovel* (1). Bohužel se pro jednotlivá etyma

nepodařilo určit jasné významové rozlišení, protože zatímco v některých varietách bylo doloženo několik těchto původních etym a třeba ještě přejímek (viz Biely Kostol v Kapitole 4.), v některých jiných varietách byly všechny věty přeloženy s užitím pouze jediného etyma (např. v Dunajské Středě jen *čhinel*, v Kľačanech jen *pekel*, v Choče jen *čalavel*). Ovšem to, že v některých varietách bylo doloženo vždy jen jedno etymon neznamena, že se tam jiná etyma nevyskytují. Proto jsem ani v jiných případech nepočítala synonyma zvlášť (viz Kapitole 4).

Podle příslušnosti významů k významové oblasti zde jsou:

části těla – 7

fyzický svět - 3

prostorové vztahy - 3

pohyb – 3

obydlí – 1

čas – 1

základní úkony a technologie – 1

Podle slovních druhů zde jsou:

podstatné jméno – 10

sloveso – 7

příslovce – 1

přídavné jméno – 1

6.4. KATEGORIE IV.

V této kategorii bylo opět třeba průměrovat hodnoty výpočtů A1 a A2. Významy zde zahrnuté byly sice doloženy ve všech padesáti lokálních varietách, ale zároveň alespoň v jedné varietě byl daný význam doložený pouze přejímkou.

Patří sem sedmnáct významů, které uvádím se stejným pořadím údajů jako v předchozí kategorii:

47. záda (back) – části těla, podstatné jméno – *dumo // derekos* (98%)
23. krk (neck) – části těla, podstatné jméno – *men, meň / kori, kouri // ňaka / krkos* (97%)
51. dítě (child (kinship term)) – příbuzenství, podstatné jméno - *čhá, čhávo, čhavo, chávo, čavo, šavouro // faťú* (97%)
90. sladký (sweet) – smyslové vnímání, přídavné jméno - *gulo, gullo, gúlo, guľo, gudlo, guglo // édešno / slatko* (96%)
95. malý (small) – prostorové vztahy, přídavné jméno - *tikno, cikno, cigno, cino // buko, buka / čepo* (95%)
93. pták (bird) – zvířata, podstatné jméno - *čiriklo, čiriklo // madarja / vtákos, ftákos* (92%)
49. kouř (smoke) – fyzický svět, podstatné jméno - *thuv, thuu, thuf, thú, tu, thu // fišto, füşto / dimos / kurin* (85%)
52. vejce (egg) – jídlo a pití, podstatné jméno - *járo, jaro, jandro, jándro, andro, ándro, arrno, árno / kaňhajáro, kaňhálo // kuku, kuko, kukóvo, kukovi, kukuóvi / tojáši* (81%)
40. ryba (fish) – zvířata, podstatné jméno - *mácho, máčo, mášo, mácho, máchi, mačho, mačhi, máťha // riba* (78%)
41. včera (yesterday) – čas, funkční slovo - *ídž, idž, aiš / aráři // tajsa* (74%)

15. jméno (name) – jazyk a řeč, podstatné jméno - *nav, anav, ánav / lava // névi / meno, méno, menos* (63%)

64. list (leaf) – zemědělství a vegetace, podstatné jméno - *patrin, pajtrin, pajtriň, pajtro, prajtin, prajtin, prajt', prajt, prajtos, / lil, lil // lèvelè, levelo, läväle / lapuva / listo, listos, listocis, l'istos, lišcos, listkos, listkos / lupeňis* (57%)

20. moucha (fly) – zvířata, podstatné jméno - *mát'hi, mát'hin, máčhi, máčhin, máč, makhli // léd'a / muxa, muška, mukha* (52%)

59. koleno (knee) – části těla, podstatné jméno - *khoč, koč / čang, čank / phaba, phába, pháabaj / khúňa // térdó, térd'a, térdi, térd'i / poka, póka / čuklóvo / kolenos, koleno, koliňa, koľeni, koleni / kuka / k'lončka, klonča / kluncki, knúcki / blonka, b'lonka / č'lonki, člienki, členki* (38%)

97. hvězda (star) – fyzický svět, podstatné jméno - *čerxeň, čerxen, čerheň, čerhéňa, čeréňa, čerhéňa, čerhaj // čilagi, čillagi, čillag, čilaga, / hviezda, hviezda, hvizda, gviazda / zozdočka* (35%)

38. roh (horn) – části těla, podstatné jméno – *šing // sarva, sãrvãk / roho, rohi, rogi, roži* (13%)

17. křídlo (wing) – části těla, podstatné jméno - *phak // sárňa, sárňi, sárni / krídlo, krídlos, krídli, šidli* (6%)

U šesti z těchto významů byly doloženy přejímky jen v těch varietách, kde nebylo doloženo původní slovo, to znamená, že výsledek výpočtu A1 a A2 byl shodný. Uvádím výpis těchto významů v závorce neúplný výpis variet a doložených výrazů:

„záda“ (49x *dumo*; 1x *derekos* – Spišský Štvrtok),

„sladký“ (48x *gulo, guglo* apod.; 1x *édešno* – Versend; 1x *slatko* – Sučany),

„pták“ (46x *čiriklo*; 1x *madarja*; 2x *vtãkos* – Sučany, Čierny Balog; 1x *ftãkos* – Liptovská Porúbka),

„ryba“ (39x *mácho* apod.; 11x *riba* - Kopčany, Kuchyňa, Myjava, Spišský Štvrtok, Ťahanovce, Čičava, Trebišov, Kľačany, Slovenská Ľupča, Čierny Balog, Hostišovce),

„včera“ (36x *idž*, *idž* nebo *aiš*, 1x *aráti* – Rimavská Sobota; 13x *tajsa* - Kopčany, Kuchyňa, Biely Kostol, Myjava, Vysoká, Sučany, Oravská Poruba, Liptovská Porúbka, Spišský Štvrtok, Chminianské jakubovany, Petrová, Čierny Balog, Czarny Dunajec),

„křídlo“ (3x *phak* - Choča, Vásárosdombó, Rimavská Sobota; 12x *sárňa* apod. - Selice, Moldava n. Bodvou, Gemerská Hôrka, Štvrtok na Ostrove, Dunajská Streda, Mojmírovce, Šarovce, Piliscsaba, Kosihovce, Mátraverebély, Rimavská Baňa, Versend; 35x *kridlo* apod.).

V ostatních deseti významech se krylo užití původního slova s přejímkou, výsledky výpočtů A1 a A2 se tedy lišily.

Význam „krk“ byl doložen sedmačtyřicetkrát etymem *men*, dvakrát *kori* (vlašské variety Drahovce a Rimavská Sobota). Ve varietě Gemerská Hôrka byl doložen pouze maďarskou přejímkou *ňaka*, v Sučanech bylo doloženo *meň* vedle *krkos*. význam „dítě“ byl jen jednou přeložen výhradně přejímkou *faťú* (Vásárosdombó) a jednou *faťú* vedle *čhávo* (Ponická Huta). Oba tyto významy („krk“ a „dítě“) dosahují shodného průměru A1 a A2 – 97%. Protože je ale „krk“ doložen dvěma různými původními etymy, ve výsledném seznamu jej zařadím až za význam „dítě“ (viz Kategorie II.).

Význam „malý“ byl ve čtyřiceti osmi varietách doložen původním *cikno*, *tikno*, v jednom případě výhradně maďarskou přejímkou *čepo* (Gemerská Hôrka), jednou výhradně přejímkou *buka* (Mátraverebély) a jednou kolísalo užití *tikno* a *buka*. Výraz *buka* je z řečtiny, kde znamená „kousek“. Do romštiny se dostal většinou ve významu „trochu“ a jen v několika varietách se jeho užití posunulo na význam „malý“.

Pro význam „kouř“ byl doložen původní výraz ve čtyřiceti třech varietách, v šesti varietách byla doložena jen maďarská přejímka *fišto*, *füšto*. Ve Slovenské Ľupči byly

vedle sebe původní *thuv* i severoslovanské *dimos*. V Medzilaborcích byl doložen jen nepředpokládaný tvar *kurin* – (*andal o sudo d'al kurin* – „Ze sudu jde kouř“).

Význam „vejce“ byl doložen dvěma původními etymy – *jandro* (třicet čtyřikrát) a *kaňhajáro* (sedmkrát). Helénismy *kuku*, *kuko* byly doloženy v šesti varietách, hungarismus *tojáši* ve třech, v jedné varietě bylo doloženo původní *kaňhajáro* i maďarské *tojáši* (Selice).

Pro význam „jméno“ bylo dvaatřicetkrát doloženo původní etymon, z toho polovina *nav* a polovina *anav*. V lokální varietě Czarny Dunajec bylo vedle sebe doloženo původní *nav* i původní *lav*, které doslovně znamená „slovo“. Z doložených vět není možné určit, jestli jde jen o překnutí, nebo zde došlo k významovému posunu v užití tohoto slova – *lav* je doloženo ve významu „jméno“ dvakrát, *nav* jen jednou a to navíc jen jako oprava *lav*. Proto zde uvádím etyma obě, i když ve statistickém zpracování se to nepromítne. (Synonyma v rámci jedné skupiny původních slov nebo výpůjček započítávám pouze jednou, viz Kapitola 4.) Maďarská přejímka *névi* byla doložena ve dvou varietách – Moldava n. Bodvou a Gemerská Hôrka. Severoslovanské etymon *meno* bylo doloženo sedmáctkrát výhradně, jednou spolu s původním *anav* (Pukanec).

Význam „list“ byl doložen dvěma původními etymy – dvacet osmkrát *prajt*, pětkrát *lil*, z toho ve dvou varietách byla doložena obě tato etyma (Chyžné, Hostišovce). V pěti varietách byla vedle původního etyma doložena severoslovanská přejímka. V šesti varietách byla doložena maďarská přejímka. Maďarské přejímky se nikdy nevyskytovaly spolu s původními etymy.

Význam „moucha“ byl dvacet šestkrát doložen původním etymem, dvacet šestkrát přejímkou. Z toho jednou bylo původní etymon užito spolu s maďarskou přejímkou (Dunajská Streda), jednou spolu se severoslovanskou (Zohor). Výhradně maďarská přejímka byla užita jen jednou (Gemerská Hôrka), výhradně severoslovanská přejímka byla doložena ve dvaceti třech lokálních varietách.

Pro význam „hvězda“ bylo osmnáctkrát užito původního etyma, dvanáctkrát maďarského, dvaadvacetkrát severoslovanského. Z toho v jednom případě bylo užito etyma původního i severoslovanského (Seredne) a jednou byly doloženy pouze dvě přejímky – maďarská a severocentrální (Pukanec).

Význam „roh“ byl doložen původním etymem sedmkrát, z toho jednou kolísalo užití původního slova a severoslovanské přejímky *roho* (Pukanec). V ostatních případech bylo užito výhradně buď přejímky maďarské (deset variet), nebo severoslovanské (třicet tři variet).

Nejrozmanitější co do počtu doložených etym jak původních výrazů, tak přejímek, byl význam „koleno“. Původní slovo spolu s přejímkou bylo doloženo ve třech lokálních varietách – Dunajská Streda (*čank* vedle maďarské přejímky *térdo* i severoslovanské přejímky *koliňa*), Žarnovica (*čang* vedle *koleno*) a Versend (*phába* vedle *térdo*). Níže uvádím seznam doložených etym, v závorce kolikrát se vyskytly (nikoli v kolika varietách).

<u>Původní slova:</u>	<u>Maďarské přejímky:</u>	<u>Severoslovanské přejímky:</u>
khoč (12)	terdo (10)	koleno (14)
phaba (3)	poka (4)	kľončka (4)
čank (8)	čuklovo (1)	kuka (2)
khuňa (1)		členki (2)
		knucki (1)
		blonka (1)

Khúňa doložené v lokální varietě Piliscaba je staré slovo, které ale původně znamenalo „loket“. V této lokální varietě však zřejmě došlo k významovému posunu, protože pro „loket“ je zde doložena přejímka *keňek*, proto zde započítávám i etymon *khúňa*.

Podle příslušnosti významů k významové oblasti zde jsou:

- části těla – 5
- zvířata – 3
- fyzický svět – 2
- smyslové vnímání – 1
- příbuzenství – 1
- jídlo a pití – 1
- čas – 1
- jazyk a řeč – 1
- zemědělství a vegetace – 1

Podle slovních druhů zde jsou:

- podstatné jméno – 14
- přídavné jméno – 1
- funkční slovo – 1

6.5. KATEGORIE V.

Do páté kategorie náleží slova, která byla doložena ve všech padesáti varietách a zároveň ve všech padesáti varietách byla doložena pouze přejímkou, nikoli původním slovem, tedy 0% původních a 100% přejatých slov, při počítání A1 i A2.

Dostal se sem jen význam „kost“, jenž je poměrně atypický. Ve všech padesáti varietách je doložen helénismem *kokal* apod., tedy poměrně starou přejímkou. Jen ve dvou varietách se vyskytuje vedle této řecké přejímky i přejímka novější – v Šarovcích *čonto* z maďarštiny a v Pukanci *kost'* ze severoslovanských.

8. kost (bone) – části těla, podstatné jméno - // *kokal, kókal, kokalo, kokalos, kokalis, kukal / čonto / kost'* (48%)

Starší řecká přejímka je tak již vytlačována přejímkou novější. Při počítání A1 a A2, kde nezohledňuji stáří přejímek (s výsledkem 0% původních a 100% přejatých slov) by patřil význam „kost“ až na konec nově vzniklého seznamu významů podle L-JL. Vzhledem ke stáří řeckých přejímek a malému množství novějších přejímek pro tento význam však takové zařazení nepokládám za správné. Význam „kost“ je sice ve všech padesáti lokálních varietách vyjádřen přejímkou, ale vzhledem k udržení staré přejímky ve všech varietách a nízké doloženosti novějších přejímek, tedy vzhledem k přejímatelnosti tohoto významu, je potřeba zohlednit i stáří doložených přejímek.

Proto jsem počítání typu A2 provedla ještě jednou, kdy jsem starší helenismus, doložený ve všech padesáti lokálních varietách pokládala za „původní“, přestože jde jen o starší přejímku, a pouze novější přejímky (z maďarštiny a slovenštiny) jsem pokládala za přejímky. Průměr výsledků A1 a A2 je tak 48%.

Podle příslušnosti významů k významové oblasti zde jsou:

části těla – 1

Podle slovních druhů zde jsou:

podstatné jméno – 1

6.6. KATEGORIE VI.

Dalších pět kategorií odpovídá předcházejícím pěti kategoriím s tím rozdílem, že pro významy v nich vždy platí, že nebyly doloženy ve všech padesáti varietách. Od této kategorie dále tedy užívám i počítání typu B (resp. B1, B2), kdy dopočítávám chybějící významy do počtu padesáti variet. Chybějící významy pak mají hodnotu přejímky.

Šestá kategorie obsahuje významy, které byly doloženy v méně než padesáti varietách, ale ve všech byly doloženy původním etymem, který byl ve všech varietách shodný, a zároveň v žádné varietě pro daný význam nebyla doložena přejímka. Do této kategorie se dostal jen jeden význam a, obdobně jako v předchozí kategorii, poměrně specifický.

Byl to význam:

16. veš (louse) – zvířata, podstatné jméno - *džuv, džúv, d'uv, dzuv, žuv* (99%)

Význam „veš“ se v dotazníku LQCR vyskytuje pouze jednou, a to ve větě „Má hlavu plnou vší a hnid“. V lokální varietě Spišský Štvrtok chybí význam „veš“, ale je doložen význam „hnida“ (*hin la andro šero he likha*). Vzhledem k tomu, že je ve všech jiných varietách doložen význam „veš“ jedním etymem a nikde pro něj není doložena přejímka, a také vzhledem k tomu, že je zde doložen význam „hnida“, ale chybí „veš“, usuzuji, že i v lokální varietě Spišský Štvrtok se vyskytuje stejný etymon pro hledaný význam „veš“, tedy pravděpodobně v podobě *džuv*. Protože ale v dotazníku není jiná věta obsahující stejný význam, nemohu tuto skutečnost doložit. A proto ve výpočtu typu B pak počítám chybějící výraz jako přejímku, podle stanovených kritérií výpočtu v Kapitole 4.

Podle příslušnosti významů k významové oblasti zde je:

zvířata – 1

Podle slovních druhů zde je:

podstatné jméno – 1

6.7. KATEGORIE VII. A VIII.

Tyto kategorie uvádím společně, protože se do nich nedostal ani jeden význam. Sedmá kategorie odpovídá druhé kategorii, s tím rozdílem, že významy jsou doloženy v méně než padesáti varietách. Všechna doložená etyma k jednomu významu jsou původní, vycházející z rozdílných kognátů, a v žádné varietě k nim není doložena přejímka.

Osmá kategorie odpovídá třetí kategorii v tom, že všechna doložená etyma jsou původní a v některé varietě je k nim doložena i přejímka, ovšem opět s tím rozdílem, že je doložených významů méně než padesát.

Pro šestou, sedmou a osmou kategorii platí, že obsahují významy doložené v méně než padesáti varietách, ale že jsou všechny doloženy pouze původními slovy, bez přejímek. Kromě problematického významu „veš“ (viz Kategorie VI.) tedy platí, že pokud je význam doložen v méně než padesáti varietách, je alespoň v jedné z nich doložen přejímkou. Toto zjištění ospravedlňuje započítání chybějících výrazů jakožto přejímek, jak jsem to učinila při řazení variet podle množství přejímek v Kapitole 5.1. i jak řadím významy do nově vzniklého seznamu významů z L-JL pro středoevropskou romštinu. Pokud výraz není doložen, byl by spíše přejat.

6.8. KATEGORIE IX.

Do deváté kategorie patří významy, které byly doloženy v méně než padesáti lokálních varietách a tyto významy byly někde doloženy slovy původními, někde přejímkami. U této kategorie jsem tak opět dopočítávala chybějící významy ve výpočtu typu B, kde chybějící významy měly hodnotu přejímky. Patří sem sedmnáct významů, které uvádím jako v předchozích kategoriích seřazené podle výsledného průměru výpočtů A1, A2, B1 a B2.

65. červený (red) – smyslové vnímání, přídavné jméno - *lolo, lólo, l'olo, l'ólo, loulo // vöröšno* (96,94%)

88. vázat, uvázat (to tie) – základní úkony a technologie, sloveso - *phandel, phándel, phandel , pandel // támastinel / privazinel* (96,45%)

79. foukat (to blow) – pohyb, sloveso - *phudel, phurdel, pudel, phúdel // fúkinel, fukinel* (93,74%)

96. široký (wide) – prostorové vztahy, přídavné jméno - *buxlo, buxjo, buhlo, bulho, buxlo // sélešno / široko* (85,59%)

69. sát (to suck) – jídlo a pití, sloveso - *cirdel, cirdel avri, cidel, ár cidel, ári cidel / pijel, ári pijel, pel avri, vipijel, pel, ár pín // sívinel / cicinel, kicinel / t'ahinel* (82,55%)

77. tlustý, silný (thick) – prostorové vztahy, přídavné jméno - *thúlo, túlo, thulo // vaštagno / hrubo, grupo* (67,17%)

85. ohon, ocas (tail) – části těla, podstatné jméno - *pori, póri, pórík, pouri, pórja, póriňa // farka / xvost, xvosto, xvósto, xvostos / ocasis* (67,01%)

28. hořký (bitter) – smyslové vnímání, přídavné jméno - *kirko, krko, kárko, kerko, krki, kerkuno // kešerümno, kešerúno, kešerü / horško, hořko, horko, horško, horkívo, gořko* (60,84%)

60. písek (sand) – fyzický svět, podstatné jméno - *póši, poši, pouši / kišaj // homoko, homok / peskos, písko, piskos, pjesko, pjeskos, piesko, pieskos, piaskos* (52,80%)
91. provaz (rope) – základní úkony a technologie, podstatné jméno - *šéllo, šélo, šelo, šalo, šejlo / dori, dorik, douri, दौरा // katóha, käteloha / povrazi / lano, lanos, láncos / štrango, štránkos* (44,09%)
66. játra (liver) – části těla, podstatné jméno - *buko, búko // májo, májos / pečeň, pečen, pecen, pečeňa / pečenka, pečienka, pečinka, pečeňka* (30,88%)
76. stehno (thigh) – části těla, podstatné jméno - *čang, čank, čhank / thuli čank , thulo mas, hrubo mas // pulpa / combo, combi / bonco, bonca / stehnos, s'tehno, s'tehnos, stehno / kita* (29,71%)
78. dlouhý (long) – prostorové vztahy, přídavné jméno - *džindžardo, džindžardo, džindžárdo, dind'árdo // lungo / dugo, dúgo, dúho, dlgo* (20,96%)
68. kůže, pokožka (skin/hide) – části těla, podstatné jméno - *morči, mórči, mourči // cipa / koža / pokoška, pokožka* (14,21%)
71. mravenec (ant) – zvířata, podstatné jméno – *t'íra // hand'a, hand'i, hand'alja, handí / mravci, mravenci, mrauci, mravco, mrafci, bravunz(i), mravcura, mruški / murianki, murjangi* (2,38%)
92. stín (shade/shadow) – fyzický svět, podstatné jméno - *šalin // árňiko, arňeko / híveši, išno / xlátkos, xlatkos, xladkos, hládkos, xlátko, xládkos, hlátko / tienos, ciňos, t'ieno, tínos, t'énos, t'ieňos, t'inos, t'ienos, t'jeňo, t'ieňo, čeňa, s'tínos* (2,13%)
100. rozdrtit, mlít (to crush/grind) – jídlo a pití, sloveso – *phagerel // élinel, pélinel, upre iliňje, őrölinel, irlinel, herňinel, erňinel, érlinel, élinel, éjlinel / dáralinel, darálinel / d'úrinel / mlinel, melinel, mlejinel, melinel, me'inel /mlinkinel* (2,10%)

Význam „červený“ nebyl doložen ve dvou lokálních varietách (Seredne, Trebišov) a v jedné byl doložen pouze maďarskou přejímkou *vöröšno*. Význam „vázat, přivázat“ nebyl doložen v lokální varietě Biely Kostol, v Šarovcích se spolu vyskytovalo

původní slovo i maďarská přejímka *támastinel*, v lokální varietě Myjava bylo užitou pouze severoslovanského *privazinel*.

Význam „široký“ nebyl doložen ve dvou lokálních varietách (Sebechleby, Ponická Huta), v lokální varietě Piliscsaba byl doložen pouze maďarskou přejímkou *sélešno*, ve čtyřech varietách pouze severoslovanskou přejímkou *široko* (Sučany, Oravská Poruba, Slovenská Ľupča, Zohor).

Význam „ocas“ nebyl doložen v lokální varietě Dunajská Streda, ve varietách Slovenská Ľupča, Čierny Balog a Rimavská Baňa byla přejímka odvozena od slova *chvost*, v lokální varietě Kuchyňa od slova *ocas*.

Význam „hořký“ byl ve dvou lokálních varietách (Dunajská Streda a Versend) doložen pouze maďarskými přejímkami, v sedmnácti varietách severoslovanskými přejímkami (Kopčany, Kuchyňa, Vysoká, Sučany, Oravská Poruba, Pukanec, Liptovská Porúbka, Spišský Štvrtok, Jarabina, Chminianské Jakubovany, Trebišov, Žarnovica, Sebechleby, Čierny Balog, Divín, Drahovce, Czarny Dunajec), ve dvou lokálních varietách význam nebyl doložen vůbec (Biely Kostol, Slovenská Ľupča).

Další čtyři významy z této kategorie jsem již zmiňovala při stanovování kritérií pro započítávání doložených významů v Kapitole 4.

Význam „písek“ byl v lokální varietě Ponická Huta doložen synonymickým vyjádřením *bara* („kameny“), čili nebyl doložen. Ve dvanácti varietách byl doložen pouze severoslovanskou přejímkou (Poruba, Liptovská Porúbka, Spišský Štvrtok, Medzilaborce, Kľačany, Žarnovica, Sebechleby, Slovenská Ľupča, Čierny Balog, Pukanec, Rimavská Baňa, Czarný Dunajec).

Význam „provaz“ byl v pěti lokálních varietách doložen pouze severoslovanskou přejímkou *šnúra* (Spišský Štvrtok, Chminianské Jakubovany, Medzilaborce, Slovenská Ľupča, Czarny Dunajec), jednou pouze maďarskou přejímkou *žinor* (Kosihovce). Jak jsem uvedla v Kapitole 4, podle databáze CR tato slova překládají pouze význam

„šňůra“, takže pro mé počítání v těchto lokalitách význam doložen nebyl. Kromě toho nebyl význam „provaz“ doložen v dalších dvou lokálních varietách (Ťahanovce a Sučany). Oproti tomu jsem započítala přejímku *lancos* (Biely Kostol), protože podle databáze CR je to překlad významu „provaz“, přestože by *lancos* mělo znamenat spíše „řetěz“ – z maďarského *lánc*. Význam „provaz“ tak byl ve dvou varietách doložen pouze maďarskou přejímkou *katelo* (Štvrtok na Ostrove, Dunajská Streda), v dalších dvanácti varietách byl doložen pouze severoslovanskou přejímkou (Jarabina, Močarmany, Chyžné, Divín, Liptovská Porúbka – *lano*; Sebechleby, Čierny Balog, Ponická Huta, Pukanec – *povrazi*; Myjava, Kľačany, Pukanec – *štrango*). Pouze v lokální varietě Dobšiná se vyskytuje severoslovanská přejímka *lano* spolu s původním slovem.

Pro význam „kůže“ bylo původní slovo doloženo pouze ve vlašských lokálních varietách (Drahovce, Rimavská Sobota) a v severocentrální varietě Medzilaborce. V Drahovcích a Medzilaborcích se ale vyskytuje společně s novou severoslovanskou přejímkou *pokoška*. V lokálních varietách Sučany a Oravská Poruba byl význam „kůže“ doložen pouze severoslovanskou přejímkou, v lokální varietě Spišský Štvrtok nebyl význam doložen vůbec. Ve třiatřiceti varietách byla „kůže“ doložena pouze helenismem *cipa*, v deseti varietách se vyskytoval helenismus *cipa* spolu se severoslovanskými přejímkami (Kuchyňa, Liptovská Porúbka, Petrová, Čičava, Pavlovce, Kľačany, Žarnovica, Čierny Balog, Dobšiná, Zohor).

Význam „stín“ nebyl doložen ve čtyřech lokálních varietách (Drahovce, Divín, Čičava, Sučany), pouze v lokální varietě Rimavská Sobota byl doložen původním slovem *šalin*. Ve čtrnácti varietách byl význam „stín“ doložen pouze maďarskou přejímkou (Selice, Moldava n. Bodvou, Štvrtok na Ostrove, Šarovce, Piliscsaba, Kosihovce, Versend, Vásárosdombó, Dunajská Streda, Mátraverebély - *árnéko*; Hostišovce, Gemerská Horka, Choča, Mojmírovce - *híveši*). Ve zbývajících jednatřiceti lokálních varietách byl význam „stín“ doložen pouze severoslovanskou přejímkou

(sedmnáctkrát *ťjeňos* apod., dvanáctkrát *xládko* apod., dvakrát byly vedle sebe *ťienos*, *ciňos* a *xlatkos*).

U zbylých osmi významů bylo nejvíce nejasností ohledně jejich zařazení do této kategorie, resp. s rozhodnutím, která slova u nich započítat jako výrazy adekvátní hledaným významům.

Význam „sát“ je podle L-JL zařazen do kategorie jídlo a pití. Vzorová věta ve WOLD pro něj zní „The baby is sucking milk“⁵⁵ (Dítě sají mléko). Podle Oxford Dictionaries je slovo „suck“ primárně spojeno se stahováním svalů kolem úst, které vytváří částečné vakuum (v češtině bychom spíše řekli podtlak).⁵⁶ Ovšem dotazníky LQCR podobné užití významu „sát“ neobsahují. Význam „sát“ je užit pouze ve větě „Komáři sají lidem krev“. I v angličtině lze v tomto významu sloveso „suck“ použít, ovšem neodpovídá to primárnímu významu toho slova, ani vzorové větě v databázi WOLD. V romštině je pak tento rozdíl ještě patrnější, protože u kojeného dítěte se setkáme častěji s prostým *pijel* („pít“), než s obdobou významu „sát“. U věty „Komáři sají lidem krev“ se ve třech lokálních varietách (Čierny Balog, Žarnovica, Rimavská Baňa) vyskytlo pouze sloveso *xal* - „jíst“, čímž zřejmě bylo vyjádřeno, že se komáři „živí“ lidskou krví nebo i to, že předtím, než komáři začnou konzumovat lidskou krev, člověka „kousnou“. Sloveso *xal* pro význam „sát“ jsem u těchto variet nezapočítávala, jelikož jsem jej pokládala za synonymické vyjádření.

Pro význam „sát“ jsem ale započítávala i původní slova *pijel* a *cirdel*, „pít“ a „tahat“, které byly často doplněny adverbium *avri*, „ven“, čímž mohlo dojít k lexikalizaci, vytvoření specifického významu – *pijel avri* by pak znamenalo „vypít, vysát“, *cirdel avri* „vytáhnout, vysát“. Ovšem počítala jsem je i bez adverbii, i když je možné, že se jedná o synonymická vyjádření. Toto rozhodnutí, započítat i slovesa *pijel* a *cirdel* pro význam „sát“ není zcela ideální. Ovšem podle dotazníkových vět není jasné,

⁵⁵ <http://wold.livingsources.org/meaning/5.16>

⁵⁶ <http://oxforddictionaries.com/definition/suck>

jak se tento význam skutečně používá, jestli například není v některých varietách rozlišen význam „sát“ užitím jiných slov u dítěte (resp. člověka nebo savců) a u hmyzu – zde u komárů. Pokud bych se držela vzorových vět v databázi WOLD, význam „sát“ bych musela z porovnání zcela vyloučit, protože obdobná věta se v dotazníku LQCR nevyskytuje. Žádné jiné původní slovo pro význam „sát“ doloženo není, všechna slova, která tomuto významu zcela odpovídají jsou přejatá.

U významu „foukat“ (79. to blow) je v databázi WOLD vzorová věta „The wind is blowing hard“⁵⁷ (Vítr silně fouká). Věty s obdobným užitím významu „foukat“ se v dotazníku také vyskytují („Jestli bude foukat vítr, nepůjdu ven.“ a „V zimě buď sněží, nebo fouká vítr, anebo oboje najednou.“). Ovšem ve čtyřech varietách (Vysoká n. Kysucou, Sebechleby, Slovenská Ľupča, Czarny Dunajec) byl tento význam vyjádřen pouze idiomatically – *hi balval* nebo *del balval* („je vítr, fouká“; doslova „je vítr“, „dává vítr“). Protože ale tato idiomatická vyjádření existují i v ostatních varietách, kde pro význam „foukat“ bylo doloženo slovo s přesným významem „foukat“, nepokládala jsem *hi balval* ani *del balval* za adekvátní významu „foukat“ a nezapočítala jsem je. Pro tento význam tak bylo doloženo původní *phurdel* (čtyřicet variet), přejaté *fukinel* (šest variet) a v jedné varietě i původní *phurdel* i severoslovanské *fukinel* (Pukanec).

Původní etymon *thulo* („tlustý“) byl sice doložen ve všech lokálních varietách, ale neodpovídal významu podle databáze WOLD. V té je pro význam „tlustý“ (77. thick) vzorový příklad „thick board“ (tlustá, silná deska). V tomto užším významu „tlustý“, byl etymon *thulo* doložen v jednatřiceti varietách, ve třinácti varietách byl význam doložen severoslovanským *hrubo* a v jedné varietě maďarskou přejímkou *vaštagno*. V pěti varietách tento význam „tlustý“ nebyl doložen. Etymon *thulo* se vyskytoval v lokální varietě Czarny Dunajec, ale pouze ve významu „tlustý, tučný, mastný“ a v ostatních varietách, které u tloušťky (síly) neživotných předmětů užíli severoslovanské přejímky, se etymon *thulo* vyskytoval ve významu „tučný“ nebo u tloušťky osob.

⁵⁷ <http://wold.livingsources.org/meaning/10.38>

Význam „játra“ (66. liver) byl problematický už proto, že v databázi WOLD patří do významové kategorie části těla a měl by tak znamenat „játra“ lidská, nikoli „játra“ jako pokrm, což může být někde vyjádřeno různými slovy. V dotazníku LQCR se vyskytuje význam „játra“ pouze jednou, ve větě „Kachní játra jsou tučná“. Ve třinácti varietách byl pro význam „játra“ doložen původní etymon *buko*, ve čtyřech varietách maďarská přejímka *májo(s)*. Problém nastává u variet, které mají jako kontaktní jazyk slovenštinu. Kromě přejímky *pečeň* (doložená v osmi varietách), která odpovídá i slovenskému slovu pro význam „játra“ – *pečeň*, se v patnácti varietách vyskytovala přejímka *pečenka*, *pečinka*, *pečeňka* nebo (třebaže nesprávně transkribovaná) *pečienka*. Je sice možné, že se v těchto lokálních varietách tento výraz pro význam „játra“ skutečně používá, ale spíše se domnívám, že jde o chybu v překladu. Respondenti překládali větu „Kačacia pečeň je masná“, což mohlo vést k záměně slovenských slov *pečeň* a *pečienka* (česky „pečeně“). Tento předpoklad podporuje i fakt, že v sedmi varietách byl pro tento význam doložen výraz *mas*, případně *žiro mas* – doslova „maso“, „tučné maso“, které jsem ale z počítání vyloučila, neboť se jednalo o jasná synonymická vyjádření. Protože ale v dotazníku LQCR nejsou jiné věty obsahující význam „játra“, nemohu tento předpoklad ověřit. Ve třech varietách nebyl význam „játra“ doložen vůbec.

Význam „stehno“ byl doložen původním *čang* ve čtrnácti varietách, v jedné varietě bylo užito lexikalizace *thulo mas*, jednou *hrubo mas*. Protože tvar *hrubo mas* je hybridní – spojuje přejaté *hrubo* („tlustý“) a původní *mas* („maso“) ve významu „stehno“, počítala jsem jej jednou jako původní slovo, jednou jako přejímku. Ve třech varietách bylo doloženo pouze *mas* („maso“), což jsem za lexikalizaci nepovažovala a pro tyto tři variety jsem význam počítala jako chybějící. Význam „stehno“ vůbec nebyl doložen v pěti varietách (celkem tedy osm chybějících). Pouze v lováрске varietě Drahovce byla doložena rumunská přejímka *pulpa*. Maďarská přejímka *combo* byla doložena ve dvanácti varietách, z toho jednou společně s původním *čang*. Ve dvou

varietách byl doložen tvar *bonco*, který pravděpodobně vznikl metatezí *combo* > **bomco* a následnou asimilací **bomco* > *bonco*, buďto již v maďarském nářečí, nebo až v romštině⁵⁸. Severoslovanská přejímka *stehno*, *s'ehnos* byla doložena v patnácti varietách, z toho jednou spolu s původním *čang*. Pouze v jedné varietě byla doložena severoslovanská přejímka *kita*.

Význam „dlouhý“ nebyl doložen ve třech lokalitách, protože výraz *baro* (doslova „velký“), který v nich byl doložen, jsem pokládala za synonymické vyjádření, protože specifický význam „dlouhý“ v romštině existuje. Přesto se v některých obrazech *baro* používá zcela idiomatically tam, kde bychom jej přeložili ve významu „dlouhý“. Tak se vedle jasně idiomatičtějšího *bare bala* („dlouhé vlasy“; doslova „velké vlasy“) jen těžko setkáme se spojením **džindžarde bala* („dlouhé vlasy“). V ostatních varietách byl doložen buď původní výraz *džindžardo* (v deseti varietách), jihoslovanské *dugo* (v třiceti pěti varietách), nebo rumunské *lungo* (ve dvou varietách).

Význam „mravenec“ byl původním slovem doložen pouze v jedné lokální varietě (Rimavská Sobota). V deseti varietách pouze maďarskou přejímkou, ve dvaceti osmi varietách pouze severoslovanskou přejímkou. V jedné lokální varietě (Kopčany) jsou doloženy maďarské *hand'a* a severoslovanské *mravci*. Ve třech lokálních varietách nebyl význam „mravenec“ doložen vůbec. V šesti varietách byl přeložen nepřesně původním *kirmo* („červ, brouk“) a jednou maďarskou přejímkou *bongara* („brouk“, z maďarského *bogár*).

Zařazení významu „to crush/grind“ do seznamu základní slovní zásoby (L-JL) je velice zajímavé. Věta s významem „rozmačkat, rozdrtit“ (který by odpovídal anglickému *to crush*) se v dotazníku nevyskytuje. Podle databáze WOLD (a L-JL) je význam „to crush/grind“ zařazen do významové kategorie jídlo a pití a je k němu doložena vysvětlující věta „press (grain) in order to break it into very small pieces or

⁵⁸ Elšík, V. Osobní sdělení.

powder“⁵⁹ „mačkat (obilné zrno), aby se rozbilo na velmi malé kousky nebo prášek“. Je tedy zcela jasně spojen se zpracováním obilí, s výrobou mouky. V češtině odpovídá významu „mlít“ (a anglickému *to grind*⁶⁰). Význam „mlít“ je v dotazníku LQCR zastoupen větou „Prodavačky umlely ořechy a pak z nich upekly dort“.

Pouze v jedné lokální varietě bylo v této větě doloženo původní slovo *phagerel* (Pavlovce n. Uhom), které ovšem může být i synonymickým vyjádřením, což ale nelze z dotazníkových dat doložit. *Phagel*, *phagerel* bylo doloženo celkem ve třiceti dvou varietách, ovšem ve významu „rozbít, rozlámat“⁶¹. Význam „mlít“ nebyl doložen ve třech lokálních varietách. Ve všech ostatních varietách byl význam „mlít“ doložen přejímkami, v devatenácti varietách maďarskými, ve dvaceti sedmi severoslovanskými. Tuto skutečnost si vykládám tím, že Romové tradičně obilí nezpracovávali, ale získávali mouku od lidí ze svého neromského okolí. Kdyby mouku vyráběli, mohli by snadněji použít i nějaké původní slovo, které nemusí být spojeno s krouživými nebo otáčivými pohyby, jako je tomu u českého „mlít“.

Podle příslušnosti významů k významové oblasti zde jsou:

- části těla – 4
- prostorové vztahy – 3
- fyzický svět – 2
- smyslové vnímání – 2
- základní úkony a technologie – 2
- jídlo a pití – 2
- pohyb – 1
- zvířata – 1

⁵⁹ <http://wold.livingsources.org/meaning/5.56>

⁶⁰ <http://oxforddictionaries.com/definition/grind>

⁶¹ Pro význam „rozbít, rozlámat“ bylo dále užito původních výrazů *marel*, *čhinel*, *pharavel* a *čalavel*.

Podle slovních druhů zde jsou:

podstatné jméno – 8

přídavné jméno – 5

sloveso – 4

6.9. KATEGORIE X.

V desáté kategorii jsou zařazeny významy, které byly doloženy v méně než padesáti lokálních varietách a zároveň pro ně nebyl ani v jedné varietě doložen původní výraz. Do této kategorie spadají pouze dva významy:

84. popel (ash) – fyzický svět, podstatné jméno - // *praho, prahos, praxo, praxos / hamu / popelo, popelos, popolo, popolos, popoli, popoli, popolis, popeli, popelis* (0%)

44. pupík, pupek (navel) – části těla, podstatné jméno – // *buríko / kődeko, kődöko / puppa, pupa, púpa / pupkos, pupko, pupka / pupis / pupčecko* (0%)

Význam „popel“ není doložen v pěti varietách. Ve všech ostatních je doložen přejímkou. V devatenácti varietách severoslovanskou, v šesti varietách maďarskou a v jednadvaceti varietách jihoslovanskou přejímkou. Z toho pouze v lokální varietě Pukanec se vyskytuje i jihoslovanská přejímka *praho* i severoslovanská přejímka *popoli*.

Pro význam „pupík, pupek“ je ve třech varietách (Chyžné, Zohor, Kosihovce) doložen původní výraz *per, pér*, který ale doslovně znamená „břicho“. Ve všech těchto varietách se výraz *per* vyskytuje právě i ve významu „břicho“, nedošlo tedy k významovému posunu, kdy by se *per* specializovalo pouze na význam „pupík“. Proto jsem *per* pokládala za synonymické vyjádření a počítala tak význam jako chybějící. Ve všech ostatních varietách byl význam doložen přejímkou.

Podle příslušnosti významů k významové oblasti zde jsou:

fyzický svět – 1

části těla – 1

Podle slovních druhů zde jsou:

podstatné jméno – 2

6.10. VÝZNAMY PODLE SLOVNĚDRUHOVÉ A VÝZNAMOVÉ KATEGORIE

Počty významů z jednotlivých významových oblastí a podle slovního druhu jsem uvedla u jednotlivých kategorií. Nyní shrnuji, co platí pro jednotlivé významové oblasti (jak jsou zařazeny v L-JL), vzhledem k tomu, jak často byly významy v nich přejímány, a co platí pro slovní druhy.

Vůbec nebyly přejaty významy ve významových oblastech:

- pocity a hodnoty
- myšlení
- různá funkční slova
- vlastnictví
- množství (zastoupené jen významem „jedna“)

Dále uvádím významové oblasti podle toho, kolik procent doložených významů v nich bylo původních slov (vycházím z průměru pro celou významovou oblast):

- příbuzenství (99,25%)
- obydlí (98%; zastoupené jen významem „dům“)
- smyslové vnímání (93,40%)

- čas (92%)
- pohyb (91,96%)
- prostorové vztahy (84,97%)
- základní úkony a technologie (82,63%)
- jazyk a řeč (81,50%)
- jídlo a pití (77,61%)
- fyzický svět (74,76%)
- části těla (71,83%)
- zvířata (70,56%)
- zemědělství a vegetace (57%; zastoupené jen významem „list“)

Ve skupinách významů podle jejich slovního druhu nebyla ani jedna kategorie, ve které by nebyl nějaký význam přejímán. Uvádím slovní druhy opět podle průměrného procenta původních slov u významů v nich obsažených:

- příslovce (99%; zastoupené jen významem „daleko“)
- funkční slova (97,40%)
- slovesa (92,55%)
- přídavná jména (85,88%)
- podstatná jména (72,76%)

Nový seznam významů z Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary uzpůsobený porovnáváním lokálními varietami romštiny, kterými se mluví ve Střední Evropě je v Příloze č. 8.

7. ZÁVĚR

Přestože data, ze kterých jsem v této práci vycházela, nebyla primárně určena pro hledání významů z Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary, podařilo se z nich vyčíst zajímavé informace o romských nářečích, kterými se mluví v oblasti Střední Evropy. Po porovnání padesáti lokálních variet jsem významy z L-JL uspořádala vzhledem k tomu, jak jsou jednotlivé významy přejímány právě v těchto lokálních varietách. Z devadesáti osmi významů v LJLoVB jich vůbec nebyla přejata necelá polovina – přesně čtyřicet jedna významů.

Porovnávaná romská nářečí mají průměrně 18,77% přejímek i v oblasti základní slovní zásoby, přestože rozdíl mezi nejvíce a nejméně přejímající lokální varietou ze vzorku zde porovnávaných lokálních variet je 24,42%. Největší vliv na původ přejímek v jednotlivých lokálních varietách má současný primární kontaktní jazyk

V porovnávaných nářečích vůbec nebyly přejaty významy z významových oblastí pocity a hodnoty, myšlení, různá funkční slova, vlastnictví a množství. Naopak oblasti s největším množstvím přejímek byly oblasti části těla, zvířata a zemědělství a vegetace. Ohledně slovních druhů nebyla žádná kategorie, ve které by se nevyskytla přejímka. Nejvíce pak bylo přejato podstatných jmen.

Kromě vytvoření nového seznamu významů z L-JL jsem si na začátku práce stanovila několik hypotéz, níže uvádím, jestli tyto hypotézy platí.

7.1. OVĚŘENÍ HYPOTÉZ

1. Každá varieta bude mít více přejímek z jazyka, který je aktuálně jejím primárním kontaktním jazykem.

Tato hypotéza se potvrdila, současný primární kontaktní jazyk je zdrojem největšího množství přejímek v každé lokální varietě. (Viz Kapitola 5.4.)

2. Jihocentrální variety, které mají jako primární kontaktní jazyk slovenštinu, budou mít více přejímek z maďarštiny, než variety spadající do severocentrálního dialektu bez ohledu na jejich primární kontaktní jazyk.

Tato hypotéza platí, i když rozdíl v počtu maďarských přejímek v tomto případě není velký. V jihocentrálních varietách, které mají jako kontaktní jazyk slovenštinu je o 0,51 hungarismu více, než v severocentrálních varietách (včetně přechodných) bez ohledu na jejich primární kontaktní jazyk. Pokud s jihocentrálními varietami, které jsou v kontaktu se slovenštinou porovnáme jen ty severocentrální dialekty (včetně přechodných), které mají jako primární kontaktní jazyk také slovenštinu, bude o 1,16 hungarismu více v těchto jihocentrálních varietách. (Viz Kapitola 5.4.)

3. Podstatných jmen bude přejato více než ostatních slovních druhů.

Tato hypotéza taktéž platí, podstatná jména byla ze všech ostatních slovních druhů nejčastěji přejímána. (Viz Kapitola 6.10.)

4. Slova z oblastí pocity a hodnoty, myšlení a příbuzenství nebudou přejata vůbec.

Tato hypotéza platí jen částečně. Významy z oblastí pocity a hodnoty a myšlení nebyla vůbec přejata. V oblasti příbuzenství se ale přejímky vyskytly, a to pouze u

významu „dítě“. Významová oblast příbuzenství s 99,25% původních slov byla po oblastech, ve kterých nebylo vůbec přejímáno, první nejméně přejímající oblastí. (Viz Kapitola 6.10.)

5. Slova z oblastí zemědělství a vegetace a zvířata budou významové oblasti s největším množstvím přejímek.

Tato hypotéza platí, významy v těchto třech významových oblastech byly nejvíce přejímány. (Viz Kapitola 6.10.)

6. Vlašské dialekty budou mít méně přejímek než ostatní variety.

Vlašská lokální varieta Rimavská Sobota je nejméně přejímající varietou ze vzorku zde porovnávaných variet vůbec. Lokální varieta Drahovce ale měla přejímek více, než některé lokální variety ze skupiny centrálních dialektů. V průměru však mají lokální variety ze skupiny vlašských dialektů nejméně přejímek – jen 9,74%. Tato hypotéza tedy platí. (Viz Kapitola 5.1.)

7. Variety z oblasti západního Slovenska budou mít více přejímek než variety z východního Slovenska.

Tato hypotéza platí, nejvíce přejímek mají lokální variety z oblasti severozápadního Slovenska. (Viz Kapitola 5.)

VII. PRAMENY

Beníšek, M. (2008) *Poznámky k protoromštině*. Diplomová práce, FF, Praha.

Brown, C. H. (1999) *Lexical Acculturation in Native American Languages*. Oxford University Press.

Černý, J. (1998) *Úvod do studia jazyka*. Olomouc.

Červenka, J. (1996) *Písemná podoba slovenské romštiny*. Diplomová práce, FF UK, Praha.

Červenka, J. (2004) *Dialektologický popis slovenské romštiny ze středoslovenských oblastí Kysuce, Turiec a Liptov*. Disertační práce, FF UK, Praha.

Elšík, V. (2005) *7. demonstrativa*, Handout k předmětu Slovenská romština III. Rukopis, FF UK.

Elšík, V. (2008–2010) *Lingvistický dotazník pro dokumentaci středoevropské romštiny*. Rukopis, FF UK.

Elšík, V. (2009): *Loanwords in Selice Romani, an Indo-Aryan Language of Slovakia*. In: Haspelmath, M. & Tadmor, U. (eds. 2009) *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin.

Fronek, J. (1998) *Anglicko-český slovník*. Praha

Gjerdman, O.; Ljungberg, E. (1963) *The language of the Swedish Coppersmith Gipsy Johan Dimitri Taikon. Grammar, texts, vocabulary and English word-index*. Uppsala.

Haspelmath, M. & Tadmor, U. (eds. 2009) *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin.

- Hübschmannová, M.** (1976) *K jazykové situaci Romů v ČSSR (Sociolingvistický pohled)*. In: Slovo a slovesnost 3/1976
- Hübschmannová, M.** (1979) *Bilingualism Among the Slovak Rom.* In: International journal of the Sociology of Language, 19/1979.
- Hübschmannová, M.; Šebková, H.; Žigová, A.** (2001) *Romsko-český a Česko-romský kapesní slovník*. Fortuna.
- Hickey R.** (2010) *The Handbook of Language Contact*. Blackwell Publishing.
- Hymes, D.** (1983) *Essays in the History of Linguistic Anthropology*. John Benjamins Publishing Company.
- Matras, Y.** (2004) *Romani. A Linguistic Introduction*. Cambridge University Press.
- Matras, Y.** (2005) *The classification of Romani dialects: A geographic-historical perspective*. In: Halwachs, D.; Schrammel, B., Gerd, A. (eds. 2005) *General and applied Romani linguistics*. Munich
- Matras, Y.** (2009) *Language contact*. Cambridge University Press.
- Tadmor, U.** (2009) *Loanwords in the World's Languages: Findings and Results*. In: Haspelmath, M. & Tadmor, U. (eds.) *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin.
- Thomason, S.; Kaufman T.** (1988) *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. University of Carolina.
- Thomason, S.** (2001) *Language Contact. An Introduction*. Edinburgh.
- Sampson, John.** (1926) *The dialect of the Gypsies of Wales*. Oxford: Clarendon Press.
- Swadesh, M.** (1972) *The Origin and Diversification of Language*. London.

Winford, D. (2003) *An Introduction to Contact Linguistics*. Blackwell Publishing.

World Loanword Database (WOLD) [online]. 2009 [cit. 2011-08-10]. *WOLD - World Loanword Database*. Max Plank Digital Library Dostupné z WWW: <<http://wold.livingsources.org/>>.

Oxford Dictionaries [online]. 2011 [cit. 2011-08-10]. *Oxford Dictionaries*. Oxford University Press. Dostupné z WWW: <<http://oxforddictionaries.com/>>.

VIII. SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1 – LEIPZIG-JAKARTA LIST OF BASIC VOCABULARY	107
PŘÍLOHA Č. 2 - POROVNÁVANÉ LOKÁLNÍ VARIETY ROMŠTINY	110
PŘÍLOHA Č. 3 – MAPA POROVNÁVANÝCH LOKÁLNÍCH VARIET ROMŠTINY	112
PŘÍLOHA Č. 4 - VARIETY PODLE MNOŽSTVÍ PŮVODNÍCH SLOV / PŘEJÍMEK	114
PŘÍLOHA Č. 5 – MAPA POROVNÁVANÝCH LOKÁLNÍCH VARIET ROMŠTINY PODLE MNOŽSTVÍ PŘEJÍMEK	118
PŘÍLOHA Č. 6 - POČET PŘEJÍMEK PODLE ZDROJOVÉHO JAZYKA	120
PŘÍLOHA Č. 7 – HUNGARISMY A SEVEROSLAVISMY –PODLE PRIMÁRNÍCH KONTAKTNÍCH JAZYKŮ	125
PŘÍLOHA Č. 8 – SEZNAM VÝZNAMŮ Z LEIPZIG-JAKARTA LIST OF BASIC VOCABULARY UZPŮSOBENÝ STŘEDOEVROPSKÉ ROMŠTINĚ	128

IX. PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1 – LEIPZIG-JAKARTA LIST OF BASIC VOCABULARY

<i>ID</i>	<i>English</i>	<i>Semantic field</i>	<i>Category</i>
1	fire	physical world	noun
2	nose	body parts	noun
3	to go	motion	verb
4	water	physical world	noun
5	mouth	body parts	noun
6	tongue	body parts	noun
7	blood	body parts	noun
8	bone	body parts	noun
9	2SG pronoun	kinship	function word
10	root	agriculture and vegetation	noun
11	to come	motion	verb
12	breast	body parts	noun
13	rain	physical world	noun
14	1SG pronoun	kinship	function word
15	name	speech and language	noun
16	louse	animals	noun
17	wing	body parts	noun
18	flesh/meat	body parts	noun
19	arm/hand	body parts	noun
20	fly	animals	noun
21	night	time	noun
22	ear	body parts	noun
23	neck	body parts	noun
24	far	spatial relations	adverb
25	to do/make	basic actions and technology	verb
26	house	house	noun
27	stone/rock	physical world	noun
28	bitter	sense perception	adjective
29	to say	speech and language	verb
30	tooth	body parts	noun
31	hair	body parts	noun
32	big	spatial relations	adjective
33	one	quantity	function word
34	who?	cognition	function word

<i>ID</i>	<i>English</i>	<i>Semantic field</i>	<i>Category</i>
35	3SG pronoun	kinship	function word
36	to hit/beat	basic actions	verb
37	leg/foot	body parts	noun
38	horn	body parts	noun
39	this	miscellaneous function words	function word
40	fish	animals	noun
41	yesterday	time	function word
42	to drink	food and drink	verb
43	black	sence perception	adjective
44	navel	body parts	noun
45	to stand	spatial relations	verb
46	to bite	body parts	verb
47	back	body parts	noun
48	wind	physical world	noun
49	smoke	physical world	noun
50	what?	cognition	function word
51	child (kin term)	kinship	noun
52	egg	food and drink	noun
53	to give	possession	verb
54	new	time	adjective
55	to burn (intr.)	physical world	verb
56	not	miscellaneous function words	function word
57	good	emotions and value	adjective
58	to know	cognition	verb
59	knee	body parts	noun
60	sand	physical world	noun
61	to laugh	emotions and value	verb
62	to hear	sence perception	verb
63	soil	physical world	noun
64	leaf	agriculture and vegetation	noun
65	red	sence perception	adjective
66	liver	body parts	noun
67	to hide	spatial relations	verb
68	skin/hide	body parts	noun
69	to suck	food and drink	verb
70	to carry	motion	verb
71	ant	animals	noun
72	heavy	sence perception	adjective
73	to take	possession	verb
74	old	time	adjective

<i>ID</i>	<i>English</i>	<i>Semantic field</i>	<i>Category</i>
75	to eat	food and drink	verb
76	thigh	body parts	noun
77	thick	spatial relations	adjective
78	long	spatial relations	adjective
79	to blow	motion	verb
80	wood	physical world	noun
81	to run	motion	verb
82	to fall	motion	verb
83	eye	body parts	noun
84	ash	physical world	noun
85	tail	body parts	noun
86	dog	animals	noun
87	to cry/weep	emotions and value	verb
88	to tie	basic actions	verb
89	to see	sense perception	verb
90	sweet	sense perception	adjective
91	rope	basic actions and technology	noun
92	shade/shadow	physical world	noun
93	bird	animals	noun
94	salt	food and drink	noun
95	small	spatial relations	adjective
96	wide	spatial relations	adjective
97	star	physical world	noun
98	in	spatial relations	function word
99	hard	sense perception	adjective
100	to crush/grind	food and drink	verb

Zdroj: Tadmor, U. (2009) Loanwords in the World's Languages: Findings and Results. In: Haspelmath, M. & Tadmor, U. (eds. 2009) Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook. Berlin.

PŘÍLOHA Č. 2 - POROVNÁVANÉ LOKÁLNÍ VARIETY ROMŠTINY

Varieta	Dialekt. oblast	Subdialekt	Kont. jazyk
Kuchyňa	Malé Karpaty	západní severocentrální	slovenština
Myjava	Střední Považie	západní severocentrální	slovenština
Biely Kostol	Střední Považie	západní severocentrální	slovenština
Kopčany	Severní Záhorie	západní severocentrální	slovenština
Liptovská Porúbka	Liptov	západní severocentrální	slovenština
Oravská Poruba	Orava	západní severocentrální	slovenština
Sučany	Turiec	západní severocentrální	slovenština
Vysoká nad Kysucou	Kysuce	západní severocentrální	slovenština
Seredne	Východní Uh	východní severocentrální	ukrajinština ruština maďarština
Pavlovce nad Uhom	Západní Uh	východní severocentrální	slovenština
Ťahanovce	Abov	východní severocentrální	slovenština
Trebišov	Dolní Zemplín	východní severocentrální	slovenština
Čičava	Střední Zemplín	východní severocentrální	slovenština
Giraltovce	Východní Šariš	východní severocentrální	slovenština
Medzilaborce	Horní Zemplín	východní severocentrální	slovenština
Petrová	Severní Šariš	východní severocentrální	slovenština
Czarny Dunajec	Podhale	střední severocentrální	polština
Moldava nad Bodvou	Turňa	střední severocentrální	maďarština slovenština
Smolník	Dolní Spiš	střední severocentrální	slovenština
Chminianské Jakubovany	Západní Šariš	střední severocentrální	slovenština
Jarabina	Horní Spiš	střední severocentrální	slovenština
Močarmany	Jižní Šariš	střední severocentrální	slovenština
Spišský Štvrtok	Západní Spiš	střední severocentrální	slovenština
Kľačany	Dolní Považie	západní přechodný severocentrální	slovenština
Čierny Balog	Horehronie	střední přechodný severocentrální	slovenština
Sebechleby	Horní Hont	střední přechodný severocentrální	slovenština
Slovenská Ľupča	Horehronie	střední přechodný severocentrální	slovenština
Žarnovica	Horní Tekov	střední přechodný severocentrální	slovenština
Hostišovce	Jižní Gemer	východní přechodný severocentrální	slovenština maďarština
Chyžné	Západní Gemer	východní přechodný severocentrální	slovenština

Varieta	Dialekt. oblast	Subdialekt	Kont. jazyk
Dobšiná	Severní Gemer	východní přechodný severocentrální	slovenština
Gemerská Hôrka	Východní Gemer	východní přechodný severocentrální	maďarština slovenština
Mátraverebély	Dolní Novohrad	severovýchodní jihocentrální	maďarština
Divín	Horní Novohrad	severovýchodní jihocentrální	slovenština
Kosihovce	Dolní Hont	severovýchodní jihocentrální	slovenština maďarština
Ponická Huta	Podpoľanie	severovýchodní jihocentrální	slovenština
Rimavská Baňa	Malohont	severovýchodní jihocentrální	slovenština
Piliscsaba	Pest	severozápadní jihocentrální	maďarština
Zohor	Jižní Záhorie	severozápadní jihocentrální	slovenština
Choča	Severní Podunajsko	severozápadní jihocentrální	slovenština
Mojmírovce	Východní Podunajsko	severozápadní jihocentrální	slovenština
Pukanec	Pukanec	severozápadní jihocentrální	slovenština
Selice	Východní Podunajsko	severozápadní jihocentrální	maďarština slovenština
Šarovce	Východní Podunajsko	severozápadní jihocentrální	maďarština slovenština
Dunajská Streda	Západní Podunajsko	severozápadní jihocentrální	maďarština slovenština
Štvrtok na Ostrove	Západní Podunajsko	severozápadní jihocentrální	maďarština slovenština
Versend	Baranya	jihovýchodní jihocentrální	maďarština
Vásárosdombó	Vend	jihozápadní jihocentrální	maďarština
Rimavská Sobota	Vlašský dialekt	západní lovárský	maďarština slovenština
Drahovce	Vlašský dialekt	západní lovárský	slovenština

PŘÍLOHA Č. 3 – MAPA POROVNÁVANÝCH LOKÁLNÍCH VARIET ROMŠTINY

Varieta	Označení	Varieta	Označení
Kopčany	A1	Kľačany	B1
Kuchyňa	A2	Žarnovica	B2
Myjava	A3	Sebechleby	B3
Biely Kostol	A4	Slovenská Ľupča	B4
Vysoká nad Kysucou	A5	Čierny Balog	B5
Sučany	A6	Hostišovce	B6
Oravská Poruba	A7	Chyžné	B7
Liptovská Porúbka	A8	Gemerská Hôrka	B8
Spišský Štvrtok	A9	Dobšiná	B9
Jarabina	A10	Zohor	C1
Smolník	A11	Štvrtok na Ostrove	C2
Moldava nad Bodvou	A12	Dunajská Streda	C3
Petrová	A13	Mojmírovce	C4
Chminianske Jakubovany	A14	Selice	C5
Močarmany	A15	Choča	C6
Ťahanovce	A16	Šarovce	C7
Giraltovce	A17	Pukanec	C8
Medzilaborce	A18	Kosihovce	C9
Čičava	A19	Ponická Huta	C10
Trebišov	A20	Divín	C11
Pavlovce nad Uhom	A21	Rimavská Baňa	C12
Czarny Dunajec	A22	Mátraverebély	C13
Seredne	A23	Piliscsaba	C14
		Vásárosdombó	C15
		Versend	C16
		Drahovce	D1
		Rimavská Sobota	D2

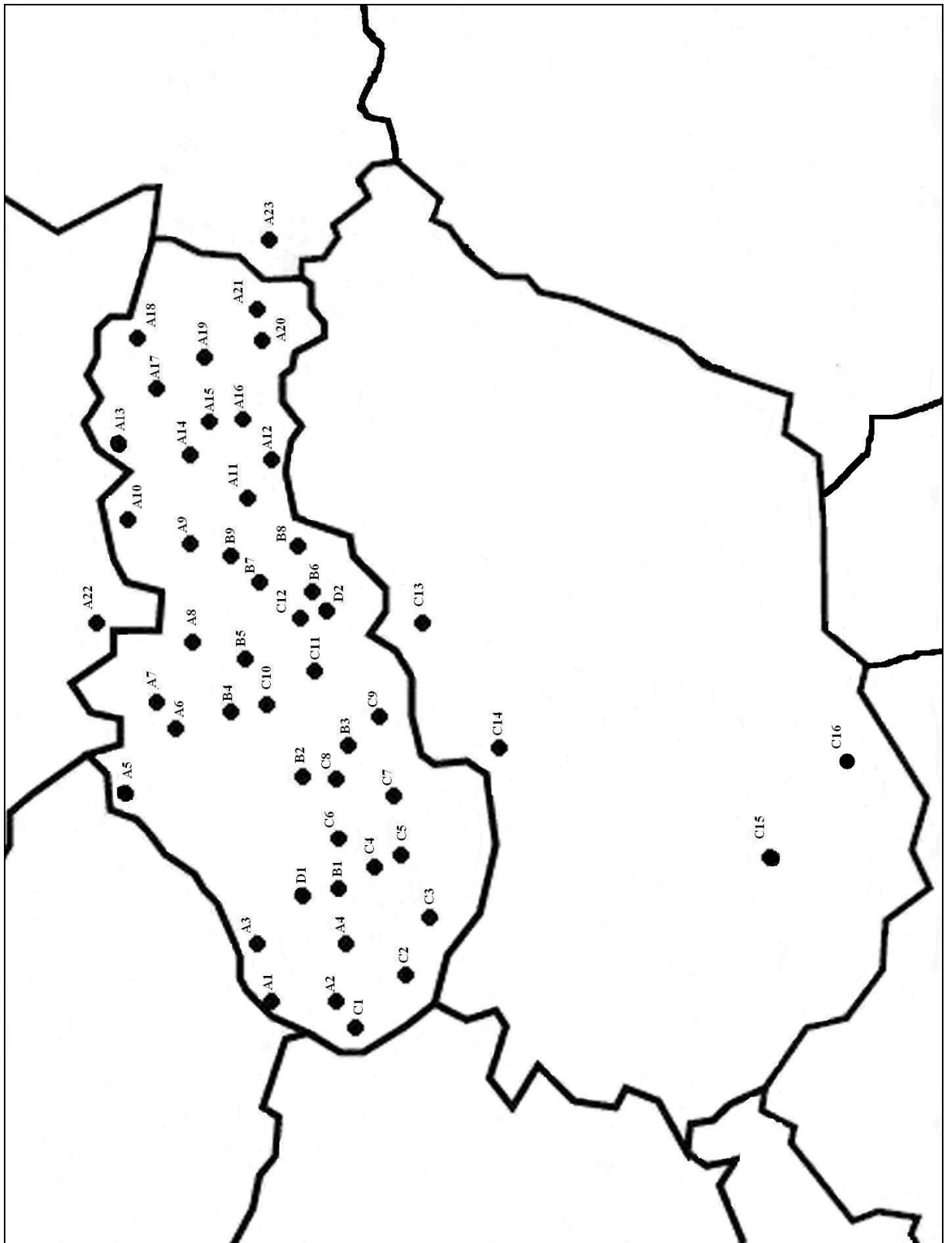
Značení lokalit:

A – severocentrální dialekty

B – přechodné dialekty

C – jihocentrální dialekty

D – severovlašské dialekty

Mapa porovnávaných lokálnych variet romštiny

PŘÍLOHA Č. 4 - VARIETY PODLE MNOŽSTVÍ PŮVODNÍCH SLOV / PŘEJÍMEK

Varieta	Původních slov	Pořadí	Přejímek
Rimavská Sobota	92,31%	1	7,69%
Choča	88,72%	2	11,28%
Pavlovce n. Uhom	88,67%	3	11,33%
Drahovce	88,21%	4	11,79%
Smolník	87,76%	5	12,24%
Mojmírovce	87,24%	6	12,76%
Chyžné	87,18%	7	12,82%
Seredne	86,61%	8	13,39%
Močarmany	84,69%	9	15,31%
Divín	84,48%	10	15,52%
Gíraltovce	84,18%	11-13	15,82%
Hostišovce	84,18%	11-13	15,82%
Vásárosdombó	84,18%	11-13	15,82%
Petrová	84,03%	14	15,97%
Moldava n. Bodvou	83,67%	15	16,33%
Ťahanovce	83,59%	16	16,41%
Czarny Dunajec	83,37%	17	16,63%
Kosihovce	83,08%	18	16,92%
Medzilaborce	82,78%	19	17,22%
Dobšiná	82,65%	20-21	17,35%
Selice	82,65%	20-21	17,35%
Žarnovica	82,05%	22	17,95%
Rimavská Baňa	81,97%	23-24	18,03%
Čičava	81,97%	23-24	18,03%
Versend	81,63%	25	18,37%
Vysoká n. Kysucou	81,29%	26	18,71%
Jarabina	81,03%	27	18,97%
Biely Kostol	80,76%	28	19,24%
Piliscsaba	80,61%	29-30	19,39%
Pukanec	80,61%	29-30	19,39%
Štvrtok na Ostrove	80,51%	31	19,49%
Chminianské Jakubovany	80,33%	32-33	19,67%
Trebišov	80,33%	32-33	19,67%
Ponická Huta	80,24%	34	19,76%
Zohor	80,00%	35	20,00%
Kľačany	78,57%	36	21,43%
Mátraverebély	78,46%	37	21,54%

Varieta	Původních slov	Pořadí	Přejímek
Gemerská Hôrka	78,06%	38-39	21,94%
Oravská Poruba	78,06%	38-39	21,94%
Sebechleby	77,84%	40	22,16%
Kuchyňa	77,44%	41-42	22,56%
Kopčany	77,44%	41-42	22,56%
Spišský Štvrtok	77,02%	43	22,98%
Šarovce	76,81%	44	23,19%
Dunajská Streda	75,39%	45	24,61%
Liptovská Porúbka	75,00%	46	25,00%
Myjava	73,72%	47	26,28%
Slovenská Ľupča	72,30%	48	27,70%
Čierny Balog	70,11%	49	29,89%
Sučany	67,89%	50	32,11%
Průměr	81,23%		18,77%

Legenda:

Původní slova = průměr výsledků A1, A2, B1, B2

Pořadí = pořadí variety

Přejímek = průměr výsledků A1, A2, B1, B2

Průměr = průměrné množství původních slov / přejímek ve všech lokálních varietách

VARIETY PODLE MNOŽSTVÍ PŮVODNÍCH SLOV / PŘEJÍMEK

DÍLČÍ VÝPOČTY

Varieta	A1	P A1	A2	P A2	B1	P B1	B2	P B2
Rimavská Sobota	92,78%	1	92,78%	1	91,84%	1	91,84%	1
Choča	89,69%	3-4	88,66%	2	88,78%	2-4	87,76%	2-3
Pavlovce n. Uhom	90,63%	2	88,54%	3	88,78%	2-4	86,73%	4-7
Drahovce	89,69%	3-4	87,63%	5-6	88,78%	2-4	86,73%	4-7
Smolník	87,76%	6-7	87,76%	4	87,76%	5-6	87,76%	2-3
Mojmírovce	87,76%	6-7	86,73%	7	87,76%	5-6	86,73%	4-7
Chyžné	87,63%	8	87,63%	5-6	86,73%	7-8	86,73%	4-7
Seredne	88,54%	5	86,46%	8	86,73%	7-8	84,69%	8
Močarmany	85,71%	12-13	83,67%	12-16	85,71%	9-10	83,67%	9-12
Divín	86,32%	9	85,26%	9	83,67%	14-21	82,65%	13-17
Giraltovce	84,69%	16-18	83,67%	12-16	84,69%	11-13	83,67%	9-12
Hostišovce	84,69%	16-18	83,67%	12-16	84,69%	11-13	83,67%	9-12
Vásárosdombó	85,71%	12-13	82,65%	19	85,71%	9-10	82,65%	13-17
Petrová	85,42%	14	84,38%	10	83,67%	14-21	82,65%	13-17
Moldava n. Bodvou	83,67%	22-25	83,67%	12-16	83,67%	14-21	83,67%	9-12
Ťahanovce	84,54%	19-20	83,51%	17-18	83,67%	14-21	82,65%	13-17
Czarny Dunajec	86,17%	10	84,04%	11	82,65%	22-25	80,61%	20-21
Kosihovce	83,51%	26	83,51%	17-18	82,65%	22-25	82,65%	13-17
Medzilaborce	86,02%	11	83,87%	12-16	81,63%	26-30	79,59%	22-27
Dobšiná	83,67%	22-25	81,63%	22-23	83,67%	14-21	81,63%	18-19
Selice	83,67%	22-25	81,63%	22-23	83,67%	14-21	81,63%	18-19
Žarnovica	84,54%	19-20	80,41%	29-31	83,67%	14-21	79,59%	22-27
Rimavská Baňa	83,33%	27	82,29%	20	81,63%	26-30	80,61%	20-21
Čičava	84,38%	21	81,25%	24	82,65%	22-25	79,59%	22-27
Versend	83,67%	22-25	79,59%	32	83,67%	14-21	79,59%	22-27
Vysoká n. Kysucou	85,11%	15	80,85%	27-28	81,63%	26-30	77,55%	33-37
Jarabina	82,47%	31-32	80,41%	29-31	81,63%	26-30	79,59%	22-27
Biely Kostol	82,98%	28-29	81,91%	21	79,59%	32-36	78,57%	28-32
Piliscsaba	82,65%	30	78,57%	33-34	82,65%	22-25	78,57%	28-32

Varieta	A1	P A1	A2	P A2	B1	P B1	B2	P B2
Pukanec	84,69%	16-18	76,53%	42	84,69%	11-13	76,53%	38-41
Štvrtok na Ostrove	81,44%	35	80,41%	29-31	80,61%	31	79,59%	22-27
Chminianské Jakubovany	82,11%	33-34	81,05%	25-26	79,59%	32-36	78,57%	28-32
Trebišov	82,11%	33-34	81,05%	25-26	79,59%	32-36	78,57%	28-32
Ponická Huta	82,98%	28-29	80,85%	27-28	79,59%	32-36	77,55%	33-37
Zohor	82,47%	31-32	78,35%	36	81,63%	26-30	77,55%	33-37
Kľačany	78,57%	41-43	78,57%	33-34	78,57%	37-40	78,57%	28-32
Mátraverebély	80,41%	36	77,32%	40-41	79,59%	32-36	76,53%	38-41
Gemerská Hôrka	78,57%	41-43	77,55%	38-39	78,57%	37-40	77,55%	33-37
Oravská Poruba	78,57%	41-43	77,55%	38-39	78,57%	37-40	77,55%	33-37
Sebechleby	79,17%	39-40	78,13%	37	77,55%	41-44	76,53%	38-41
Kuchyňa	78,35%	44-45	77,32%	40-41	77,55%	41-44	76,53%	38-41
Kopčany	79,38%	38	76,29%	43	78,57%	37-40	75,51%	42
Spišský Štvrtok	79,57%	37	78,49%	35	75,51%	45-46	74,49%	43-45
Šarovce	79,17%	39-40	76,04%	44	77,55%	41-44	74,49%	43-45
Dunajská Streda	78,35%	44-45	73,20%	46	77,55%	41-44	72,45%	46
Liptovská Porúbka	75,51%	47	74,49%	45	75,51%	45-46	74,49%	43-45
Myjava	76,04%	46	72,92%	48	74,49%	47	71,43%	47
Slovenská Lupča	75,27%	48	73,12%	47	71,43%	49	69,39%	48
Čierny Balog	73,96%	49	67,71%	49	72,45%	48	66,33%	49
Sučany	72,63%	50	65,26%	50	70,41%	50	63,27%	50
Průměr	82,93%		80,78%		81,67%		79,55%	

Legenda:

A1 = množství původních slov ku počtu doložených významů v dané lokální varietě, upřednostněna původní slova

P A1 = pořadí variety podle výpočtu A1

A2 = množství původních slov ku počtu doložených významů v dané lokální varietě, upřednostněny přejímky

P A2 = pořadí variety podle výpočtu A2

B1 = množství původních slov ku počtu devadesáti osmi významů z L-JL, chybějící významy dopočítávány s hodnotou přejímky, upřednostněna původní slova

P B1 = pořadí variety podle výpočtu B1

B2 = množství původních slov ku počtu devadesáti osmi významů z L-JL, chybějící významy dopočítávány s hodnotou přejímky, upřednostněny přejímky

P B2 = pořadí variety podle výpočtu B2

Průměr = průměrné množství přejímek u daného typu počítání

PŘÍLOHA Č. 5 – MAPA POROVNÁVANÝCH LOKÁLNÍCH VARIET ROMŠTINY PODLE MNOŽSTVÍ PŘEJÍMEK

Varieta	Označení	Varieta	Označení
Kopčany	A1	Kľačany	B1
Kuchyňa	A2	Žarnovica	B2
Myjava	A3	Sebechleby	B3
Biely Kostol	A4	Slovenská Ľupča	B4
Vysoká nad Kysucou	A5	Čierny Balog	B5
Sučany	A6	Hostišovce	B6
Oravská Poruba	A7	Chyžné	B7
Liptovská Porúbka	A8	Gemerská Hôrka	B8
Spišský Štvrtok	A9	Dobšiná	B9
Jarabina	A10	Zohor	C1
Smolník	A11	Štvrtok na Ostrove	C2
Moldava nad Bodvou	A12	Dunajská Streda	C3
Petrová	A13	Mojmírovce	C4
Chminianske Jakubovany	A14	Selice	C5
Močarmany	A15	Choča	C6
Ťahanovce	A16	Šarovce	C7
Giraltovce	A17	Pukanec	C8
Medzilaborce	A18	Kosihovce	C9
Čičava	A19	Ponická Huta	C10
Trebišov	A20	Divín	C11
Pavlovce nad Uhom	A21	Rimavská Baňa	C12
Czarny Dunajec	A22	Mátraverebély	C13
Seredne	A23	Piliscsaba	C14
		Vásárosdombó	C15
		Versend	C16
		Drahovce	D1
		Rimavská Sobota	D2

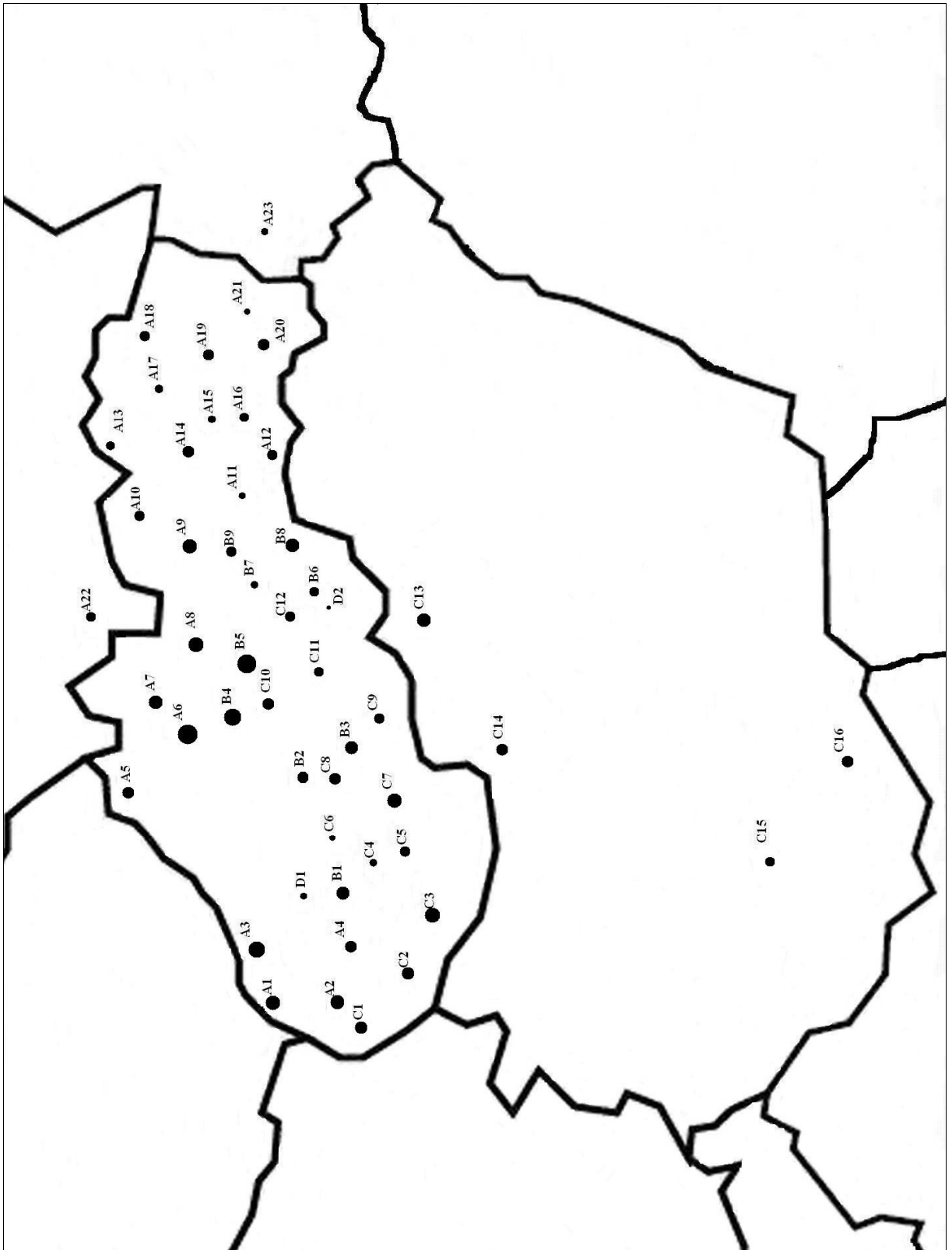
Značení lokalit:

A – severocentrální dialekty

B – přechodné dialekty

C – jihocentrální dialekty

D – severovlašské dialekty

Mapa porovnávaných lokálných variet romštiny podle množství přejímek

PŘÍLOHA Č. 6 - POČET PŘEJÍMEK PODLE ZDROJOVÉHO JAZYKA

ŘECKÉ PŘEJÍMKY

Varieta	P A1	P A2
Biely Kostol	3	3
Czarny Dunajec	3	3
Čičava	2	1
Čierny Balog	3	2
Divín	2	2
Dobšiná	2	1
Drahovce	1	1
Dunajská Streda	2	2
Gemerská Hôrka	1	1
Giraltovce	2	2
Hostišovce	2	2
Chminianské Jakubovany	3	3
Choča	2	2
Chyžné	2	2
Jarabina	2	2
Kľáčany	2	1
Kopčany	3	3
Kosihovce	2	2
Kuchyňa	3	2
Liptovská Porúbka	3	2
Mátraverebély	2	2
Medzilaborce	1	1
Močarmany	2	2
Mojmírovce	2	2
Moldava n. Bodvou	2	2

Varieta	P A1	P A2
Myjava	3	3
Oravská Poruba	2	2
Pavlovce n. Uhom	2	1
Petrová	3	2
Piliscsaba	2	2
Ponická Huta	2	2
Pukanec	2	1
Rimavská Baňa	2	2
Rimavská Sobota	1	1
Sebechleby	2	2
Selice	2	2
Seredne	2	2
Slovenská Lupča	2	2
Smolník	2	2
Spišský Štvrtok	2	2
Sučany	2	2
Šarovce	2	1
Štvrtok na Ostrove	2	2
Ťahanovce	2	2
Trebišov	2	2
Vásárosdombó	2	2
Versend	2	2
Vysoká n. Kysucou	3	3
Zohor	2	1
Žarnovica	2	1

Abecední seznam lokálních variet s počtem doložených řeckých přejímek.

P A1 = počet helenismů s upřednostněním původních slov nebo starších přejímek

P A2 = počet helenismů s upřednostněním novějších přejímek

JIHOSLOVANSKÉ PŘEJÍMKY

Varieta	P A1	P A2
Biely Kostol	2	2
Czarny Dunajec	0	0
Čičava	1	1
Čierny Balog	1	1
Divín	1	1
Dobšiná	1	1
Drahovce	1	1
Dunajská Streda	1	1
Gemerská Hôrka	2	2
Giraltovce	1	1
Hostišovce	1	1
Chminianské Jakubovany	0	0
Choča	1	1
Chyžné	1	1
Jarabina	1	1
Kľačany	1	1
Kopčany	1	1
Kosihovce	2	2
Kuchyňa	1	1
Liptovská Porúbka	1	1
Mátraverebély	1	1
Medzilaborce	1	1
Močarmany	1	1
Mojmírovce	2	2
Moldava n. Bodvou	2	2

Varieta	P A1	P A2
Myjava	1	1
Oravská Poruba	1	1
Pavlovce n. Uhom	0	0
Petrová	1	1
Piliscsaba	1	1
Ponická Huta	1	1
Pukanec	2	1
Rimavská Baňa	1	1
Rimavská Sobota	1	1
Sebechleby	2	2
Selice	1	1
Seredne	1	1
Slovenská Lupča	1	1
Smolník	0	0
Spišský Štvrtok	1	1
Sučany	1	1
Šarovce	1	1
Štvrtok na Ostrove	1	1
Ťahanovce	2	2
Trebišov	0	0
Vásárosdombó	2	2
Versend	2	2
Vysoká n. Kysucou	1	1
Zohor	1	1
Žarnovica	2	2

Abecední seznam lokálních variet s počtem doložených jihoslovanských přejímek.

P A1 = počet jihoslavismů při upřednostnění původních slov

P A2 = počet jihoslavismů s upřednostněním novějších přejímek

RUMUNSKÉ PŘEJÍMKY

Varieta	P A1	P A2
Biely Kostol	0	0
Czarny Dunajec	0	0
Čičava	0	0
Čierny Balog	0	0
Divín	0	0
Dobšiná	0	0
Drahovce	2	3
Dunajská Streda	0	0
Gemerská Hôrka	0	0
Giraltovce	0	0
Hostišovce	0	0
Chminianske Jakubovany	0	0
Choča	0	0
Chyžné	0	0
Jarabina	0	0
Kľačany	0	0
Kopčany	0	0
Kosihovce	0	0
Kuchyňa	0	0
Liptovská Porúbka	0	0
Mátraverebély	0	0
Medzilaborce	0	0
Močarmany	0	0
Mojmírovce	0	0
Moldava nad Bodvou	0	0

Varieta	PA1	P A2
Myjava	0	0
Oravská Poruba	0	0
Pavlovce nad Uhom	0	0
Petrová	0	0
Piliscsaba	0	0
Ponická Huta	0	0
Pukanec	0	0
Rimavská Baňa	0	0
Rimavská Sobota	2	2
Sebechleby	0	0
Selice	0	0
Seredne	0	0
Slovenská Ľupča	0	0
Smolník	0	0
Spišský Štvrtok	0	0
Sučany	0	0
Šarovce	0	0
Štvrtok na Ostrove	0	0
Ťahanovce	0	0
Trebišov	0	0
Vásárosdombó	0	0
Versend	0	0
Vysoká nad Kysucou	0	0
Zohor	0	0
Žarnovica	0	0

Abecední seznam lokálních variet s počtem doložených rumunských přejímk.

P A1 = počet rumunismů s upřednostněním původních slov nebo starších přejímk

P A2 = počet rumunismů s upřednostněním novějších přejímk

MAĎARSKÉ PŘEJÍMKY

Varieta	P A1	P A2
Biely Kostol	1	1
Czarny Dunajec	0	1
Čičava	2	3
Čierny Balog	2	1
Divín	0	0
Dobšiná	2	2
Drahovce	0	0
Dunajská Streda	17	21
Gemerská Hôrka	17	18
Giraltovce	0	1
Hostišovce	4	5
Chminianské Jakubovany	1	2
Choča	2	3
Chyžné	1	1
Jarabina	1	2
Kľačany	0	0
Kopčany	1	1
Kosihovce	7	7
Kuchyňa	0	1
Liptovská Porúbka	0	0
Mátraverebély	14	17
Medzilaborce	1	2
Močarmany	1	2
Mojmírovce	6	7
Moldava n. Bodvou	11	11

Varieta	P A1	P A2
Myjava	0	1
Oravská Poruba	0	0
Pavlovce n. Uhom	1	2
Petrová	1	2
Piliscsaba	13	17
Ponická Huta	0	2
Pukanec	2	0
Rimavská Baňa	5	5
Rimavská Sobota	2	2
Sebechleby	0	0
Selice	12	14
Seredne	2	3
Slovenská Ľupča	0	0
Smolník	0	0
Spišský Štvrtok	2	3
Sučany	0	0
Šarovce	16	20
Štvrtok na Ostrove	14	15
Ťahanovce	2	2
Trebišov	2	3
Vásárosdombó	8	11
Versend	10	15
Vysoká n. Kysucou	0	0
Zohor	0	0
Žarnovica	0	0

Abecední seznam lokálních variet s počtem doložených maďarských přejímek.

P A1 = počet hungarismů s upřednostněním původních slov nebo starších přejímek

P A2 = počet hungarismů s upřednostněním novějších přejímek

SEVEROSLOVANSKÉ PŘEJÍMKY

Varieta	P A1	P A2
Biely Kostol	9	10
Czarny Dunajec	9	10
Čičava	9	12
Čierny Balog	18	26
Divín	8	9
Dobšiná	10	13
Drahovce	5	6
Dunajská Streda	0	0
Gemerská Hôrka	0	0
Giraltovce	11	11
Hostišovce	6	6
Chminianské Jakubovany	12	12
Choča	4	4
Chyžné	7	7
Jarabina	12	13
Kľačany	17	18
Kopčany	14	17
Kosihovce	3	3
Kuchyňa	16	17
Liptovská Porúbka	19	21
Mátraverebély	0	0
Medzilaborce	9	10
Močarmany	9	10
Mojmírovce	1	1
Moldava n. Bodvou	0	0

Varieta	P A1	P A2
Myjava	18	20
Oravská Poruba	17	18
Pavlovce n. Uhom	5	7
Petrová	8	9
Piliscsaba	0	0
Ponická Huta	11	11
Pukanec	8	20
Rimavská Baňa	6	7
Rimavská Sobota	0	0
Sebechleby	15	16
Selice	0	0
Seredne	5	6
Slovenská Lupča	18	20
Smolník	9	9
Spišský Štvrtok	13	13
Sučany	22	29
Šarovce	0	0
Štvrtok na Ostrove	0	0
Ťahanovce	8	9
Trebišov	12	12
Vásárosdombó	0	0
Versend	0	0
Vysoká n. Kysucou	9	13
Zohor	13	18
Žarnovica	10	15

Abecední seznam lokálních variet s počtem doložených severoslovanských přejímk.

P A1 = počet severoslovanských přejímk s upřednostněním původních slov nebo starších přejímk

P A2 = počet severoslovanských přejímk s upřednostněním novějších přejímk

PŘÍLOHA Č. 7 – HUNGARISMY A SEVEROSLAVISMY –PODLE PRIMÁRNÍCH KONTAKTNÍCH JAZYKŮ

Varieta	Označení	Varieta	Označení
Kopčany	A1	Kľačany	B1
Kuchyňa	A2	Žarnovica	B2
Myjava	A3	Sebechleby	B3
Biely Kostol	A4	Slovenská Ľupča	B4
Vysoká nad Kysucou	A5	Čierny Balog	B5
Sučany	A6	Hostišovce	B6
Oravská Poruba	A7	Chyžné	B7
Liptovská Porúbka	A8	Gemerská Hôrka	B8
Spišský Štvrtok	A9	Dobšiná	B9
Jarabina	A10	Zohor	C1
Smolník	A11	Štvrtok na Ostrove	C2
Moldava nad Bodvou	A12	Dunajská Streda	C3
Petrová	A13	Mojmírovce	C4
Chminianske Jakubovany	A14	Selice	C5
Močarmany	A15	Choča	C6
Ťahanovce	A16	Šarovce	C7
Gíraltovce	A17	Pukanec	C8
Medzilaborce	A18	Kosihovce	C9
Čičava	A19	Ponická Huta	C10
Trebišov	A20	Divín	C11
Pavlovce nad Uhom	A21	Rimavská Baňa	C12
Czarny Dunajec	A22	Mátraverebély	C13
Seredne	A23	Piliscsaba	C14
		Vásárosdombó	C15
		Versend	C16
		Drahovce	D1
		Rimavská Sobota	D2

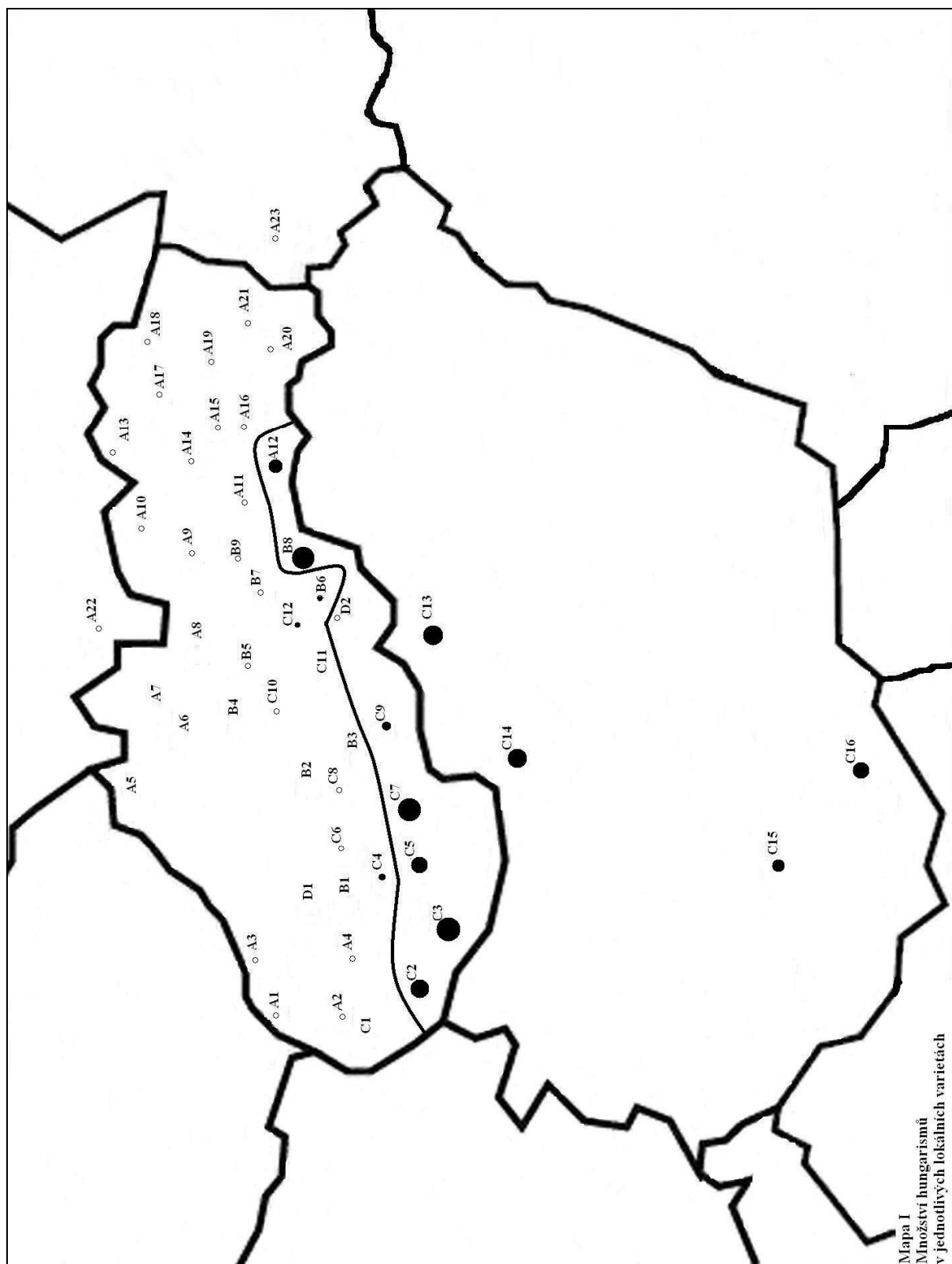
Značení lokalit:

A – severocentrální dialekty

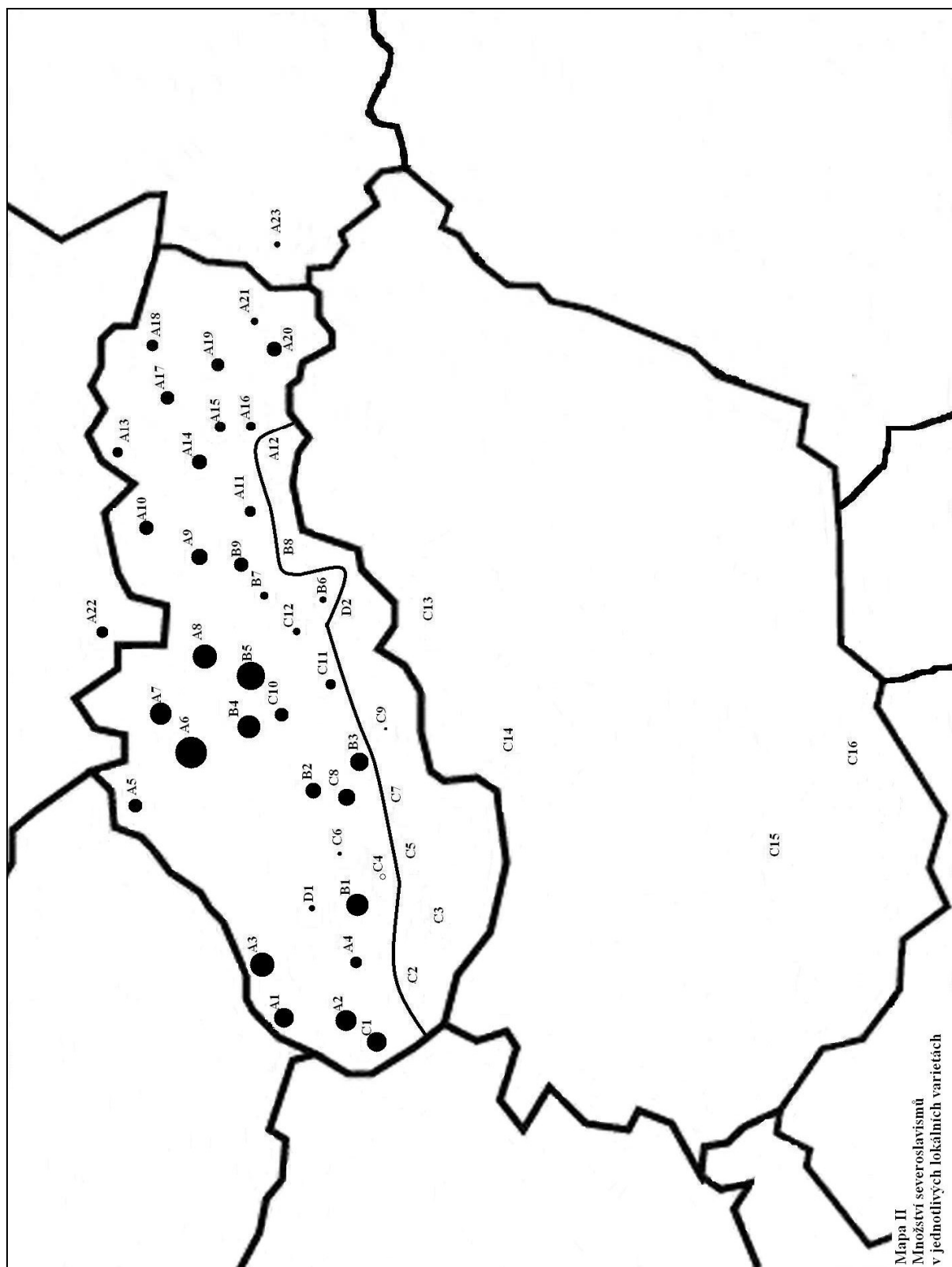
B – přechodné dialekty

C – jihocentrální dialekty

D – severovlašské dialekty

Množství hungarismů v dané varietě je dáno průměrem výpočtu A1 a A2, je vyjádřeno velikostí plného kruhu. Kružnice značí průměrně množství přejímek do výsledku 2,5 maďarských přejímek. Variety jižně od linie na jihu Slovenska mají jako primární kontaktní jazyk maďarštinu, severně od linie slovenské jazyky (slovenštinu, polštinu, ukrajinštinu).

Množství severoslavismů v dané varietě je dáno průměrem výpočtu A1 a A2, je vyjádřeno velikostí plného kruhu. Kružnice značí průměrně množství přejímek do výsledku 1 severoslovanská přejímka. Variety jižně od linie na jihu Slovenska mají jako primární kontaktní jazyk maďarštinu, severně od linie slovanské jazyky (slovenštinu, polštinu, ukrajinštinu)

Hungarismy a severoslavismy podle primárních kontaktních jazyků

PŘÍLOHA Č. 8 – SEZNAM VÝZNAMŮ Z LEIPZIG-JAKARTA LIST OF BASIC VOCABULARY UZPŮSOBENÝ STŘEDOEVROPSKÉ ROMŠTINĚ

Pořadí	Význam	Původních slov	Pořadí v L-JL
1	oheň (fire)	100%	1
2	nos (nose)	100%	2
3	jít (to go)	100%	3
4	voda (water)	100%	4
5	krev (blood)	100%	7
6	ty (2SG pronoun)	100%	9
7	přijít (to come)	100%	11
8	děšť (rain)	100%	13
9	já (1SG pronoun)	100%	14
10	maso (flesh/meat)	100%	18
11	noc (night)	100%	21
12	dělat (to do/make)	100%	25
13	říct (to say)	100%	29
14	vlas (hair)	100%	31
15	velký (big)	100%	32
16	jedna (one)	100%	33
17	kdo? (who?)	100%	34
18	on/ona/ono (3SG pronoun)	100%	35
19	pít (to drink)	100%	42
20	černý (black)	100%	43
21	co? (what?)	100%	50
22	dát (to give)	100%	53
23	nový (new)	100%	54
24	dobrý (good)	100%	57
25	vědět (to know)	100%	58
26	smát se (to laugh)	100%	61
27	slyšet (to hear)	100%	62
28	těžký (heavy)	100%	72
29	vzít (to take)	100%	73
30	jíst (to eat)	100%	75
31	dřevo (wood)	100%	80
32	oko (eye)	100%	83
33	brečet (to cry/weep)	100%	87
34	vidět (to see)	100%	89
35	sůl (salt)	100%	94
36	v (in)	100%	98
37	noha (leg/foot)	100%	37

Pořadí	Význam	Původních slov	Pořadí v L-JL
38	ten (this)	100%	39
39	hořet (to burn (intr.))	100%	55
40	ne (not)	100%	56
41	pes (dog)	100%	86
42	jazyk (tongue)	99%	6
43	ucho (ear)	99%	22
44	daleko (far)	99%	24
45	kámen (stone/rock)	99%	27
46	zub (tooth)	99%	30
47	vítr (wind)	99%	48
48	půda, zem (soil)	99%	63
49	stát (to stand)	99%	45
50	veš (louse)	99%	16
51	ústa, pusa (mouth)	98%	5
52	ňadro (breast)	98%	12
53	dům (house)	98%	26
54	schovat (to hide)	98%	67
55	záda (back)	98%	47
56	krk (neck)	97%	23
57	dítě (child (kinship term))	97%	51
58	červený (red)	96,94%	65
59	vázat, uvázat (to tie)	96,45%	88
60	padat, spadnout (to fall)	96%	82
61	sladký (sweet)	96%	90
62	malý (small)	95%	95
63	ruka, paže (arm/hand)	94%	19
64	kousat (to bite)	94%	46
65	starý (old)	94%	74
66	foukat (to blow)	93,74%	79
67	běžet, utíkat (to run)	92%	81
68	pták (bird)	92%	93
69	udeřit, bouchnout (to hit/beat)	90%	36
70	široký (wide)	85,59%	96
71	kouř (smoke)	85%	49
72	sát (to suck)	82,55%	69
73	vejce (egg)	81%	52
74	ryba (fish)	78%	40
75	včera (yesterday)	74%	41
76	nést, nosit (to carry)	70%	70
77	tlustý, silný (thick)	67,17%	77
78	ohon, ocas (tail)	67,01%	85
79	jméno (name)	63%	15
80	hořký (bitter)	60,84%	28
81	list (leaf)	57%	64
82	písek (sand)	52,80%	60
83	moucha (fly)	52%	20

Seznam významů z Leipzig-Jakarta List of Basic Vocabulary
uzpůsobený středoevropské romštině

Pořadí	Význam	Původních slov	Pořadí v L-JL
84	kost (bone)	48%	8
85	provaz (rope)	44,09%	91
86	koleno (knee)	38%	59
87	hvězda (star)	35%	97
88	játra (liver)	30,88%	66
89	stehno (thigh)	29,71%	76
90	dlouhý (long)	20,96%	78
91	kůže, pokožka (skin/hide)	14,21%	68
92	roh (horn)	13%	38
93	křídlo (wing)	6%	17
94	mravenec (ant)	2,38%	71
95	stín (shade/shadow)	2,13%	92
96	rozdrtit, mlít (to crush/grind)	2,10%	100
97	pupík, pupek (navel)	0%	44
98	popel (ash)	0%	84

Legenda:

Pořadí = nové pořadí významu po porovnání padesáti vybraných lokálních variet

Původních slov = celkový průměr z výpočtů A1, A2, B1 a B2

Pořadí v L-JL = původní pořadí významu v L-JL